

Міністерство освіти і науки України
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету

В.В. Фатюха

**Навчальний посібник
з дисципліни
«БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»**

*для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньо-
професійні програми «Управління державними та місцевими
фінансами», «Управління фінансами підприємницьких структур»*

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № __ від __. __. 2021 р.

Запоріжжя
2021

УДК

Фатюха В.В. Навчальний посібник з дисципліни «Банківський менеджмент» для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньо-професійні програми «Управління державними та місцевими фінансами», «Управління фінансами підприємницьких структур». Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 154с.

Навчальний посібник містить базові теми, рекомендації до проведення практичних занять, зокрема задачі, тестові завдання, перелік рефератів та питань для самоконтролю, список рекомендованої літератури для вивчення курсу.

Рецензент
????

Відповідальний за випуск

Н.Г. Метеленко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Інженерного Інституту ЗНУ

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Змістовий модуль 1	
Тема 1. Теоретичні засади менеджменту в банку	6
Змістовий модуль 2	
Тема 2. Управління капіталом та зобов'язаннями банку	16
Змістовий модуль 3	
Тема 3. Управління активами банку. Системний підхід в управлінні активами та пасивами банку	43
Змістовий модуль 4	
Тема 4. Управління ризиками діяльності банку	69
Змістовий модуль 5	
Тема №5 Управління ліквідністю та прибутковістю комерційного банку	84
Змістовий модуль 6	
Тема №6 Антикризове управління комерційним банком	114
ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	130
ЛІТЕРАТУРА	144
ДОДАТКИ	146

ВСТУП

Всеохоплюючий процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно – технологічних, фінансово економічних, суспільно – політичних, соціально – культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей, який має назву глобалізація, впливає на всі сфери життя суспільства. Фінансова глобалізація є невід'ємною складовою процесу глобалізації, її підпроцесом. Останнім часом спостерігається відчутна тенденція перевищення темпів фінансової глобалізації над темпами економічної, соціальної, культурної глобалізації. Це зумовлює появу відчутних змін у функціонуванні фінансових інститутів, до яких належать комерційні банки. Для того, щоб досягти успіху, працівникам доведеться опанувати нові навички. На думку експертів головними навиками та вміннями працівників у найближчі п'ять років будуть такі: здатність вирішувати комплексні завдання, критичне мислення, творчі здібності, управлінські таланти, координація з іншими, емоційний інтелект, здатність міркувати і приймати рішення, орієнтація на обслуговування, навички ведення переговорів, когнітивна гнучкість, спроможність генерувати нові ідеї.

У зв'язку з цим до банківських працівників також висувається ряд умов. З одного боку професія банкіра стабільна – банки існували завжди, з часів появи грошей. З іншого боку сучасні банки дуже швидко трансформуються та використовують в своїй діяльності велику кількість інновацій, які потребують нових знань та вмінь.

Підготовка фахівців банківської сфери повинна враховувати специфічність діяльності цієї професії у сучасних умовах.

Навчальна дисципліна «Банківський менеджмент» є теоретичною та практичною основою сукупності знань та вмінь, що формують профіль фахівця в галузі управління та адміністрування спеціальності фінанси, банківська справа та страхування та орієнтована на підготовку сучасних фахівців банківської справи.

Метою дисципліни є формування у студентів теоретичних знань та практичних навичок у галузі управління банківською діяльністю, засвоєння основних аспектів управління банківськими портфелями, формування у студентів системного підходу до управління прибутковістю та ризиками, активами, зобов'язаннями, капіталом та фінансовою стійкістю банку.

Завдання дисципліни:

- засвоєння теоретичних та організаційних основ банківського менеджменту;
- вивчення банківського законодавства;
- вивчення методів та способів управління активами та пасивами банку, його ризиками;
- набуття практичних навичок оперативного управління ліквідністю банку;
- набуття навичок приймати самостійні рішення у сфері управління фінансовою діяльністю банку.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

- сутність, зміст і завдання фінансового менеджменту в банку;
- методи стратегічного та оперативного планування фінансової діяльності банку;
- методи управління капіталом банку;
- особливості управління залученими та запозиченими коштами банку;
- методи управління банківськими портфелями;
- інструментарій інтегрованого управління активами і пасивами банку;
- сутність хеджування цінних ризиків банку;
- проблемні питання, пов'язані з процесом управління фінансовими потоками банку;
- сучасні тенденції розвитку методології та інструментарію фінансового менеджменту в банку.

– можливі напрями удосконалення управління банківською діяльністю.

У результаті вивчення навчальної дисципліни слухач повинен вміти:

- застосовувати інструментарій фінансового менеджменту в банку;
- аналізувати власний капітал банку, його структуру та визначати можливості управління нею;
- контролювати вартість пасивних операцій банку та управляти депозитним портфелем банку;
- здійснювати моніторинг кредитного портфелю банку та управляти ціноутворюючою політикою на банківські продукти;
- оцінювати ефективність управління фінансовими потоками банку;
- моделювати банківські ризики та управляти ними;
- розробляти методики проведення перевірок, критерії оцінювання та показники ефективності банківського контролю;
- оцінювати ліквідність банку та використовувати методи управління для її покращення.
- приймати самостійні рішення у сфері управління фінансовою діяльністю банку;
- застосовувати відповідні методи управління, адекватні щодо конкретної ситуації, яка виникає під час управління банком.

Курс «Банківський менеджмент» є логічним продовженням курсів «Гроші та кредит», «Банківська справа», «Банківські операції», «Аналіз банківської діяльності».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКУ

Мета: ознайомити студентів із теоретичними засадами банківського менеджменту; розглянути сутність, основні елементи, функції банківського менеджменту.

План лекції:

1. Сутність банківського менеджменту як науки.
2. Основні елементи банківського менеджменту: об'єкти, суб'єкти та інструменти управління.
3. Функції та інструментарій банківського менеджменту
4. Мета та завдання банківського менеджменту
5. Класифікація банківського менеджменту за напрямками діяльності

‡ Основні терміни і поняття ‡

Банківський менеджмент, об'єкти, суб'єкти, інструментарій, функції

☞ Основні теоретичні положення

1. Сутність банківського менеджменту як науки

Банківський менеджмент в сучасних умовах є однією з найдинамічніших сфер економіки. Технологічна революція, стрімка інфляція, посилення конкурентної боротьби та процеси регулювання банківської діяльності зумовили формування значно агресивніших стратегій у банківському менеджменті, які супроводжуються підвищеною ризикованістю. Через те, що враховувати фактори ризику та керувати ними стає значно складніше, погіршується структура активів, знижується ефективність операцій і, зрештою, може виникнути кризова ситуація. Тому пошук і дослідження адекватних методів виявлення та управління ризиками перетворюється на складну проблему, яку необхідно вирішувати керівництву кожного банку. Перед менеджментом постає завдання мінімізувати ризики, забезпечуючи достатні прибутки для збереження коштів вкладників та підтримки життєдіяльності банку.

Банківська діяльність – набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволено тільки під особливим наглядом держави спеціальним інститутам, які називаються банками. Іншим фінансовим посередникам займатися цією діяльністю заборонено.

Банк – це особлива організаційна одиниця бізнесу, сферою діяльності якої є операції з позиковим капіталом. Банки – це не благодійні організації, і головною метою їхньої діяльності є одержання прибутків від надання фінансових послуг та здійснення банківських операцій. Прибутковість є головним показником ефективності роботи будь-якого банку, а рівень надійності визначається розміром сукупного ризику, на який наражається конкретний банк. Саме ці категорії – прибуток і ризик – розглядаються як основні критерії оцінювання рівня банківського менеджменту.

Отже банківський менеджмент – це наука про надійні та ефективні системи управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність банку. Збільшення прибутковості та зниження ризику є двома основними напрямками банківського менеджменту. Під процесами та відносинами розуміють усю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

2. Основні елементи банківського менеджменту: об'єкти, суб'єкти

Об'єктом управління є комерційний банк разом з усіма аспектами банківської діяльності у взаємозв'язку з політико-правовим та соціально-економічним середовищем.

У поняття «комерційний банк» вкладається широкий зміст, тому об'єкти управління та дослідження конкретизуються так: капітал; залучені та запозичені ресурси; активи; фінансовий інструментарій; методологія; організаційні структури; банківські продукти; персонал; інформаційні потоки; внутрішньобанківські операції; матеріально-технічна база; облік і звітність; фінансові результати і податки; безпека; зв'язки з громадськістю тощо.

Суб'єкт управління – це відповідальна особа або група осіб, які мають право приймати управлінські рішення і несуть відповідальність за ефективність здійснюваного процесу управління банком.

У комерційному банку суб'єктами управління є члени Правління банку, члени Ради директорів банку, особи, які обіймають керівні посади (керівництво), команда менеджерів, які безпосередньо здійснюють процес управління. Усіх суб'єктів управління часто об'єднують під однією назвою – менеджмент (керівний склад) банку.

Банківський менеджмент, як і кожна наука, базується на певних принципах і спрямований на виконання конкретних функцій за допомогою інструментарію з метою досягнення поставлених цілей.

Менеджмент характеризується принципами, які є спільними для всіх сфер діяльності:

- спрямованість дій суб'єкта управління на досягнення конкретних цілей;
- єдність мети, результату та засобів його досягнення;
- комплексність процесу управління, який охоплює планування, регулювання та контроль;
- єдність стратегічного (перспективного) і тактичного (поточного) планування для забезпечення безперервності відповідного процесу;
- контроль за прийнятими управлінськими рішеннями як найважливіший фактор їхньої реалізації;
- матеріальне і моральне стимулювання творчої активності, успіхів і досягнень всього колективу та кожного його члена зокрема;
- гнучкість організаційної структури управління, яка дає змогу вирішувати функціональні та управлінські завдання.

3. Функції та інструментарій банківського менеджменту

Згідно з класичною теорією управління виокремлюють чотири основні функції менеджменту:

- аналіз інформаційних потоків – охоплює всю сукупність чинників, які визначають умови функціонування банку в поточному періоді та в майбутньому. Доцільно досліджувати вплив чинників, які згруповані за середовищем їхнього виникнення на зовнішні щодо банку та внутрішньобанківські. Результатом аналітичної роботи має стати якісна інформація, на підставі якої здійснювалися б інші функції менеджменту;
- планування – розглядається як центральна ланка всього процесу управління банком і головна функція менеджменту. Але фактично планування ще не посіло належного місця в управлінні переважною більшістю банків;
- регулювання – процес оперативного управління, тобто прийняття поточних управлінських рішень;
- контроль – перевірка виконання прийнятих управлінських рішень і забезпечує можливість безперервного здійснення процесу управління банком. Необхідною умовою ефективності контролюючої функції є доцільне та виправдане поєднання різних видів контролю.

Інструментарій банківського менеджменту охоплює сукупність методів, прийомів, засобів та форм досягнення цілей і виконання завдань, що поставлені перед банківською установою.

Методи управління – це засоби впливу на об'єкт управління з метою досягнення певних цілей. Методи управління поділяють на економічні, адміністративні, соціально-психологічні, правові.

Організаційні форми побудови банку діляться на функціональні й адаптивні, до яких належать проектні, матричні структури та конгломерати.

У процесі управління банком вдаються до різних засобів впливу на об'єкт управління, вибір яких залежить від специфіки тієї чи іншої сфери банківської діяльності. Одним із головних засобів управління є відсоткові ставки (як за депозитами, так і за кредитами), а також: валютні курси; рівень доходності цінних паперів; способи видачі та погашення кредитів; рівень обслуговування клієнтів; реклама тощо.

Вибір конкретних інструментів банківського менеджменту насамперед визначається тими цілями, які формулюються у процесі управління. Цілі та завдання, яких прагне досягти банк, зумовлюють формування стратегії, тактики та визначають ефективність менеджменту. Визначення головної мети не виключає існування множини інших цілей та завдань у різних сферах управління банком.

Згідно з економічною теорією пріоритетне завдання менеджменту полягає у максимізації ринкової вартості фірми, а ринкова ціна акцій вважається найліпшим показником результативності роботи. Банки не є винятком із цього правила, оскільки більшість комерційних банків належать до акціонерних, і їхні власники зацікавлені в зростанні вартості акціонерного капіталу та відповідних доходів.

Вартість акціонерного капіталу залежить від двох основних чинників:

- чистого прибутку;
- рівня ризику банківських операцій.

Вартість акцій банку зростатиме, якщо очікується підвищення дивідендних виплат у майбутньому, або знижується рівень ризику, що його бере на себе банк. Менеджери можуть працювати, маючи на меті збільшити майбутні доходи банку чи знизити ризикованість операцій або поєднати виконання обох завдань, щоб підвищити вартість акцій банку.

4. Мета та завдання банківського менеджменту

Головна мета діяльності банківської установи, як і будь-якого комерційного підприємства, полягає в одержанні прибутків. Але перелік завдань, що постають перед банківським менеджментом і потребують ефективного вирішення, набагато ширший, ніж максимізація прибутків. Менеджери банку мають вирішувати протиріччя у досягненні взаємовиключних цілей: одержання максимального прибутку, з однієї сторони, за умови збереження ліквідності й платоспроможності, з другої, – «магічний трикутник» цілей банку, який зображено на рис. 1.1.

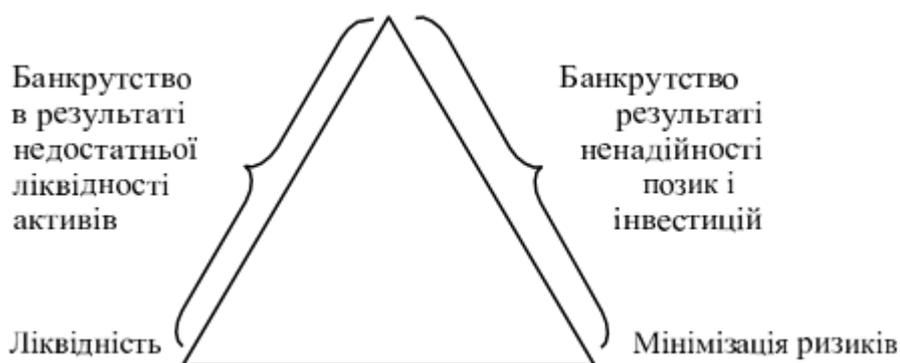

Рис.1.1. «Магічний трикутник» цілей банку

Завдання банківського менеджменту:

- забезпечення прибуткової діяльності;
- задоволення потреб клієнтів у структурі та якості пропонованих банком послуг;
- наявність адекватних систем контролю за рівнем банківських ризиків;
- створення ефективної організаційної структури банку;
- організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних та інших систем, що забезпечують життєдіяльність банку;
- створення умов для набору кваліфікованих співробітників та повної реалізації їхніх потенційних можливостей;
- створення систем підготовки, перепідготовки та розстановки кадрів;
- забезпечення умов для здійснення сильного та послідовного управління банком;

– створення умов для підвищення культури співробітників, наявність спільних цінностей, забезпечення морального клімату в колективі.

Однією з необхідних ознак добре керованого банку є відповідність його діяльності нормативним вимогам органів банківського нагляду та законодавству країни. Але цього недостатньо. Якість банківського менеджменту визначається сукупністю таких чинників, як: стиль керівництва, методи подолання конкуренції, розмір і структура банку, ефективність застосовуваних методів управління, лідерство і компетентність у визначенні політики, стратегії та управлінських функцій. Часто банківські аналітики вважають блискучі характеристики керівного складу банку ознаками чіткого, високоефективного управління. Наявність кваліфікованого керівництва хоч і дуже важливий чинник, але він не має розглядатися як єдиний критерій для визначення якості управління.

Ефективність процесу управління залежить від здатності передбачати майбутнє, мислити на перспективу й пильно контролювати ризики. Визначальними є також якість підготовки й рівень професіоналізму, компетентності всього персоналу банку. Крім того, успіх цієї справи неможливий без пріоритету загальнолюдських цінностей у системі цінностей банку. Як бачимо, більшість перерахованих ознак не підлягає кількісному вимірюванню і належить до групи якісних характеристик банківського менеджменту. Банківський менеджмент нерідко розглядають як мистецтво, що не піддається точному визначенню, а втілюється на практиці і підпорядковується власним законам. Адже управлінські рішення часто базуються на інтуїції, сприйнятті та очікуванні змін параметрів ринку, передбаченні руху фінансових показників. Оскільки банківська діяльність тісно пов'язана зі станом фінансових ринків, а основною їхньою характеристикою є мінливість, то результат управління банком істотно визначається умінням передбачати ці зміни і відповідно реагувати та координувати діяльність.

У сучасному світі активно переоцінюються цінності, і дедалі більше людей доходять висновку, що гроші є аж ніяк не єдиним і головним показником у системі загальнолюдських цінностей. Акціонери та клієнти банку починають цікавитися напрямками використання їхніх грошей. Вони стають не байдужі до того, з яких джерел та якими засобами одержано прибуток. Банки, які проголошують і здійснюють програми охорони навколишнього середовища, житлового будівництва, соціальні програми, такі як кредитування малого бізнесу, користуються все ширшою підтримкою населення. Але й за таких умов банк не перетворюється на благодійну організацію. Розумне поєднання власних та суспільних інтересів допомагає банку поліпшити свій імідж, залучити ширше коло клієнтів, а отже, підвищити прибутки. І навпаки, банки, які кредитують гральний бізнес, виробництво зброї, наркотиків, шкідливі для навколишнього середовища підприємства тощо, можуть втратити клієнтів навіть за вищого рівня прибутковості.

5.Класифікація банківського менеджменту за напрямками діяльності

Банківський менеджмент за напрямками діяльності поділяють на фінансовий та організаційний. Перша сфера охоплює питання, пов'язані з управлінням фінансовими процесами, що перебувають у компетенції банку. Другий напрямок діяльності стосується проблем організації і управління колективом, створення організаційних структур та систем забезпечення діяльності банку (рис. 1.2).

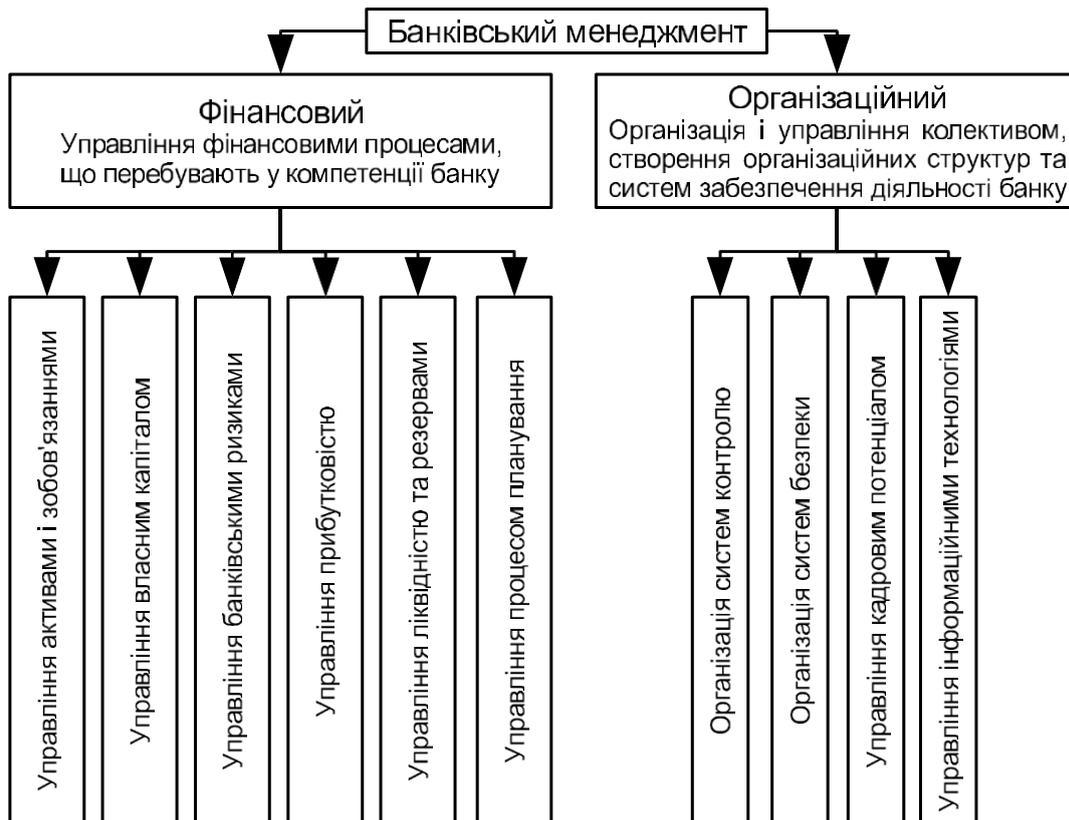

Рис.1.2. Класифікація банківського менеджменту

Фінансовий менеджмент банку здійснює управління:

- активами і зобов'язаннями;
 - капіталом;
 - банківськими ризиками;
 - прибутковістю;
 - ліквідністю та резервами;
 - процесом планування.
- Організаційний менеджмент банку здійснює:
- організацію систем контролю;
 - організацію систем безпеки банку;
 - управління кадровим потенціалом;
 - управління інформаційними технологіями.

Організація систем контролю має на меті забезпечення стійкої та надійної роботи банку, що відповідає б нормам чинного законодавства. Менеджмент має забезпечити впровадження таких систем контролю, як внутрішній аудит, внутрішньобанківський контроль, системи аналізу якості активів та контролю за

рівнем загального ризику, а також систем контролю за діяльністю персоналу банку, що показували б, якою мірою працівники виконують свої обов'язки та наскільки їхні дії відповідають законодавству. Процес управління інформаційними технологіями полягає у доборі програмного й технічного забезпечення, яке б відповідало потребам і можливостям банку та його клієнтів. Інформаційні технології мають підтримувати процес управління банком, але не випереджати його розвиток. Інакше технології, які не адекватні потребам банку, лише збільшують витрати і не приносять очікуваної віддачі. Технології – це лише інструмент, хоча й дуже важливий, і вони не мають перетворюватися на самоціль. Тому банківський менеджмент має визначити необхідний рівень автоматизації та дібрати відповідну технологічну систему, програмне й технічне забезпечення з урахуванням послідовності виконання програм та їхньої здатності до технологічного здійснення банківських операцій.

Організація ефективних систем безпеки включає створення надійного захисту конфіденційності інформації, у тому числі стосовно даних про клієнтів банку та забезпечення фізичної охорони активів. Оснащення безпечних сховищ, перевезення готівкових коштів, ведення записів, документування, комп'ютерний доступ, охорона – усі ці питання мають вирішуватися менеджментом банку. Одним з напрямків організації систем безпеки є юридичний захист, який передбачає перевірку контрактів на предмет юридичних наслідків для банку а також контроль за складом власників (акціонерів) банку та правом володіння контрольним пакетом акцій. За відсутності чи недосконалої систем безпеки право власності на банківську установу може перейти до інших осіб, які придбають певну кількість акцій, що перебувають в обігу на ринку.

Питання для обговорення

1. Основна мета та завдання менеджменту банківської діяльності.
2. Необхідні та достатні ознаки добре керованого банку.
3. Як ви розумієте суть комерційного банку?
4. Назвіть основні функції Центрального банку України.
5. Охарактеризуйте основні функції комерційних банків.
6. Назвіть визначальні ознаки системи комерційних банків України.
7. Назвіть основні напрямки діяльності банківського менеджменту.
8. Які функції виконує фінансовий менеджмент банку?
9. Які елементи містить інструментарій банківського менеджменту?
10. У чому полягає провідне завдання фінансового менеджменту?
11. Чи можуть вкладники банку безпосередньо впливати на менеджмент банку?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Об'єктом управління банківського менеджменту є:
 - A. банківські операції;
 - B. активні банківські операції;

- C. комерційний банк;
 - D. каптал банку.
2. Головною метою діяльності банківської установи є:
- A. задоволення потреб суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах;
 - B. отримання прибутку;
 - C. отримання маржі;
 - D. вирішення соціальних проблем.
3. Фінансовий менеджмент банку здійснює управління:
- A. організацією систем безпеки банку;
 - B. кадровим потенціалом;
 - C. інформаційними технологіями;
 - D. прибутковістю.
4. Організаційний менеджмент банку не здійснює управління:
- A. організацією систем безпеки банку;
 - B. капіталом;
 - C. ліквідністю;
 - D. прибутковістю.
5. Суб'єктом управління банківського менеджменту є :
- A. активні банківські операції;
 - B. головний бухгалтер;
 - C. сплата податків;
 - D. працівник операційного відділу.
6. До ендогенних факторів банківського менеджменту належить:
- A. постачальники;
 - B. кредитори;
 - C. персонал;
 - D. інфляція.
7. Які з перерахованих факторів банківського менеджменту належать до середовища прямого впливу?
- A. постачальники;
 - B. інфляція;
 - C. науково-технічний прогрес;
 - D. міжнародні події.
8. Які з перерахованих факторів банківського менеджменту належать до середовища непрямого впливу?
- A. постачальники;
 - B. вкладники;
 - C. науково-технічний прогрес;
 - D. конкуренти.
9. Які з перерахованих функцій не є функцією організаційного менеджменту?
- A. мотивація;
 - B. планування;
 - C. організація;
 - D. аналіз.

10.Процес прийняття та обґрунтування поточних управлінських рішень, визначення механізмів його впровадження – це функція:

- A. регулювання;
- B. мотивації;
- C. планування;
- D. контролю.

11.Основним завданням управління фінансами в банку є:

- A. зменшити рівень ризику банківських операцій;
- B. збільшити прибутковість;
- C. максимізувати вартість банку;
- D. дотримання нормативів НБУ.

Практичні завдання

Задача 1. Публічне акціонерне підприємство звернулось до банку із заявою про надання кредиту у розмірі 100 500 грн терміном на 3 місяці. Проаналізувати переваги та недоліки збалансованої і незбалансованої стратегій фінансування даного кредиту. Діючі та прогнозовані рівні відсоткових ставок наведено в таблиці .

Діючі та прогнозовані рівні відсоткових ставок

Показник	Строк, дні	Ставка за кредитом, %	Ставка фінансування, %	Спрод, д, %
Поточні ринкові ставки	90	21+0,19	16+0,19	5
	60	19+0,19	15+0,19	4
Прогноз ставки (через 60 днів)	30	16+0,89	11+0,89	5

Задача 2. Інвестор вкладає (150 000+/-1000) грн на 1 рік до комерційного банку. При цьому очікувані темпи економічного зростання становлять (4,7+/-0,1)%, очікувані темпи інфляції - (8+/-0,3)%, а ризик неповернення коштів - (2,5+/-0,1N)%. Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

Задача 3. Розрахувати очікувану норму доходності дворічної облигації номінальною вартістю 1500 грн. зі щорічною виплатою доходу 12%, яка була придбана банком за ціною 1200 грн.

Задача 4. Оцінити зміну вартості чотирирічної облигації, яка нині продається за ціною 900 грн, якщо дюрація дорівнює 3,28 років, а прогноз свідчить про підвищення відсоткових ставок на ринку протягом поточного року з рівня 4 до 10%.

Питання для самостійного опрацювання

- 1.Еволюція банківського менеджменту.
- 2.Причини та наслідки переходу до маркетинго - орієнтованого банківського менеджменту.
3. Економічна характеристика банку.
- 4.Основні підходи до трактування концепції банку: банк, як інвестиційний портфель; банк, як інформаційний процесор; банк, як специфічний бізнес з надання фінансових послуг.
5. Типи банківських установ.
6. Функціональні особливості менеджменту в різних типах банків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ТЕМА 2. УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ БАНКУ

Мета: ознайомити студентів із теоретично-методичними засадами та прикладними аспектами управління пасивами банку; розглянути основні аспекти управління власним капіталом та зобов'язаннями банку.

План лекції:

- 1.Сутність та класифікація банківських ресурсів
- 2.Теоретичні засади управління власним капіталом банку
- 3.Теоретичні аспекти управління залученим та позиковим капіталом банку

‡Основні терміни і поняття‡

Пасиви, капітал банку, ресурси, власний капітал, зобов'язання, субординований борг, статутний капітал, резерви, депозити

☞Основні теоретичні положення

1. Сутність та класифікація банківських ресурсів

В економічній літературі тлумачення категорії «пасиви» зводиться до ресурсів, за рахунок яких здійснюються кредитні, інвестиційні та інші активні операції банку.

Сутність пасивів комерційного банку розкривається через їх можливість фінансування активів. Банківські ресурси можна визначити, як сукупність зобов'язань та капіталу, що належать постачальникам коштів, або представити ресурси комерційного банку як сукупність грошових коштів, що надходять у розпорядження банку і використовуються ним для виконання своїх зобов'язань

Структура ресурсної бази банку має принципову відмінність від аналогічної структури сучасних підприємств. Суть розбіжностей полягає в тому, що власний капітал банку становить меншу частину всіх його коштів, а зобов'язання – найбільшу. На підприємстві спостерігається зворотна пропорція власного і позикового капіталу. Причина цього – особлива роль банку в

економіці як фінансового посередника, його виняткове право прийняття внесків юридичних і фізичних осіб, унаслідок чого банк не може функціонувати переважно на основі лише своїх власних коштів.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» існує наступна класифікація фінансових ресурсів банківської установи (рис. 2.1).

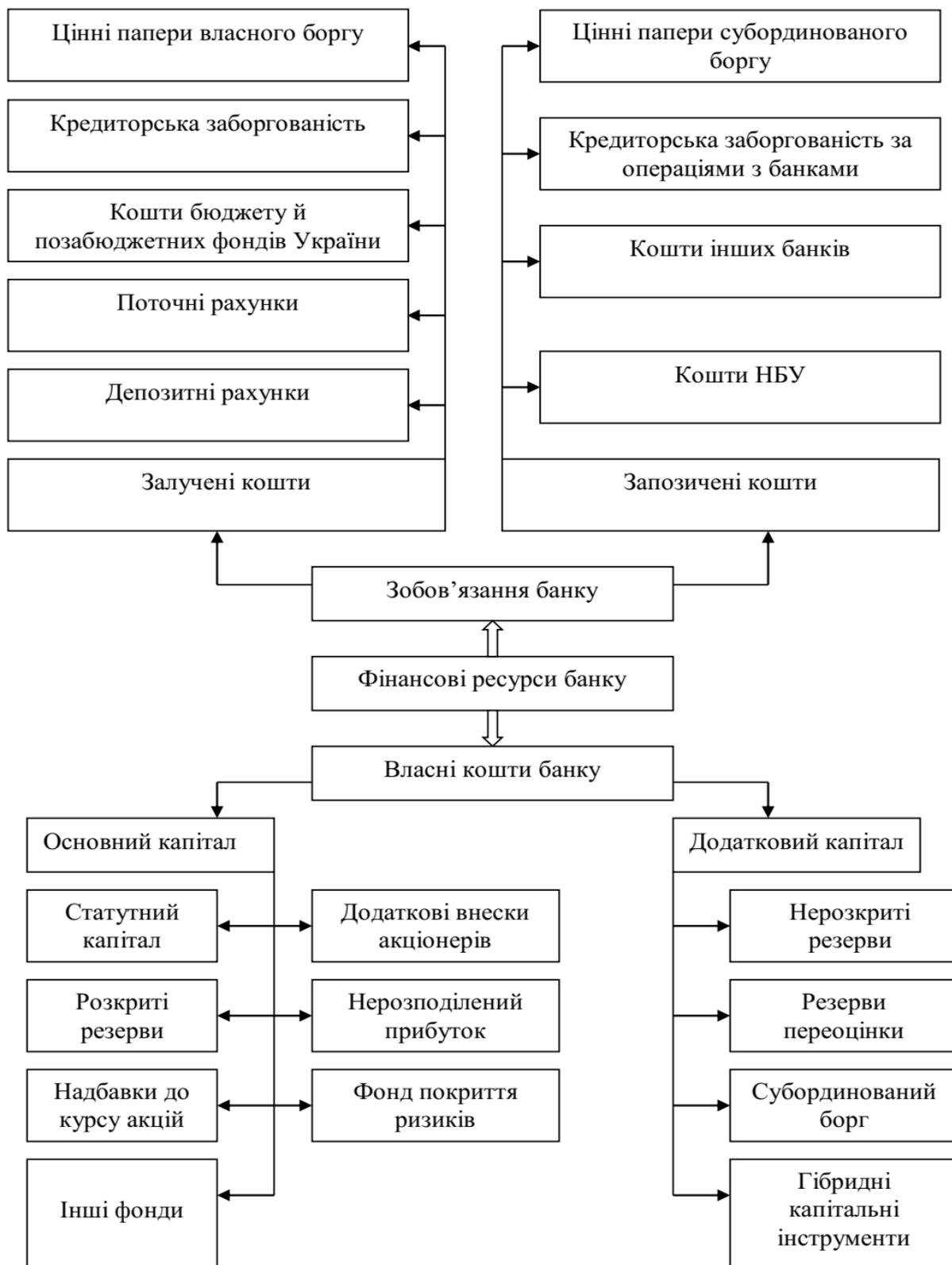

Рис.2. 1. Структура фінансових ресурсів банку

Банківські пасиви за своїм походженням неоднорідні й складаються з капіталу й зобов'язань банку перед вкладниками та кредиторами. Капітал являє собою власні кошти банку, що належать засновникам або акціонерам, а зобов'язання – це чужі гроші, тимчасово надані їхнім власникам в розпорядження банку.

2. Теоретичні засади управління власним капіталом банку

Капітал банку – це сукупність коштів, вкладених власниками банку при його створенні, що збільшується в процесі банківської діяльності унаслідок капіталізації одержуваного прибутку, додаткових внесків учасників до статутного фонду. Водночас у світовій практиці як капітал розглядаються і деякі позичені кошти (субординований борг).

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», капітал банку – це залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань. Формування та капіталізація банку здійснюється шляхом грошових внесків. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

Отже, власний капітал (кошти) банку являє собою грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку. У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу у сукупному капіталі, приблизно 10 — 20%, тоді як у промислових підприємствах 40 — 60%, до того ж він має інше призначення в банках, аніж в інших сферах підприємництва. Якщо в останніх це — забезпечення платоспроможності і виконання більшості оперативних функцій підприємств та організацій, то власний капітал комерційного банку слугує перш за все для страхування інтересів вкладників і меншою мірою — для фінансового забезпечення своєї оперативної діяльності.

Призначення банківського капіталу виражається в його функціях. Отже, власний капітал комерційного банку виконує такі функції:

1. Захисна: власний капітал слугує насамперед, як уже зазначалося, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності.

2. Забезпечення оперативної діяльності: є другорядною для власного капіталу банку. Ця функція відчутна на перших кроках діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура і розгортається діяльність (фінансується придбання комп'ютерної та оргтехніки, будівництво (оренда) офісів і т. п.).

3. Регулююча: через фіксацію розміру власного капіталу регулюючі органи впливають на діяльність банку в цілому.

Водночас процес нарощування капіталу банку передбачає забезпечення його сталого розвитку на основі збільшення обсягів операцій, підвищення прибутковості при дотриманні визначених економічних нормативів, забезпечення інтересів вкладників та інвесторів. Краще зрозуміти сутність

власного банківського капіталу дає змогу його класифікація за різними ознаками (рис.2.2).

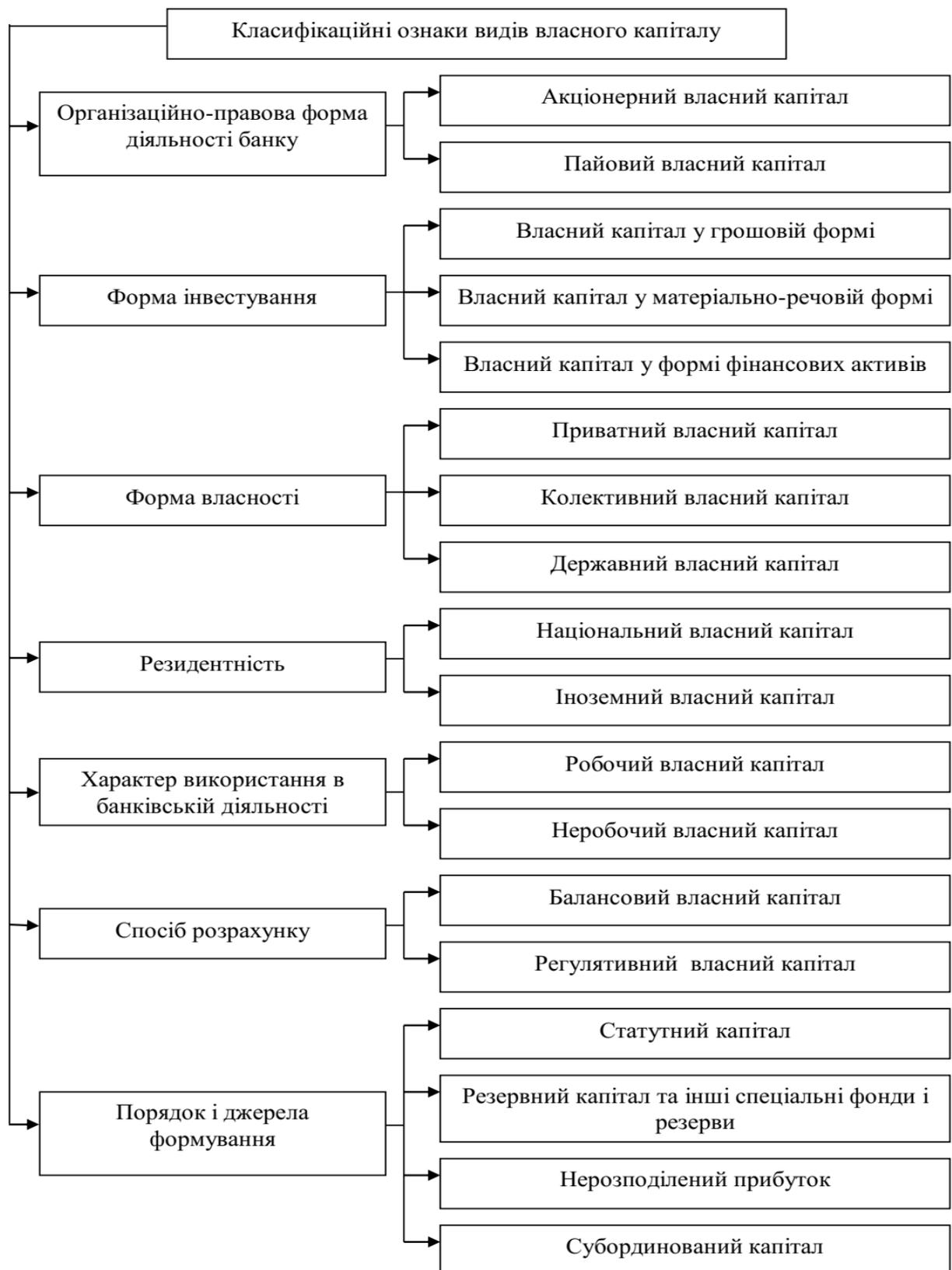

Рис.2.2. Класифікація власного капіталу банку

Залежно від організаційно-правової форми діяльності банку його власний капітал поділяється на акціонерний і пайовий. Акціонерний власний капітал формується початково від випуску та розміщення акцій.

У разі продажу акцій за ціною вищою, ніж номінальна вартість, засновники (акціонери) банку одержують емісійний дохід, який є складовою власного капіталу. Подальше зростання акціонерного капіталу відбувається як за рахунок капіталізації частки прибутку й деяких інших коштів, так і через додаткову емісію акцій. Зауважимо, що іноді акціонерним називається власний капітал, який належить акціонерному банку на правах власності, а значить, і його акціонерам. Іноді акціонерний капітал в економічній літературі розглядається у вузькому значенні — як мобілізований шляхом емісії акцій.

Пайовий власний капітал початково формується за рахунок внесків коштів та майна (паїв) у статутний капітал банку. Пайові банки організовуються на засадах товариств з обмеженою відповідальністю і кооперативних банків, у яких відповідальність кожного учасника обмежена розміром його внеску. У разі виходу учасника з пайового банку йому виплачується вартість частини майна банку, пропорційна його частці у статутному капіталі.

За формою інвестування виокремлюють формування власного капіталу в грошовій, матеріально-речовій формі та у формі фінансових активів. Чинним законодавством України передбачено формування власного капіталу банків лише у грошовій формі в національній та вільно конвертованій іноземній валюті (для засновників чи учасників банків-нерезидентів). Грошова форма найбільш поширена, універсальна і ліквідна, тобто легко трансформується в інші форми. Власний капітал у матеріально-речовій формі формується у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо. Власний капітал у формі фінансових активів складається з акцій, облігацій тощо. У вітчизняній банківській практиці формування власного капіталу банків за рахунок фінансових активів не здійснюється.

Залежно від форми власності розрізняють такі види власного капіталу банку: приватний, заснований на власності фізичної особи; колективний — заснований на власності колективу, різних видів господарських товариств та підприємств; державний, який на правах власності належить державі.

За ознакою резидентності розрізняють власний капітал національний, що сформований та належить за правом власності юридичним та фізичним особам-резидентам України, та іноземний, який сформований та належить на правах власності юридичним та фізичним особам-нерезидентам.

За характером використання розрізняють власний капітал, що нагромаджується, та власний капітал, що споживається. Перший використовується для виробничих потреб, тобто для здійснення банківських операцій та надання послуг, а другий — споживається, тобто використовується, зокрема, на матеріальне стимулювання та соціальний розвиток колективу банку.

Залежно від характеру використання в банківській діяльності власний капітал банку поділяється на робочий та неробочий. Робочим є власний капітал,

який приносить банкові дохід, а неробочим — капітал, вкладений в активи, які не тільки не приносять банкові доходів, а іноді й спричинюють збитки.

Виходячи з порядку і джерела формування розрізняють:

1. Статутний капітал банку, який, у свою чергу, формується з акціонерного або приватного капіталу під час організації нового банку шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій.

Розмір статутного капіталу, порядок його формування і всіх змін визначаються Статутом банку. Збільшення статутного капіталу можливе шляхом випуску нових паїв чи акцій або шляхом капіталізації частини прибутку. Зміни розмірів статутного капіталу затверджуються рішенням загальних зборів акціонерів і повинні реєструватися в Національному банку України.

Створення статутного капіталу є вихідною точкою створення банку, а його розмір – основним забезпеченням виконання банком прийнятих на себе зобов'язань.

Створення комерційного банку — це досить складний процес, який завершується внесенням його у відповідний реєстр Національного банку України. При цьому однією з найважливіших умов реєстрації комерційного банку є виконання вимоги НБУ щодо розміру мінімального статутного фонду. Цей розмір Національний банк України періодично підвищує з метою зміцнення і розвитку банківської системи. Якщо на початок 1992 р. розмір мінімального статутного фонду дорівнював 5 млн. крб., то на 1999 р. він піднявся вже до 1 млн. єкю. З 2002 р. НБУ вводить категорію регулятивного капіталу, який складається з основного й додаткового і встановлює мінімальний розмір регулятивного капіталу. Для діючих банків, які, до речі, поділені на місцеві кооперативні, регіональні та міжрегіональні, мінімальний розмір регулятивного капіталу повинен був дорівнювати у 2003 р. відповідно 1,3 і 5 млн. євро. На 2005 р. — уже 1,3; 4,0 і 6 млн. євро, а на початок 2007 р. місцеві банки повинні були мати регулятивний капітал 1,5 млн. євро, регіональні — 5 млн. євро, а міжрегіональні — 8 млн. євро. На сьогоднішній момент для реєстрації комерційного банку необхідний уставний капітал у розмірі 200 млн. грн.(табл.2.1).

2. Резервний фонд комерційного банку. Це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку. Наявність коштів в ньому забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Розмір резервного фонду та щорічних внесків до нього встановлюється зборами акціонерів і фіксується в установчих документах, але він не може бути меншим 25% статутного фонду, а розмір відрахувань — меншим 5% чистого прибутку. Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються.

3. Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та ін.), які призначені для виробничого та соціального розвитку банку. Порядок формування і використання цих коштів визначається статутними документами банку. Формуються ці фонди за рахунок прибутку. Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків по операціях банку. Їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення (наприклад, резерв для відшкодування можливих втрат за позичками створюється для покриття безнадійної заборгованості по позичкових операціях).

Таблиця 2.1

Динаміка мінімального розміру регулятивного капіталу банку

Рік	Банки		
	Місцеві кооперативні	Регіональні	Міжрегіональні
Початок 1992, млн. крб.	5		
Початок 1999, млн. екю	1		
На 17.03.2003, млн. євро	1	3	5
На 01.01.2004, млн. євро	1,15	3,5	5,5
На 01.01.2005, млн. євро	1,3	4	6
На 01.01.2006, млн. євро	1,4	4,5	7
На 01.01.2007, млн. євро	1,5	5	8
На 01.01.2008, млн. євро	10		
На 01.01.2009, млн. євро	10		
На 01.01.2011, млн. грн.	75		
На 01.01.2012, млн. грн.	120		
На 01.01.2017, млн.грн. (статутний капітал для новостворених банків)	500		
З 20.07.2020, млн.грн.	200		

4. Нерозподілений прибуток — джерело внутрішнього походження. Створюється як залишок прибутку після виплати дивідендів, відрахувань до резервного та інших фондів.

5. Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти складові елементи капіталу, які відповідно до договору не можуть бути взяті з банку раніше ніж через п'ять років, а в разі банкрутства чи ліквідації повертаються інвесторові після погашення претензій усіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, включених до капіталу, не може

перевищувати 50% від обсягу основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом 5 останніх років дії угоди.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно визначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік залежить головним чином від розміру дивідендів, які повинні сплачуватися акціонерам.

Українська методика визначення капіталу банку і розрахунку його достатності впливає з рекомендацій Базельського комітету. Ці рекомендації були розроблені у грудні 1987 р. Згідно з ними капітал банку поділяють на: основний (капітал I рівня); додатковий (капітал II рівня).

Капітал банку складається з суми основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань з урахуванням основних засобів.

До основного капіталу належать: фактично сплачений статутний капітал; емісійні різниці; загальні резерви банку; нерозподілений прибуток минулих років; очікуваний затверджений прибуток минулого року мінус: власні цінні папери в портфелі на продаж; нематеріальні активи; капітальні вкладення в нематеріальні активи.

До додаткового капіталу належать: фонди банку; індексація основних засобів; прибуток поточного року. При цьому додатковий капітал, за міжнародними стандартами, не може перевищувати основний капітал.

Управління власним капіталом являє собою один з найважливіших напрямків стратегії банківського розвитку. При цьому формування основного капіталу є первинним завданням, а формування додаткового капіталу, яке залежить від результатів діяльності банку, є вторинним завданням.

В таблиці 2.2. представлено алгоритм розрахунку й економічний зміст показників, що характеризують достатність капіталу.

Управління власним капіталом банку передбачає такі етапи:

- 1) формування статутного фонду банку;
- 2) розподіл прибутку і формування фондів банку.
- 3) підтримання власного.

Процес управління капіталом банків має місце та специфічні особливості як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Процес управління передбачає застосування певних методів в управлінні капіталом банку. На макроекономічному рівні методами управління є такі:

1. Планування – передбачає необхідність постановки цілей, визначення тактики і стратегії досягнення основної мети (забезпечення достатності капіталу банку)..

Планування обсягу капіталу банку передбачає як прогнозування обсягу й структури власного капіталу загалом, так і динаміки його складових частин, планування прибутковості капіталу та збільшення вартості акцій банку. Розроблення стратегії формування капіталу банку передбачає врахування тенденцій розвитку економіки і вимог, які постають перед банківською системою, та може реалізуватися через дивідендну або емісійну політику.

Таблиця 2.2.

Алгоритм розрахунку й економічний зміст показників, що характеризують достатність капіталу банку

	Найменування показника	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника визначає
1	Коефіцієнт співвідношення власного капіталу (ВК) та залучених коштів (ЗК), %	$K = \frac{ВК}{ЗК} * 100\%$	Співвідношення власного капіталу (ВК) та залучених коштів (ЗК). Цей коефіцієнт показує, скільки власних коштів вистачить для забезпечення надійного зберігання коштів вкладників та кредиторів.
2	Коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу, %	$K = \frac{РВК}{Аз} * 100\%$	Визначається як співвідношення регулятивного власного капіталу (РВК) до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених на відповідні коефіцієнти ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями (Аз). Визначає достатність капіталу банку для проведення активних операцій з урахуванням ризиків, характерних для різноманітних видів банківської діяльності.
3	Коефіцієнт захищеності власного капіталу, %	$K = \frac{ОЗ}{ВК} * 100\%$	Співвідношення основних засобів (ОЗ) до власного капіталу банку (ВК). Характеризує захищеність власного капіталу від інфляції через вкладення коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи.
4	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу, %	$K = \frac{ЧП}{ВК} * 100\%$	Відношення чистого прибутку банку (ЧП) до власного капіталу (ВК). Показує ефективність використання власного капіталу.
5	Коефіцієнт рентабельності статутного капіталу, %	$K = \frac{ЧП}{СК} * 100\%$	Відношення чистого прибутку банку (ЧП) до сплаченого статутного капіталу (СК). Визначає ефективність використання коштів власників та доцільність їх вкладання до банку
6	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K = \frac{А}{СК} * 100\%$	Відношення суми загальних активів (А) до статутного капіталу банку (СК). Ступінь покриття активів (акціонерним) капіталом.

2. Метод аналізу передбачає вивчення складу та динаміки, кількісне та якісне оцінювання структури власного капіталу, що є основою при прийнятті рішень про його оптимізацію. Аналіз управління капіталом банку являє собою розрахунок і дослідження його основних показників з метою виявлення резервів зростання вартості капіталу й оптимізації його структури.

Аналіз власного капіталу банку починається з його якісного аналізу, що дає змогу виділити джерела формування і склад власного капіталу банку. Кількісний аналіз структури власного капіталу банку потрібно проводити в динаміці, щоб простежити зміни в його структурі за певний період і визначити

тенденції розвитку. Крім цього, в умовах існування гострої конкуренції важливо порівнювати структуру власного капіталу конкретного банку з аналогічними даними інших банків, для чого використовуються рейтинги банків.

Аналіз власного капіталу банку характеризується певними етапами, серед яких: аналіз динаміки структури власного капіталу; оцінювання основних факторів, що визначають формування структури власного капіталу; оптимізація структури власного капіталу за критерієм мінімізації фінансових ризиків; оптимізація структури власного капіталу за критерієм виконання вимог Національного банку України.

3. Контроль полягає в перевірці відповідності отриманих результатів запланованим показникам, оптимальні значення яких сприяють підвищенню рівня обсягу капіталу банку (внутрішньобанківський контроль), контролю за дотриманням обов'язкових нормативів з боку Національного банку України та контролю, який здійснюють незалежні аудиторські компанії.

4. Сутність методу регулювання полягає у використанні обов'язкових економічних нормативів, що дають змогу регулювати та оцінити відповідність (невідповідність) окремих позицій банку, що стосуються норм капіталу, а також виявити можливі ознаки незадовільного стану капіталізації банку.

На мікроекономічному рівні методами управління капіталом банку є:

- метод внутрішніх джерел поповнення капіталу;
- метод зовнішніх джерел поповнення капіталу.

За першим методом головним джерелом зростання капіталу є нерозподілений прибуток банку. Реінвестування прибутку – найприйнятніша і порівняно дешева форма фінансування банку, який прагне розширити свою діяльність. Такий підхід до нарощування капітальної бази дає змогу не розширювати коло власників, а отже, зберегти існуючу систему контролю за діяльністю банку і виключити зниження дохідності акцій унаслідок збільшення їх кількості в обігу.

Чистий прибуток банку, що залишився в його розпорядженні після виплати податків, може бути спрямований на виконання двох основних завдань: 1) забезпечення певного рівня дивідендних виплат акціонерам; 2) достатнє фінансування діяльності банку. Отже, дивідендна політика банку справляє значний вплив на можливість розширення капітальної бази за рахунок внутрішніх джерел.

Залучення капіталу за рахунок зовнішніх джерел можливе кількома способами: 1) емісія акцій; 2) емісія капітальних боргових зобов'язань (субординований борг); 3) продаж активів та оренда нерухомості.

Найпопулярнішим зовнішнім джерелом є емісія звичайних і привілейованих акцій. Випуск і розміщення на ринку акцій банку – найдорожчий з погляду вартості спосіб нарощування капіталу. Така процедура пов'язана з високими витратами та супроводжується значним ризиком, який полягає в можливості зниження прибутку на одну акцію та втрати контролю над банком з боку акціонерів. Якщо емісія акцій значна і акціонери не в змозі викупити всі нові акції, то перед банками постає загроза зміни власників

шляхом концентрації контрольного пакета акцій. Водночас розширення кола акціонерів створює сприятливі умови для залучення додаткових коштів у майбутньому.

Ефективне функціонування розглянутого механізму управління капіталом банку, через узгодження управлінських рішень та досягнення певних взаємозв'язків між усіма складовими компонентами, правильного вибору методів управління капіталом банку сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниженню ризиків, контролю та підтриманню ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, що в кінцевому підсумку, безумовно, позитивно вплине на забезпечення достатності капіталу кожного банку та підвищення капіталізації банківської системи в цілому.

3. Теоретичні аспекти управління залученим та позиковим капіталом банку

У загальній сумі ресурсів, якими володіє комерційний банк, переважають зобов'язання банку.

Під зобов'язаннями банку слід розуміти вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому. Оскільки банк — це установа, яка здійснює операції переважно із залученими коштами, то співвідношення між власним капіталом та зобов'язаннями має бути не менше ніж 1 : 5.

Класифікація ресурсів банків України та її критерії мають багато трактувань. Традиційно поділяють усі залучені ресурси комерційних банків на депозитні та недепозитні.

Депозитні залучені ресурси – це кошти, внесені в банк фізичними і юридичними особами на певні рахунки і використані ними відповідно до режиму рахунка і банківського законодавства. Недепозитні залучені ресурси банку – це позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів НБУ, операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку, а також позик на ринку євродоларів. Ці ресурси є надважливими для підтримання достатнього рівня банківської ліквідності і тому з кожним роком все активніше використовуються комерційними банками України.

Також в економічній літературі ці поняття мають і іншу назву. Деякі науковці . поділяють зобов'язання за способом їх акумуляції на залучені (депозитні) та запозичені (недепозитні) кошти.

Структуру зобов'язань банку зображено на рис.2.3.

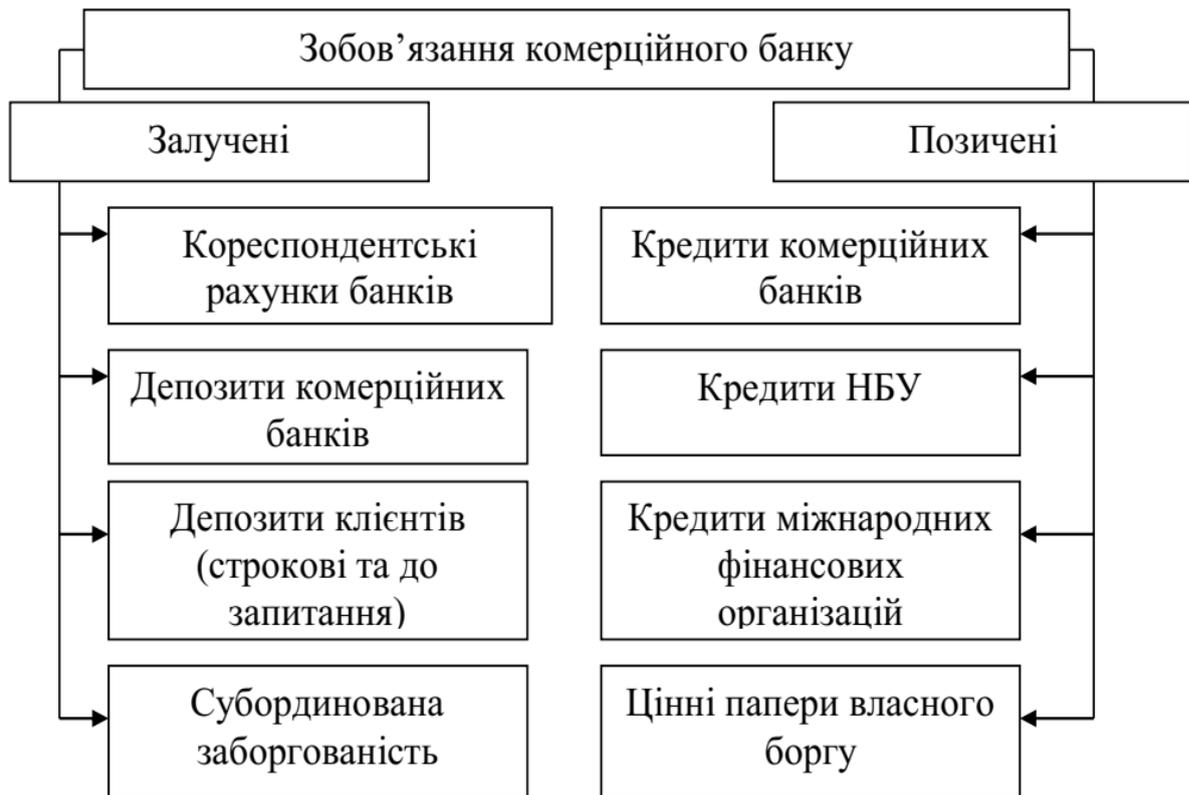

Рис.2.3. Структура зобов'язань комерційного банку

Вважаємо, що для кращого вивчення сутності зобов'язань банку є раціональним їх поділ на залучені (депозитні) ресурси та позикові (недепозитні) ресурси.

Залучені кошти є найбільш вагомою частиною ресурсів банку, яка в кілька разів перевищує його власні кошти. Частка залучених коштів у різних банках коливається від 75% і вище. Фактично залучені кошти – це основне джерело формування ресурсів комерційного банку, які спрямовуються на проведення активних операцій. З розвитком ринкових відносин структура залучених ресурсів зазнала істотних змін, що зумовлено появою нових, нетрадиційних для старої банківської системи способів акумуляції тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб.

Залучений капітал (кошти) – це кредиторська заборгованість банку, що виникла внаслідок попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін.

Отже, залучені (депозитні) ресурси – це тимчасово вільні кошти фізичних і юридичних осіб за відповідну плату, мобілізовані банком на певних умовах і на певний термін чи до запитання.

Портфель залучених коштів становить основну частину пасивів банку, а наявність надійної клієнтської бази є визначальним чинником його ліквідності. Аналіз портфеля залучених коштів як складовий елемент цілісного, комплексного та всебічного аналізу банківської діяльності є необхідною передумовою підготовки та прийняття оптимальних управлінських рішень.

До залучених коштів банку належать залишки коштів на поточних, бюджетних та розрахункових рахунках клієнтів, ощадні та строкові вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до запитання, різноманітні види депозитних рахунків, таких як умовні, заставні, брокерські, цільові депозити, депозити в іноземній валюті, а також кошти на кореспондентських рахунках інших банків (лоро-рахунки). Практично усі клієнтські рахунки в пасиві називаються депозитними, а залучені кошти – депозитними зобов'язаннями. Депозитним може бути будь-який рахунок, відкритий клієнту в банку, на якому зберігаються його грошові кошти. У світовій практиці їх частка у структурі пасивів становить від 60 % до 80 %.

Депозит (вклад) - це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, які розміщені власником або третьою особою за рахунок і за дорученням власника на рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладникові (або за його дорученням іншій особі), як правило, з процентом.

Сучасна банківська практика характеризується великою розмаїтістю вкладів депозитів і депозитних рахунків (рис.2.4).

Це пояснюється прагненням банків в умовах сегментованого висококонкурентного ринку найповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити їх заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

За категоріями вкладників депозити поділяються на: депозити банків; депозити за рахунок бюджетних коштів, депозити суб'єктів господарської діяльності; депозити фізичних осіб.

За строками використання коштів рахунки поділяються на: депозити (вклади) до запитання та строкові депозити. У свою чергу, в структурі строкових депозитів виділяють: ультрастрокові (типу овернайт), короткострокові (до одного року) та довгострокові (більше одного року).

Депозити до запитання – це кошти, які можуть бути вилучені клієнтами у будь-який час, тобто термін зберігання коштів не обумовлюється.

Вклади до запитання призначені для здійснення поточних розрахунків, тому їх ще називають транзакційними. Розміщуються ці вклади в банках на поточних та контокорентних рахунках і можуть у будь-який час за вимогою клієнта бути поповнені або вилучені, причому як частково, так і повністю, у готівковій чи безготівковій формі. Вклади до запитання нестабільні, що обмежує можливість сфери їх використання комерційними банками.

Тому власникам таких вкладів виплачується низький депозитний процент або не виплачується зовсім.

До вкладів до запитання прирівнюються внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунку. Формою залучення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з овердрафтом.

Рис.2.4. Класифікація депозитів

Одним з видів депозитів до запитання є залишок коштів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку іншими банками. Для стимулювання приросту вкладів до запитання банки пропонують клієнтам додаткові послуги (пільги при наданні кредиту, зручні форми розрахунків, консультаційні послуги або високий рівень якості обслуговування). Витрати на ведення рахунків до запитання покриваються банками за рахунок комісійної винагороди за послуги.

Строкові вклади — грошові кошти, які розміщені у банку на певний строк і можуть бути знятими після закінчення цього терміну. Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки носять в основному довгостроковий характер і тому стабільні й зручні в банківському плануванні. Через них сплачується високий депозитний процент.

Для строкових вкладів характерне різке коливання розмірів, а також встановлення їх розміру круглими сумами.

Строкові вклади можуть бути двох видів:

- 1) власне строкові вклади;
- 2) вклади з попереднім повідомленням про вилучення коштів.

Клієнт має право достроково вилучити кошти зі строкового вкладу, але з попереднім повідомленням. У такому випадку банки нараховують проценти аналогічно вкладам до запитання.

Взагалі диференціація процентів за строковими депозитами відбувається в залежності від терміну та виду депозиту, періоду повідомлення про вилучення коштів, стану на фінансовому ринку, потреби банку в ресурсах і т. д.

Строкові депозити оформляються депозитною угодою, яка засвідчує право банку управляти залученими коштами та право клієнта отримати суму вкладу та процента в чітко обумовлений строк.

Часто банки встановлюють мінімальний розмір вкладу, величина якого залежить від орієнтації банку на відповідну групу вкладів. Банки можуть закріпити в угоді право змінювати процентну ставку відповідно до зміни облікової ставки НБУ з повідомленням про це вкладника. У разі незгоди вкладника договір може бути розірвано. Усі спори між банком і вкладником вирішуються в судовому порядку.

Однією з форм строкових вкладів є депозитний та ощадний сертифікати. Депозитний сертифікат надається юридичним, а ощадний — фізичним особам. Сертифікат — це письмове свідоцтво банку про внесення грошових коштів, що дає право вкладнику на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і процентів по ньому. Вони бувають: іменні і на пред'явника; у національній та іноземній валютах; у паперовій і безпаперовій формах; строкові і до запитання.

Відмінністю ощадних вкладів від строкових є те, що вони не мають фіксованого терміну зберігання, невеликі за мінімальним розміром, не потребують попереднього повідомлення про вилучення.

Як і строкові, ощадні вклади призначені не для розрахунків, а для заощадження коштів.

Характерні особливості ощадних вкладів:

1. Невелика мінімальна сума.
2. Плавне зростання коштів на рахунку.
3. Видача власнику вкладу іменного свідоцтва — ощадної книжки.

Порядок вилучення коштів з ощадного вкладу регламентується в угоді між банком і клієнтом. Банки можуть вимагати попереднього повідомлення про вилучення значних сум вкладу.

Процентні ставки по цих вкладах вищі за ставки по вкладу до запитання, але нижчі ніж по строковому вкладу. Ощадні вклади забезпечують стабільні залишки коштів, що є зручним для банку.

За депозитами банки можуть нараховувати прості та складні проценти. Найбільш поширеним і традиційним є нарахування простих процентів. Дохід по складних процентах передбачає нарахування процентів на процент.

Управління залученими ресурсами комерційних банків проводиться як на макрорівні, тобто на рівні окремої банківської установи, так і на макрорівні – на рівні усієї банківської системи держави, що здійснюється головним чином Національним банком України, що встановлює нормативи ліквідності тощо, які визначають граничне співвідношення між активами та зобов'язаннями комерційних банків. Таким чином, адміністративні методи управління носять характер регулятивних, які в основному встановлюються Національним банком України: макрорівень – законодавчі і нормативні документи, встановлення лімітів, квотування; мікрорівень – формування документів внутрішнього застосування.

З розширенням банківської діяльності поряд з традиційним джерелом формування банківського капіталу – залученням коштів клієнтів – виникає потреба в пошуках нових шляхів зростання капітальної бази. У випадку, якщо власного та залученого капіталів недостатньо для проведення всіх активних операцій, для комерційного банку виникає необхідність у позиченому банківському капіталі.

Основними джерелами запозичення коштів для банківських установ є: кошти, отримані від емісії та продажу боргових цінних паперів; кредити, отримані від НБУ; кредити, отримані від інших банків. До боргових цінних паперів належать банківські облігації, які засвідчують внесення їхніми покупцями грошових коштів і підтверджують зобов'язання відшкодувати їм номінальну вартість у визначений строк з виплатою фіксованого процента.

Основними перевагами банківських облігацій є те, що вони не дають права управління банком, а емісія облігацій не призводить до втрати контролю над управлінням банку; проценти, які виплачуються за облігаціями, зараховуються на збільшення валових витрат; власникам облігацій виплачується фіксований розмір процента, що не залежить від зростання розміру процента на грошовому ринку, і строк погашення облігацій значно довший, ніж строки за міжбанківськими кредитами.

Основним джерелом недепозитних ресурсів є операції з отримання міжбанківських позик. Ці операції надають можливість банкам з недостатнім обсягом ресурсів забезпечувати виконання резервних вимог НБУ та задовольняти потреби власних клієнтів у кредитах шляхом залучення

необхідних для цього ресурсів інших комерційних банків, які мають тимчасовий надлишок грошових коштів.

Міжбанківський кредит займає особливе місце в структурі джерел залучених кредитних ресурсів банку. Він є оперативним способом одержання коштів; має, в основному, короткостроковий характер. Надається при встановленні кореспондентських відносин, але разом з тим міжбанківський кредит — найдорожчий за інші джерела.

Призначення міжбанківських кредитів: дають можливість виконувати вимоги з обов'язкового резервування; задовольняють потреби клієнтів у коштах; забезпечують ліквідність банку; банки, в яких є надлишок ресурсів, можуть розміщувати тимчасово вільні кошти в банках, де існує їх нестача.

Переваги міжбанківського кредиту порівняно з депозитом:

- оперативність;
- не потребує резервування в центральному банку, оскільки не є вкладом;
- не потребує витрат на маркетинг та інфраструктуру.

Необхідно враховувати специфічні особливості міжбанківських кредитів, одержаних від інших комерційних банків та НБУ.

Міжбанківські кредити є таких видів:

- добові (овернайт);
- строкові;
- безстрокові (онкольні).

Добові міжбанківські кредити — це, як правило, незабезпечені позички, які надаються банкам з доброю репутацією. В окремих випадках за наявності сумніву щодо платоспроможності позичальника кредитор може вимагати заставу (наприклад, у вигляді державних цінних паперів).

Кредитна угода укладається за телефоном, телеграфом, часто без документальної фіксації.

Строкові кредити видаються на строк від кількох днів до кількох місяців (тиждень, місяць, 3 місяці, 6 місяців, рік; на євrorинку зустрічаються міжбанківські кредити строком до 5 років).

Кредитна угода на видачу таких кредитів укладається в письмовій формі після оцінки кредитоспроможності банку-позичальника.

Безстрокові кредити. При цьому виді кредиту строки угоди автоматично подовжуються щодня, доки одна зі сторін не прийме рішення про розірвання такої угоди.

Філії комерційного банку можуть працювати на міжбанківському ринку тільки в межах своєї системи.

Специфічний вид ресурсів — кредити, отримані від НБУ. Їх джерелом є здебільшого емісія. Надання кредитів Національним банком іноді пов'язане з рефінансуванням, тобто комерційні банки спочатку надають позики своїм клієнтам за рахунок власних коштів, а потім НБУ компенсує (рефінансує) їх комерційному банку. НБУ є кредитором останньої інстанції для банку другого рівня.

Однією з особливих рис кредиту, що надається НБУ, є те, що у НБУ

існують специфічні джерела надання міжбанківських кредитів: гроші в обігу; гроші в міжбанківських розрахунках. Розмір цих ресурсів залежить від того, яку грошово-кредитну політику проводить НБУ. Такі кредити видаються в особливих випадках, наприклад, при кризі ліквідності, санації банку.

До зобов'язань банку відносять також кредиторську заборгованість бюджету та позабюджетним фондам, заборгованість банку за господарськими операціями, заборгованість працівникам банку з заробітної плати та інші пасиви. Цей вид ресурсів належить до сталих пасивів банку і може бути використаний у крайніх випадках на дуже короткі терміни. За своєю вартістю кредиторська заборгованість є безкоштовним ресурсом. Тому збільшення тривалості її обороту — додаткове безкоштовне джерело фінансування банківської діяльності.

Процес управління запозиченими коштами має певні особливості, виходячи з яких менеджери формують стратегію управління ресурсами.

1. Гнучкість управління – у будь-який момент часу можна чітко визначити, скільки і на який період необхідно банку запозичити кошти. Потреба в недепозитних джерелах розраховується як різниця між вихідними та вхідними грошовими потоками банку, з урахуванням як реальних, так і очікуваних значень.

2. Висока чутливість до змін ринкової ставки. Позики здебільшого надаються під плаваючу ставку або на короткі періоди часу.

3. Короткостроковий характер операцій запозичення.

В таблиці 2.3 представлено алгоритм розрахунку й економічний зміст показників, що використовуються при аналізі залучених та позикових коштів.

До вкладів до запитання прирівнюються внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунку. Формою залучення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з овердрафтом.

Політика банку, що спрямована на формування ресурсів, визначення їхніх джерел та комбінацію цих джерел у пасиві балансу, в економічній літературі носить назву управління пасивами. Тобто це вибір найбільш раціональної структури ресурсного забезпечення банку.

У процесі реалізації політики банку рекомендується визначити систему цілей, які він прагне досягти. Для досягнення цілей мобілізації ресурсів банки пропонують своїм клієнтам певні послуги для залучення коштів (інструментарій ресурсного потенціалу).

Основні цілі мобілізації ресурсів банку:

1. Цілі, орієнтовані на прибутковість.

2. Цілі, орієнтовані на дотримання вимог регулювальних органів: - узгодження мобілізації ресурсів із їхнім використанням; - мінімізація обов'язкових резервів; дотримання нормативів про достатність банківського капіталу.

3. Цілі ліквідності: мінімізація ризиків; прагнення до максимальних залишків на банківських рахунках; постійне виконання претензій до виплат з вкладних послуг; створення ліквідних резервів.

4. Цілі, орієнтовані на ринок: репутація банку; надання послуг з

мобілізації ресурсів.

5. Цілі, орієнтовані на обсяг: підвищення обсягів мобілізації банківських ресурсів; прагнення до максимальної частки на ринку.

6. Цілі, орієнтовані на адаптацію: гнучкість; підлягання чужому впливу.

7. Цілі, орієнтовані на мінімізацію витрат: мінімізація витрат на залучення банківських ресурсів; мінімізація ризику перегрупування; мінімізація ризику зміни процентних ставок; мінімізація валютного ризику.

Таблиця 2.3

Алгоритм розрахунку й економічний зміст показників, що використовуються при аналізі залучених та позикових коштів

№	Найменування показника	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника визначає
1	Коефіцієнт розвитку клієнтської бази, %	$K = \frac{K_{\text{пот.рах.}}}{3} 100\%$	Співвідношення коштів на поточних рахунках клієнтів та на коррахунках ($K_{\text{пот.рах.}}$) до загальної суми зобов'язань банку (З). Показує рівень розвитку клієнтської бази і її частку у залучених та запозичених коштах.
2	Коефіцієнт співвідношення капіталу та строкових депозитів	$K = \frac{ВК}{Д_{\text{стр.}}} 100\%$	Відношення власного капіталу (ВК) до строкових депозитів ($Д_{\text{стр.}}$). Вказує, яка частина депозитів захищена власним капіталом банку.
3	Частка МБК від загального обсягу власного капіталу банку	$K = \frac{МБК_{\text{отр}}}{ВК} 100\%$	Співвідношення загальної суми отриманих міжбанківських кредитів ($МБК_{\text{отр}}$) до суми власного капіталу банку (ВК).
4	Частка МБК від загального обсягу зобов'язань банку	$K = \frac{МБК_{\text{отр}}}{З} 100\%$	Співвідношення загальної суми отриманих міжбанківських кредитів ($МБК_{\text{отр}}$) до суми зобов'язань банку (З). Характеризує ступінь мінімізації ризику стійкості ресурсної бази або її витратності.
5	Частка МБК, отриманих у валюті балансу	$K = \frac{МБК_{\text{отр}}}{ВБ} 100\%$	Відношення загальної суми отриманих міжбанківських кредитів ($МБК_{\text{отр}}$) до суми валюти балансу (ВБ). Показує ступінь залежності банківської діяльності від міжбанківських кредитів

Банк має також враховувати фактори, які впливають на залучення ресурсів. Їх можна об'єднати у три групи.

Перша група факторів – неконтрольовані. Їхній вплив банк не може попередити чи змінити і враховує як задані величини. Серед таких позасистемних факторів доцільно виділити макроекономічні, стан фінансового ринку, нормативи регулювальних органів.

До другої групи факторів – частково контрольованих, вплив яких на мобілізацію ресурсів банк може частково змінити. До них належить поведінка клієнтів, конкурентів і власників.

Третя група факторів – це внутрішньосистемні. До них належать ендогенні величини впливу, які є контрольовані, тобто їхній вплив банк може змінити так, щоб узгодити обсяг мобілізованих ресурсів згідно з поставленими цілями. При цьому серед такої групи факторів варто виділити потенційні фактори і параметри діяльності.

Для визначення якості елементів ресурсної бази варто розробити критерії прийняття рішень. До них належать: ступінь врахування ресурсів у банківських нормативах, витрати на мінімальні резерви, прибутковість, стабільність, зміна процентних ставок, ступінь впливовості банку на мобілізацію ресурсів.

У процесі формування пасивів менеджмент банку має враховувати два повних параметри управління – вартість залучених коштів та їхній обсяг.

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня витрат за депозитними зобов'язаннями використовуються цінові й нецінові методи управління.

Суть цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє залучити додаткові ресурси. І навпаки, банк, перенасичений ресурсами, але обмежений небагатьма прибутковими напрямками їхнього розміщення, зберігає або навіть зменшує депозитні ставки. У практиці роботи українських банків перевага надається ціновим методам управління, оскільки депозитні ставки не підлягають регулюванню і встановлюються менеджментом банку самостійно залежно від потреби в залучених коштах.

До основних методів встановлення процентних ставок за депозитами належать:

1. «Витрати плюс прибуток».
2. «Умовне» ціноутворення (залежно від мінімального залишку на рахунку).
3. Ціноутворення, спрямоване на залучення клієнтів з більш високими доходами.
4. Ціноутворення, яке залежить від багатьох факторів, у тому числі від взаємовідносин із клієнтами.
5. Встановлення відсотків і проникнення на ринок.
6. Ціноутворення на основі ринкових процентних ставок.

Нецінові методи управління залученими коштами банку базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. Нецінові методи управління базуються на маркетингових дослідженнях того сектору ринку, який

обслуговується банком, вивченні потреб клієнтури, розробці нових фінансових інструментів та операцій, що пропонуються клієнтам.

Процес управління недепозитними ресурсами має певні особливості, виходячи з яких менеджери банку формують стратегію управління ресурсами, а саме:

- гнучкість управління: у кожний момент часу можна чітко визначити, скільки і на який період необхідно банку запозичити коштів. Потреба в недепозитних джерелах розраховується як різниця між вихідними та вхідними грошовими потоками банку, з урахуванням як реальних, так і очікуваних значень;

- висока чутливість до змін ринкової відсоткової ставки: позики здебільшого надаються під плаваючу процентну ставку або на короткі періоди;

- короткостроковий характер операцій запозичення: найпопулярнішими є одноденні позики та зі строками погашення до двох тижнів;

- неможливість застосування цінових методів управління, оскільки ставку за позику встановлює кредитор.

Визначення конкретного джерела фінансування має проводитись на основі врахування таких факторів:

- фактора витрат;
- податкового фактора;
- балансового фактора;
- ринкового фактора.

Особливе значення має фактор витрат, оскільки вибір між інструментами мобілізації коштів неможливий без аналізу видатків, які понесе банк при їхньому використанні. По-перше, врахування факторів витрат дає змогу зробити висновок про доцільність мобілізації, адже знаючи вартість ресурсів, їх можна зіставити із нормою прибутку від використання ресурсів. По-друге, прогнозуючи витрати на мобілізацію з того чи іншого джерела, управлінці банку можуть вибрати оптимальний варіант.

Загальні витрати на мобілізацію коштів складаються з прямих та прихованих витрат. Для підрахунку прямих витрат зручно скористатися формулою:

$$\text{ПВБ} = (\text{К} + \text{ВО} + \text{ВВ} + \text{ВС}) + (1 - \text{ОР}), \quad (2.1)$$

де ПВБ – прямі витрати; К – плата за ресурси; ВО – операційні витрати; ВВ – витрати на викуп інструментів; ВС – витрати на страхування; ОР – обов'язкові резерви.

Приховані витрати виникають у результаті змін у пасивах комерційних банків та вимог органів регулювання, наприклад, коли зростання окремих статей викликає необхідність нарощення інших. Так, ріст депозитів спричиняє збільшення капіталу, а значить, появу додаткових витрат.

Згідно з методикою Р. Уотсона, якщо в аналізі джерела фінансування банком використовується не один, а група факторів, то прихованими витратами

в аналізі можна знехтувати, визначивши середньозважений показник прямих витрат по усій групі джерел залучення коштів. Така методика визначення вартості залучення ресурсів доволі розповсюджена і носить назву методу загального фонду коштів.

Альтернативою методу загального фонду коштів є метод додаткових витрат, суть якого полягає в тому, що при визначенні ціни на ресурси потрібно керуватися не середньозваженими, а додатковими витратами. Для визначення додаткових витрат пропонується така формула:

$$ДВ = НС \times К_{нс} - СС + К_{сс}, \quad (2.2)$$

де ДВ – додаткові витрати; НС – нова ставка; К_{нс} – кошти, отримані за новою ставкою; СС – стара ставка; К_{сс} – кошти, отримані за старою ставкою.

Знаючи зміну сукупних витрат, управлінці банку можуть визначити норму додаткових витрат на залучення ресурсів і зіставити її з розміром прогнозованих доходів:

$$НДВ = \frac{ЗСВ}{ДОК}, \quad (2.3.)$$

де НДВ – норма додаткових витрат; ЗСВ – зміна сукупних витрат; ДОК – додатково отримані кошти.

Метод додаткових витрат дає змогу керівникам банку визначати оптимальні процентні ставки, а також стежити за межами розширення ресурсної бази. Коли нарощення ресурсів переходить межу, за якою відбувається зниження прибутку, банку варто або припинити нарощення пасивів, або перейти до більш вигідних джерел фінансування чи об'єктів вкладення коштів.

Оцінювання загальних витрат на залучення ресурсів комерційним банком не буде повним без урахування податкового фактора. Податкові знижки заохочують фінансування потреб банку за рахунок підвищення заборгованості на противагу нарощенню власного капіталу.

Однак, як свідчить практика, податковий фактор не є вирішальним при розв'язанні дилеми про джерело фінансування: за рахунок заборгованості чи капіталізації. У подібних випадках більше значення має стан балансу комерційного банку.

Банку вигідно фінансувати свої потреби за рахунок заборгованості. Залучаючи кошти таким чином, банк отримує податкову знижку, підвищує показник прибутковості акції. Саме тому акціонери надають перевагу збільшенню заборгованості перед порівняно дорогими методами нарощення капіталу.

Органи регулювання, навпаки, вважають, що перевантаженість банку заборгованістю знижує його платоспроможність та ліквідність.

Перед керівництвом банку постає проблема вибору такої структури

пасивів, яка б дозволила забезпечити максимальну прибутковість при мінімальному ризику. В економічній теорії така практика носить назву оптимальної структури капіталу.

У міжнародній практиці в процесі вибору джерел фінансування найчастіше використовується показник «ступеня залежності», який є співвідношенням власного капіталу і зобов'язань та показник «процентне забезпечення», який показує, у скільки разів доходи корпорації перевищують виплати за боргами. Низьке значення останнього показника містить небезпеку для ліквідності комерційного банку, особливо в період економічного спаду.

Ринковий фактор відіграє важливе значення при виборі джерел фінансування комерційного банку. Його врахування передбачає аналіз стану фінансового ринку та прогнозування його розвитку.

Питання для обговорення

1. У чому полягає суть та основне завдання капіталу банку?
2. Які методи оцінювання вартості банківського капіталу вам відомі?
3. У чому полягає суть новітніх підходів до визначення адекватності банківського капіталу?
4. Які основні вимоги НБУ до визначення достатності банківського капіталу?
5. У чому полягає необхідність нарощування капіталу для банку?
6. Зазначте внутрішні джерела нарощування банківського капіталу.
7. Укажіть переваги використання внутрішніх джерел формування капіталу банку, з погляду банківського менеджменту.
8. У чому полягає суть поняття «оптимальна дивідендна політика»?
9. Який підхід до здійснення дивідендної політики найбільш поширений на сучасному етапі?
10. Зазначте зовнішні джерела формування (нарощування) банківського капіталу.
11. Яким чином банк нарощує свій капітал за рахунок змін у структурі балансу?
12. Як здійснюється поповнення власних коштів банку через метод «непрямого ефекту фінансування»?
13. Зазначте сутність терміна «управління пасивами» у широкому розумінні.
14. Назвіть цінові й нецінові методи управління банківськими пасивами.
15. Які фактори мають враховуватись менеджерами банку при залученні ресурсів?
16. У чому суть балансового фактора, який враховується при залученні ресурсів банку?
17. У чому суть ринкового фактора, який враховується при залученні ресурсів банку?

18. Чи впливають зміни у структурі ресурсів на вартість капіталу банку?
19. Що є вирішальним фактором при мобілізації банком додаткових ресурсів?
20. Які джерела мобілізації ресурсів є найбільш вигідними для банку з фінансової точки зору?
21. З яких елементів складаються загальні витрати банку на залучення ресурсів?
22. Яку назву має метод визначення вартості банківських ресурсів, за яким визначають точку беззбитковості («мертву точку») банку?
23. Які недоліки притаманні визначенню вартості банківських ресурсів за методом загального фонду коштів?
24. У чому суть способу визначення вартості банківських ресурсів, відомого як «метод додаткових витрат»?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Власний капітал комерційного банку за організаційно-правовою формою діяльності поділяють на:
 - A. іноземний, національний;
 - B. акціонерний, пайовий;
 - C. державний, акціонерний;
 - D. державний, приватний.
2. Регулятивний капітал визначається як:
 - A. поточна курсова вартість випущених акцій помножена на число випущених акцій;
 - B. активи, зважені на ступінь ризику за мінусом зобов'язань;
 - C. сума регулятивного капіталу, акціонерного капіталу, резервів, нерозподіленого прибутку, субординованих зобов'язань та іншого;
 - D. різниця між регулятивним капіталом, акціонерним капіталом, резервами, нерозподіленим прибутком та субординованими зобов'язаннями.
3. Який капітал є основою за визначення забезпеченості банку власними коштами?
 - A. регулятивний;
 - B. балансовий;
 - C. ринковий;
 - D. субординований.
4. Яка із зазначених складових капіталу належить до основного капіталу?
 - A. резерви на випадок невиплат за позиками;
 - B. нерозподілений прибуток;
 - C. довгострокові субординовані зобов'язання;
 - D. офіційна ревальвація.

5. Яка із зазначених складових капіталу не належить до основного капіталу?
- A. засновницький прибуток;
 - B. резерви, що формуються із чистого прибутку;
 - C. акціонерний капітал;
 - D. довгострокові субординовані зобов'язання.
6. До якого джерела мобілізації банківського капіталу належить злиття банків:
- A. методу непрямого ефекту;
 - B. змін у структурі балансу;
 - C. за рахунок власних джерел;
 - D. за рахунок залучених джерел.
7. Які із зазначених ресурсів належать до депозитних?
- A. позики НБУ;
 - B. банківські векселі;
 - C. рахунки НАУ;
 - D. нерозподілений прибуток.
8. Які із зазначених ресурсів належать до недепозитних?
- A. банківські векселі;
 - B. позики НБУ;
 - C. ощадні депозити;
 - D. нерозподілений прибуток.
9. Які із зазначених ресурсів вважають перекупленими?
- A. депозитні сертифікати;
 - B. позики НБУ;
 - C. депозити до запитання;
 - D. нерозподілений прибуток.
10. До неконтрольованих факторів, які впливають на залучення ресурсів комерційного банку належать:
- A. прибутковість;
 - B. поведінка конкурентів;
 - C. поведінка клієнтів;
 - D. нормативи регулюючих органів.
11. Установлення відсоткової ставки за депозитами залежно від мінімального залишку на рахунку отримало назву:
- A. «витрати плюс прибуток»;
 - B. ціноутворення на основі ринкових процентних ставок;
 - C. «умовне» ціноутворення;
 - D. ціноутворення, спрямоване на залучення клієнтів з більш високими доходами.
12. Чи можна знехтувати прихованими витратами за визначення загальних витрат на мобілізацію коштів, згідно з методикою Р. Уотсона?
- A. ні в якому разі;
 - B. можна на них не звертати увагу;

- C. так, якщо в аналізі джерела фінансування банком використовується група факторів;
- D. така методика не досліджує це питання.

13. Оптимальна структура капіталу передбачає формування такої його структури, за якої забезпечується?

- A. максимізація прибутку;
- B. мінімізація ризику;
- C. правильними є варіанти 1) та 2);
- D. зростання ринкової вартості.

14. Фактори, які впливають на залучення ресурсів, поділяють на?

- A. максимізація прибутку;
- B. мінімізація ризику;
- C. правильними є варіанти 1) та 2);
- D. зростання ринкової вартості.

Практичні завдання

Задача 1. Як зміниться норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку, що працює більше 3 років, якщо банк розширить свою кредитну діяльність і збільшить обсяг кредитування на 25%. Регулятивний капітал банку становить 200000 тис. грн.

Задача 2. Як зміниться норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку, що працює більше 3 років, якщо банк розширить свою кредитну діяльність і збільшить обсяг кредитування на 25%. Регулятивний капітал банку становить 200млн. грн. Активи банку наведені в табл. 2

Таблиця 2

Активи банку

	Назва активу	Сума тис. грн	Коефіцієнт ризиків %
1	Банкноти та монети в касі.	3171,4	0
2	Дорожні чеки в касі банку.	630,24	0
3	Коррахунок в НБУ.	12625	0
4	Короткострокові депозити в НБУ.	854258	0
5	Боргові цінні папери місцевих органів влади в портфелі банку на продаж.	1272,6	20
6	Коррахунки, які відкриті в інших банках.	148954,8	50
7	Короткострокові кредити, які Центральному Уряду.	159862,8	10
8	Довгострокові кредити, які надані місцевим органом виконавчої влади.	1867853,6	50

9	Кредити надані суб'єктам господарської діяльності	54338	100
10	Земля.	240258,8	100
11	Підтверджені акредитиви, що надані банком.	170690	100
12	Зобов'язання з кредитування, які надані банком.	88072	50
	Усього	3601987,24	

Задача 3. Інвестор вкладає 150 000 грн. на 1 рік до комерційного банку. При цьому очікувані темпи економічного зростання становлять 4,7%, очікувані темпи інфляції - 8%, а ризик неповернення коштів - 2,5%. Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

Задача 4. Розрахувати очікувану норму дохідності дворічної облигації номінальною вартістю 1000 грн. зі щорічною виплатою доходу 15%, яка була придбана банком за ціною 950 грн.

Задача 5. За даними балансу банку розрахувати суму невідкоригованого капіталу та капіталу банку, і розкрити, як вони характеризують банк.

Задача 6. За даними балансу банку обчислити норматив платоспроможності, без перерахунку активів, зважених на коефіцієнти ризику, і розкрити, як він характеризує банк.

Задача 7. За даними балансу банку розрахувати норматив достатності капіталу і розкрити, як він характеризує банк.

Питання для самостійного опрацювання

1. Способи визначення достатності банківського капіталу: метод лівериджа, метод експертних оцінок.
2. Планування потреби банку в додатковому капіталі.
3. Метод внутрішніх джерел поповнення капіталу банку.
4. Метод зовнішніх джерел поповнення капіталу банку
5. Побудова динамічних рядів окремих видів депозитних ресурсів.
6. Структурна оцінка залучення депозитних ресурсів у залежності від ступеня затребуваності.
7. Система показників оцінки стабільності депозитів.
8. Показники залежності від недепозитних джерел банківських ресурсів

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

ТЕМА 3. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ БАНКУ. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

Мета: ознайомити студентів із теоретичними та прикладними аспектами управління активами банку; розглянути системні підходи до

управління активами та пасивами банку.

План лекції

1.Сутність, класифікація та структура активів комерційного банку

2.Методичні аспекти аналізу та управління структурою та якістю активів комерційного банку

3.Системні підходи до сбалансованого управління активами і пасивами банку

✦Основні терміни і поняття✦

Активи, активні операції, аналіз, ліквідність, управління. класифікація, ризик

☞Основні теоретичні положення

1.Сутність, класифікація та структура активів комерційного банку

Функціонування сучасної економіки будь-якої країни неможливо уявити без ефективної банківської системи. Банки глибоко проникають у всі сфери діяльності суб'єктів підприємництва і активно впливають на економічні та соціальні процеси в державі. З огляду на те, що від діяльності банків залежить функціонування та розвиток не тільки банківської системи, а й всієї економіки, актуально постає питання посилення ролі управління активами в сучасних умовах господарювання.

Активні банківські операції – це різноманітні операції, які об'єднані в одну групу тим, що банк, здійснюючи їх, забезпечує отримання або можливості отримання клієнтом необхідних йому коштів.

В науковій літературі можна зустріти наступні тлумачення активних операцій: 1) це операції з розміщення власних і залучених коштів банку з метою отримання прибутку; 2) це операції, шляхом яких банки розміщують наявні ресурси для отримання прибутку і підтримання ліквідності; це такі операції, в яких банк виступає в ролі кредитора. Отже активні операції – це операції з розміщення ресурсів для одержання доходів. Відповідно до Закону України “ Про банки і банківську діяльність ” активними операціями називають кредитні та інші вкладення банківських ресурсів, з метою їх найефективнішого використання.

Активні операції комерційні банки здійснюють у межах наявних ресурсів, тобто у межах залишку грошових коштів на кореспондентському рахунку в НБУ (при проведенні операцій у безготівковому порядку) та в касі (при проведенні операцій з готівкою). Активні операції безпосередньо пов'язані із поняттям «банківський актив».

Актив – частина або будь-який об'єкт бухгалтерського обліку, що відображається на балансі і визначає право контролю ним, що закріплено за банком. Актив документально відображає розміщення і використання залучених банком коштів, а саме активних операцій, і охоплює за змістом поняття більш широке.

У табл. 3.1 наведено загальну структурну класифікацію активів банку. Також активи комерційного банку можна класифікувати за наступними

ознаками:

- відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;
- за цільовим призначенням;
- за ступенем ліквідності;
- за ступенем ризику;
- за дохідністю;
- за терміном розміщення

Таблиця 3.1.

Класифікація банківських активів

АКТИВИ БАНКУ	
Грошові кошти	Акумулявання коштів на кореспондентському рахунку в НБУ; Акумулявання коштів у касі. Розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках ; Розміщення коштів у депозити в інших банках
Кредитний портфель	Надання кредитів юридичним особам у національній та іноземній валютах (у тому числі прострочені та пролонговані). Надання кредитів у національній валюті фізичним особам (у тому числі прострочені та пролонговані). Надання міжбанківських кредитів у національній та іноземній валютах (у тому числі прострочені та пролонговані)
Цінні папери на продаж	Вкладення в державні та корпоративні цінні папери на продаж
Інвестиційний портфель	Вкладення в державні та корпоративні цінні папери на інвестиції. Вкладення в статутні фонди підприємств та організацій
Майно та нематеріальні активи	Вкладення в основні засоби. Вкладення в товарно-матеріальні цінності. Вкладення в нематеріальні активи

Основні класифікаційні ознаки активів комерційного банку наведені на рис.3.1.

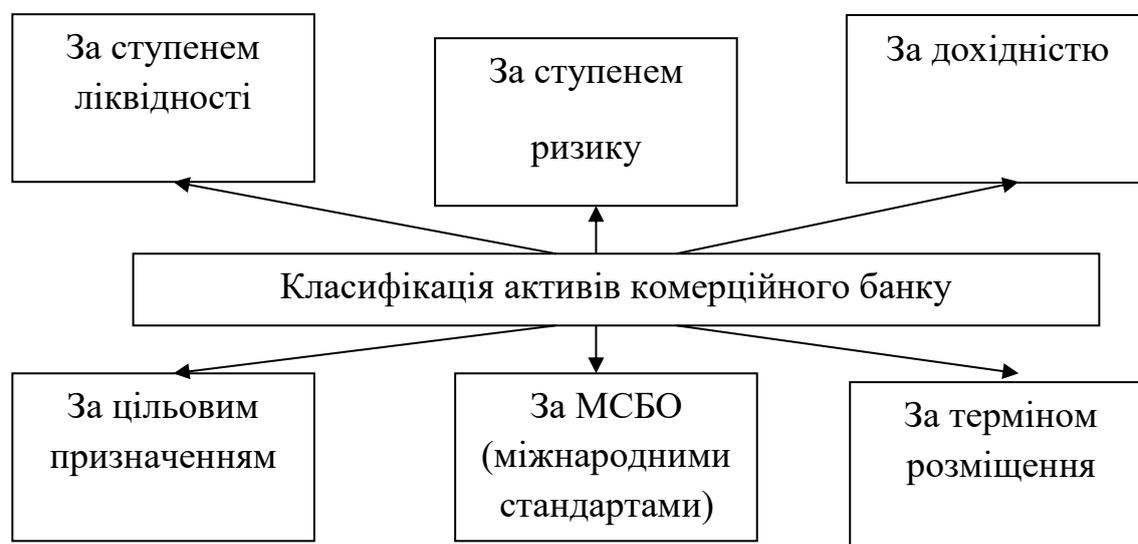

Рис.3.1. Класифікація активів комерційного банку за різними ознаками

Відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку за статтями балансу активи комерційного банку включають:

- грошові кошти та кошти в Національному банку України;
- кошти в інших фінансових установах;
- деривативи;
- кредити та заборгованість клієнтів;
- цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції в асоційовані і дочірні компанії;
- майно та обладнання;
- інвестиційна нерухомість;
- нематеріальні активи;
- відстрочений податковий актив;
- інші фінансові та не фінансові активи;
- активи на продаж

Схожа класифікація активів за переліком, але об'єднана у групи – класифікація активів за призначенням.

Основні групи активів за даною класифікацією наступні:

- касові активи, що забезпечують ліквідність банку призначені для щоденного безперебійного виконання банками своїх зобов'язань по безготівковому перерахуванню засобів і по видачі готівки з рахунків клієнтів;
- працюючі активи - активи, що приносять дохід, мають невеликий термін обертання;
- інвестиційні активи - довгострокові вкладення банку у виді прямих чи портфельних інвестицій;
- позаоборотні активи - призначені для забезпечення виконання комерційним банком своїх прямих функцій.
- інші активи.

До числа інших активів відносять кошти в розрахунках, дебіторська заборгованість, транзитні рахунки, витрати майбутніх періодів і т.д

Банківські активи, або вкладення комерційного банку, класифікуються також виходячи зі ступеня їх ліквідності, тобто швидкості, з якою вони можуть бути трансформовані в готівку і залучені до неї кошти, придатні для негайного виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами. З цього погляду всі активи комерційного банку можуть бути розділені на первинні резерви, вторинні резерви, кредити, надані банком, інвестиції в цінні папери, основні засоби банку і нематеріальні ресурси.

Більш детальної необхідно розкрити сутність первинних та вторинних резервів.

До первинних резервів належать активи, які в будь-який час можуть бути використані банком для видачі вкладів і здійснення поточних платежів (банкноти і монети в касі банку; платіжні документи в процесі інкасування; кошти на кореспондентських рахунках у центральному банку; кошти на кореспондентських рахунках у комерційних банках; обов'язкові мінімальні

резерви.

Вторинні резерви включають: вкладення в державні короткострокові цінні папери; вкладання в корпоративні короткострокові ліквідні цінні папери; міжбанківські кредити на термін до 7 днів.

За ступенем ліквідності також можна класифікувати активи на високоліквідні, ліквідні, низько ліквідні та неліквідні.

Складові кожної групи наведені на рис.3.2.

Поділ активів за ступенем ризику здійснюють для того, щоб банк міг сформувати достатній за величиною власний капітал та резерви на покриття можливих втрат за ризиковими активами.

Формування власного капіталу та резервів без урахування ступеня ризику активів може призвести у разі надлишкових резервів до неефективного використання ресурсів банку, у разі недостатніх резервів — до втрат, які банк не зможе поглинути, та до банкрутства.

Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу банку його активи поділяються на групи за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зваження:

а) I група активів зі ступенем ризику 0 відсотків: готівкові кошти; банківські метали; активи за операціями з Національним банком; боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади України, емітовані в національній валюті (гривні); активи за операціями з Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародною фінансовою корпорацією, Європейським інвестиційним банком, Європейським інвестиційним фондом.

Активи, які забезпечені гарантією Кабінету Міністрів України, наданою відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік, у порядку, передбаченому Бюджетним кодексом України, кредити, надані органам державної влади та суб'єктам господарювання під державні гарантії, кредити, надані головним розпорядникам коштів державного бюджету та головним розпорядникам коштів місцевих бюджетів під державні гарантії, для здійснення капітальних видатків); цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн;

б) I група активів зі ступенем ризику 0 відсотків: готівкові кошти; банківські метали; активи за операціями з Національним банком; боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади України, емітовані в національній валюті (гривні); активи за операціями з Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародною фінансовою корпорацією, Європейським інвестиційним банком, Європейським інвестиційним фондом; активи, які забезпечені гарантією Кабінету Міністрів України, наданою відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік, у порядку, передбаченому Бюджетним кодексом України, кредити, надані органам державної влади та суб'єктам господарювання під державні гарантії, кредити, надані головним розпорядникам коштів державного бюджету та головним розпорядникам коштів місцевих бюджетів під державні гарантії, для здійснення капітальних

видатків); цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади.

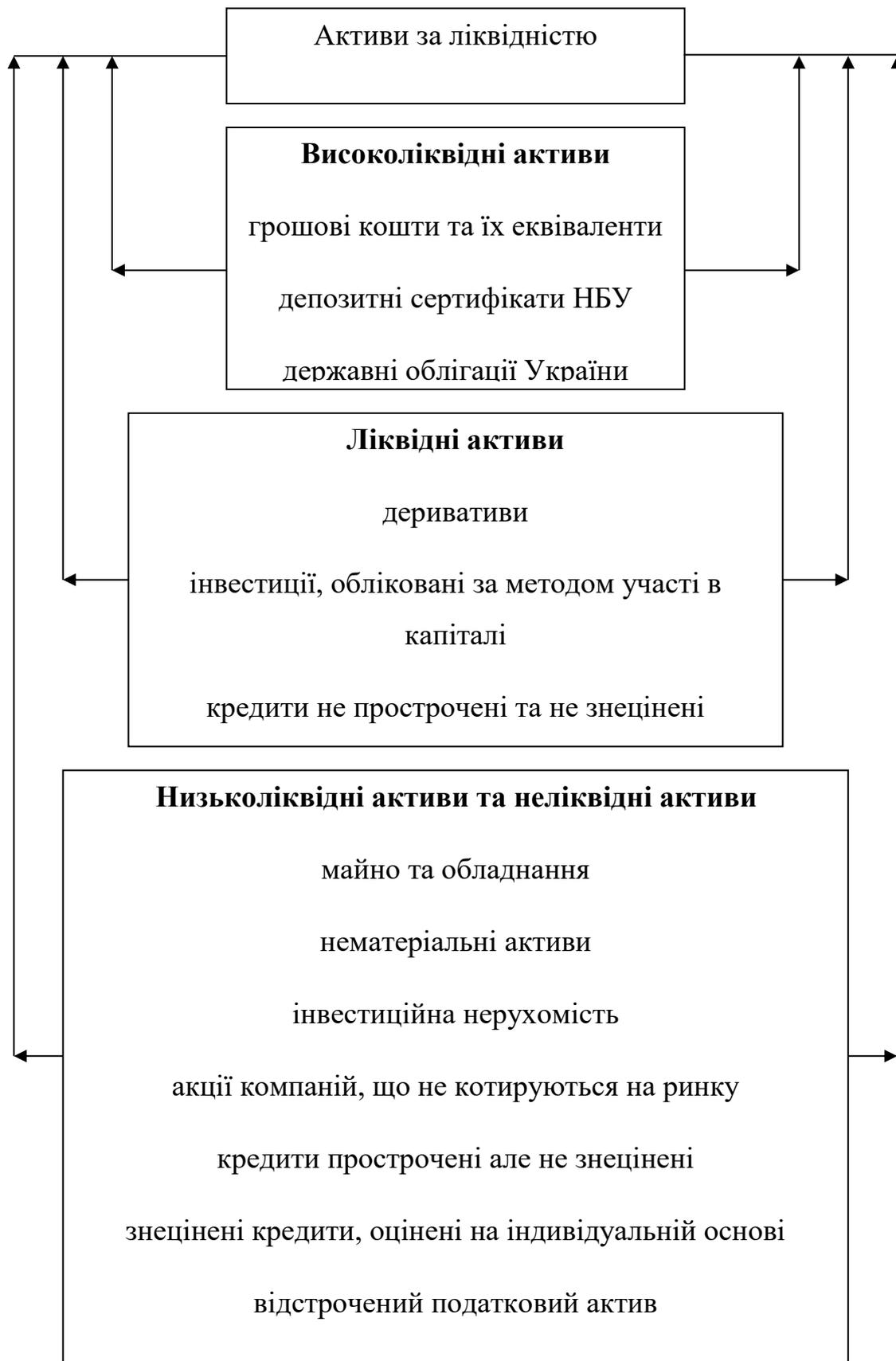

Рис.3.2. Активи за рівнем ліквідності

в) II група активів із ступенем ризику 10 відсотків: кредити, що надані

органам державної влади; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за кредитами, що надані органам державної влади;

г) III група активів зі ступенем ризику 20 відсотків: боргові цінні папери органів місцевого самоврядування України, емітовані в національній валюті (гривні); кошти до запитання, що розміщені в банках, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service";

д) IV група активів зі ступенем ризику 30 відсотків: боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "A3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів;

ж) V група активів зі ступенем ризику 35 відсотків: іпотечні кредити, що надані фізичним особам та включаються до складу іпотечного покриття, яке відповідає вимогам законодавства України, за іпотечними облігаціями, емітованими фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, за умови наявності документального підтвердження спроможності позичальника погашати борг грошовими коштами, джерела походження яких не пов'язані із заставою, уключаючи нараховані доходи за такими кредитами, строк сплати яких згідно з договором не минув;

з) VI група активів зі ступенем ризику 50 відсотків: кошти до запитання в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; кредити, що надані органам місцевого самоврядування; гарантійні депозити в інших банках (покриті); зобов'язання з кредитування, які надані банкам; валюта та банківські метали до отримання за форвардними та ф'ючерсними контрактами; активи до одержання; валюта та банківські метали до отримання за операціями спот з банками-контрагентами, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service";

к) VII група активів зі ступенем ризику 75 відсотків: цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не

минути, за активами, що віднесені до цієї групи активів;

л) VIII група активів із ступенем ризику 100 відсотків: короткострокові вклади (депозити), що розміщені в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках; гарантійні депозити в інших банках (непокриті); кредити овердрафт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, що надані банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; довгострокові кредити, що надані іншим банкам; фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам; кредити, що надані суб'єктам господарювання; дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків; транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат; кредити, які надані фізичним особам.

Різні активи банку характеризуються різним рівнем прибутку, який вони дають. При цьому, чим вищий рівень ліквідності активу, тим менше він прибутковий.

Найбільший прибуток банкам дають активи у формі довгострокових кредитів та інвестицій у цінні папери. Такі активи, як правило, відрізняються високим ступенем ризику.

За ознакою дохідності виділяють дохідні та не дохідні активи.

1. Дохідні активи :

- кредити (в тому числі міжбанківські кредити);
- цінні папери;
- операції з валютою;
- факторинг;
- лізинг;
- інші робочі активи, які приносять дохід.

2. Недохідні активи:

- кошти в розрахунках;
- резерви;
- дебітори;
- кошти вкладені у майно та господарські матеріали.

Дуже важливим для управління активами комерційного банку є класифікація відповідно до термінів розміщення.

Активи за терміном розміщення поділяються на:

- активи до запитання та до 1 місяця;
- активи від 1-3 місяців;
- активи від 3-12 місяців;
- активи понад 1 рік.

Запропоновані критерії, за якими можна здійснювати класифікацію, дають можливість детально здійснити аналіз структури активів; їх ліквідності, міри ризику, строковості, впливу на дохідність банку та обрати шляхи щодо підвищення ефективності їх використання. Класифікаційна ознака залежно від виду операцій, які здійснює банк, дає повну інформацію про напрямки діяльності банку, на які ринки ця діяльність націлена, за рахунок яких операцій банк отримує вигоди для себе.

Щодо класифікації активів існує багато суперечностей, і кожен науковець, досліджуючи це питання, має своєю точкою зору, тому питання лишається відкритим для дискусій.

2. Методичні аспекти аналізу та управління структурою та якістю активів комерційного банку

Сьогодні українські банки мають можливість значно розширити напрями діяльності та охопити нові ринки фінансових послуг. В такій ситуації саме запровадження якісної системи управління активами є особливо актуальним питанням для вітчизняних банків. Ще одним важливим аспектом, що зумовлює необхідність і актуальність питання управління активами, є їх визначальна роль для фінансового потенціалу банку та можливості отримання доходів в майбутньому.

Активи в першу чергу забезпечують довіру клієнтів до банківської установи, визначають її можливості та привабливість для клієнтів у перспективі; виступають гарантією покриття збитків в разі невиконання чи неможливості виконання банком взятих на себе зобов'язань; дають змогу розширювати спектр банківських послуг та покращувати можливості використання окремих банківських продуктів; забезпечують кредитний ресурс для задоволення потреб клієнтів.

З метою досягнення зазначених цілей кожний банк повинен займатися управлінням активів, що в загальному плані полягає в розробці шляхів та порядку розміщення власних засобів. Отже, управління активами в комерційних банках - це розподіл активів банку на готівку, інвестиції, позички та інші активи. Такий розподіл передбачає відмінності між різними групами активів за ліквідністю та ступенем ризику, ці складові і визначають якість активів.

Загальні тенденції зумовлюють прагнення кожного банку до створення раціональної структури активів, яка залежить якраз від їх якості. В цьому процесі банки вбачають вирішальний фактор підтримки "здоров'я" банку на належному рівні. Таким чином, виходячи з вищезазначеного та враховуючи деякі інші фактори впливу на розвиток банківської системи в цілому, управління активами включає в себе: управління ліквідністю; управління ризиком процентної ставки; хеджування; управління валютним ризиком.

Основною проблематикою в межах зазначених аспектів є наявність проблемних активів в складі економічних ресурсів практично кожного банку. Аналіз цього явища вимагає розуміння природи виникнення такого роду

активів. Для цього застосовується відповідна класифікація проблемних активів, яка проводиться за ліквідністю та ступенем ризику активів. Найбільшу увагу, звичайно, приділяють управлінню ліквідністю, оскільки від неї залежить і рівень ризику тієї чи іншої групи активів.

Одним з основних навантажень на комерційний банк щодо підвищення його ліквідності є вимога регулятора, яка полягає в обов'язковому формуванні резерву під проблемні кредити, що істотно впливає на діяльність комерційного банку. Цей захід з боку регулятора є цілком виправданим, але якщо проблемні активи комерційного банку становлять значну частку, а згідно з вимогами, резерв формується на 100 % від суми проблемного активу, то це призводить до істотних проблем у діяльності банку. Ретроспективний аналіз банківської діяльності за останні роки свідчить, що такі резерви досягають значних обсягів та призводять до збільшення банківських витрат, зменшують їх загальні ресурси для проведення поточної діяльності.

Дослідження засобів нівелювання проблемних кредитів, що використовують банки України надало змогу визначити, що, по-перше, діяльність колекторських компаній та звернення банку до суду з вимогою стягнення заставного майна з позичальника не виправдовують очікувань менеджменту банку. Позаяк діяльність колекторських компаній не врегульована на законодавчому рівні крім того, лише частково трансформують сумнівні активи у розряд ліквідних, спричиняють непримиренне ставлення та не сприйняття агресивних методів роботи з їх боку стосовно позичальників. Тобто, їх діяльність натикається на великий супротив громадськості та зупиняється на юридичному шляху вирішення конфлікту.

Перенесення конфлікту між банком і позичальником до суду потребує тривалого юридичного супроводу, додаткових затрат, натикається на законодавчі обмеження щодо звернення стягнення на майно та, враховуючи його знецінення, не дає змоги повністю відшкодувати проблемний актив.

Більш дієвим може бути реструктуризація заборгованості позичальника за заздалегідь розробленими банком кількома варіантами, з огляду на оптимальний варіант для позичальника (пониження ставки, збільшення терміну кредиту, "кредитні канікули" тощо). Така співпраця банку та позичальника принесе обом сторонам більшої вигоди, ніж жорстка конфронтація – небажання банку йти на поступки або прагнення позичальника приховуватися від прямої розмови в разі своєї неплатоспроможності.

По - друге, відсутність дієвих попереджувальних заходів нівелювання проблемних кредитів. Основна питома вага проблемних кредитів – неповернуті кредити, саме тому, в першу чергу, необхідно дуже ретельно вивчати та аналізувати платоспроможність (кредитоспроможність) кожного суб'єкта бажаного взяти кредит.

Оскільки більшість неповернутих кредитів припадає на юридичних осіб, то необхідно, щоб працівники банку дуже уважно аналізували фінансову звітність підприємства, яку вони отримують, оскільки зрозуміло, що більшість даних може бути неправдивою, завищеною тощо. Процес кредитування повинен бути транспарентним, незаангажованим та проводитися

висококваліфікованими спеціалістами.

Ще одним засобом нівелювання проблемних кредитів є більш широке впровадження в банківську практику страхування фінансових ризиків. Звичайно, це застосовується, але не в таких масштабах і найчастіше воно пов'язане з іпотечним кредитуванням. Зрозуміло, що для страхових компаній це є не лише дуже прибутковий, але й дуже ризиковий вид страхування. Але саме цей вид страхування надає можливість мінімізувати ризики, зокрема, неповернення кредитів, та бути одним з основних засобів хеджування банківських ризиків.

Всі дані засоби та багато інших методів врешті-решт складають різні підходи та стратегії до управління активами комерційного банку. Зокрема, вважаємо досить дієвою збалансовану стратегію управління, яка полягає в тому, що банки розглядають свої портфелі активів, визначаючи роль сукупного портфеля в одержанні високого прибутку за прийняттого рівня ризику. Спільне управління активами та пасивами дає банку інструментарій для формування оптимальної структури балансу та створення захисту від ризиків, спричинених значними коливаннями параметрів фінансових ринків. Тобто в даному випадку управління активами розглядається як невід'ємне від управління пасивами банку. Реалізується збалансована стратегія управління на практиці застосуванням спеціальних підходів структурного балансування та методів управління ризиками. Найпоширенішими серед них є метод управління розривом (геп-менеджмент), метод середньозваженого строку погашення (дюрація) та операції з похідними фінансовими інструментами, які проводяться на строковому ринку з метою хеджування ризиків.

Як вже було зазначено, існують різні підходи до управління активами. До основних відносять: інтегрований підхід, традиційний та альтернативний підходи. Кожен з даних підходів є важливим, але найбільш загальним і універсальним підходом, який охоплює практично всі сфери фінансового управління банком є інтегрований. Саме він допомагає вирішити проблему оптимізації співвідношення між прибутковістю та ризиком банківських операцій.

Традиційний підхід полягає в об'єднанні джерел фінансування. Його перевагою є простота та доступність практичного застосування, а головним недоліком - виникнення проблем з ліквідністю.

Альтернативний підхід до управління структурою активів та зобов'язань банку, навпаки, базується на диференціюванні джерел фінансування. Встановлюється відповідність між конкретними видами джерел та напрямками використання ресурсного потенціалу. Кошти, одержані з відносно стабільних джерел, таких як строкові вклади, депозити, можуть бути спрямовані на видачу довгострокових кредитів та придбання облігацій.

Не дивлячись на існування вказаних вище стратегій та підходів, банки повинні постійно відслідковувати зміни у сучасних тенденціях, появу нових концепцій, займатися розробкою власних методів управління, вдосконалювати те, що вже є.

Отже зазначимо, що розробка та впровадження різних стратегій або

підходів повинні забезпечуватися обов'язково висококваліфікованим персоналом банку, який зможе вчасно та правильно зорієнтуватися у виборі того чи іншого плану дій для створення максимально ефективного механізму управління активами.

Впровадження різних стратегій управління активами банку відбувається з урахуванням результатів аналізу його активних операцій, який має сприяти підвищенню ефективності управління активами банку.

Мета дослідження активних операцій полягає у тому, щоб визначити шляхом аналізу по вертикалі динамічні зміни у структурі активів. На основі оцінки по горизонталі аналізують зміни у динаміці, зіставляючи дані за різні періоди.

Завдання аналізу активів банківського сектору та окремого банку:

- визначення кількарічної тенденції щодо збільшення чи зменшення активів, зокрема дохідних, недохідних, робочих, високоліквідних, іммобілізованих (вкладених в основні фонди тощо);
- аналіз якості активів, зокрема кредитного портфеля;
- виведення узагальнюючої оцінки стосовно оптимізації складу і структури активів.

Існують такі методи аналізу активів: вертикальний; горизонтальний; якісний; коефіцієнтний.

Горизонтальний аналіз становить визначення абсолютних відхилень і темпів зростання агрегованих активних статей балансу.

Вертикальний аналіз полягає у визначенні питомої ваги кожної статті активів у загальній їх сумі.

Якісний аналіз активів банку передбачає аналіз активів банку за ступенями ризику та розрахунок і оцінку окремих показників.

Коефіцієнтний аналіз дає змогу оцінити стан ліквідності та платоспроможності банку, якість кредитного портфеля, надійність банку, стан розвитку ресурсної бази, прибутковість роботи банку.

Переваги і недоліки цих видів аналізу наведені в таблиці 3.1.

Отже на першому етапі аналізу активів складають динаміку змін обсягів і структури (питомої ваги) найважливіших груп активів за кілька років.

Таке зіставлення дає змогу побачити політику вкладення ресурсів банку в прибуткові активи чи, можливо, в їх капіталізацію (основні фонди тощо), що не сприятиме у перспективі зростанню дохідності.

Ціль аналізу структури активів банку полягає у виявленні достатності рівня диверсифікованості активних операцій банку і оптимальності їхньої структури; попередньому визначенні ступеня залежності банку від розвитку зовнішньої ситуації на різних сегментах ринку банківських послуг і продуктів, а також від загальноекономічних і регіональних тенденцій.

Диверсифікованими будуть активи банку, які рівномірно розміщені в різні напрямки. Недиверсифікованими – активи, у структурі яких яка-небудь одна із груп буде займати більше 50 %. Диверсифікованість, як інструмент зниження банківських ризиків є дуже важливою характеристикою діяльності банку, тому що тільки наявність різних напрямків вкладень ресурсів у структурі

може вберегти банк від системних і ринкових ризиків.

Таблиця 3.1

Характеристика методів аналізу активів

Метод аналізу	Переваги (+)	Недоліки (-)
Якісний	Передбачає аналіз активів за ступенями ліквідності та ризику	Неможливість формувати чіткі висновки тільки за результатом, який аналізують
Кількісний (коефіцієнтний)	Дає змогу оцінити якість управління активами банку	Не завжди може бути застосований. Наприклад, не застосовується для оцінки стохастичних залежностей
Горизонтальний	Визначає абсолютні відхилення і відносні зміни розмірів статей балансу за визначений період, дає оцінку цим змінам	Характеризує лише динаміку, зміни в діяльності комерційного банку, а не її ефективність
Вертикальний	Виділяє окремі види активних операцій і дає оцінку їх значущості в структурі балансу; визначає ступінь зміни масштабів окремих видів банківських операцій; визначає відхилення в структурі балансу, що впливають на стійкість, дохідність, продуктивність і ліквідність активних статей балансу банку	Прямо не характеризує ефективність, доцільність активних операцій

Важливим у процесі проведення аналізу рівня диверсифікації активів є розрахунок коефіцієнта концентрації (КК) якій розраховується за формулою

$$КК = A_i / A_{заг}, \quad (3.1)$$

Чим більша величина коефіцієнта концентрації певної групи активів, тим більш ризиковою вважається діяльність банку.

За методикою Л.Ф.°Сухової оптимальною вважається наступна структура активів банку :

- високоліквідні активи, в числі яких – залишки коштів у касі, всі кошти на кореспондентських рахунках – коефіцієнт концентрації близько 0,3;
- надані кредити – $K_k = 0,4$;
- всі вкладення в цінні папери – не більше $K_k = 0,10 - 0,12$;
- основні кошти й нематеріальні активи – $K_k = 0,17 - 0,18$;
- Інші активи – K_k не більше 0,02 – 0,03.

Після аналізу за групами проводять деталізований аналіз за видами або підгрупами активів у динаміці за низку років і за питомою вагою кожного виду в загальній сумі активів.

Якісний аналіз активів банку передбачає аналіз активів банку за ступенями ризику та розрахунок і оцінку окремих показників.

Коефіцієнтний аналіз дає змогу оцінити стан ліквідності та платоспроможності банку, якість кредитного портфеля, надійність банку, стан розвитку ресурсної бази, прибутковість роботи банку.

Отже аналіз зміни загальних активів за допомогою стандартних показників динаміки передбачає розрахунок таких із них, як абсолютний приріст, темп зростання та темп приросту.

Після аналізу динаміки загальних активів проводять горизонтальний аналіз окремих статей активу балансу.

Як вже раніше зазначалося, у зарубіжній практиці виділяють чотири основні методи управління активами (метод загального фонду коштів, метод конверсії коштів, метод збалансованого підходу до управління активами і метод наукового управління), які відрізняються тим, на що робиться акцент у самому процесі роботи з активами і якою мірою використовуються дані кількісного аналізу при оцінюванні можливих альтернатив. Жоден з методів не можна вважати універсальним, оскільки у кожного з них є свої переваги і недоліки. Основні переваги та недоліки методів наведені в таблиці 3.2.

Розглянемо кожний із зазначених вище методів.

1) Pool-Of-Funds Approach – метод загального фонду коштів. Суть методу полягає в тому, що з коштів, зібраних шляхом проведення пасивних операцій, банк утворює загальний фонд, який розміщується без урахування терміну вкладів за пасивними операціями. Завдання керівництва в цьому випадку полягає у визначенні пріоритетів розміщення активів.

Кошти, за розміщення яких відповідає комерційний банк, надходять з різних джерел, разом із вкладами до запитання, ощадними, строковими вкладками, а також власним капіталом банку. В основі цього методу лежить ідея об'єднання всіх ресурсів. Згодом сукупні кошти розподіляються між тими видами активів (позички, урядові цінні папери, касова готівка тощо), які вважаються найбільш придатними.

2) Conversion Fund Approach - метод конверсії коштів. При підході до розміщення коштів з позицій фонду коштів багато уваги приділяється ліквідності і не враховуються відмінності вимог ліквідності стосовно вкладів до запитання, ощадних вкладів, термінових внесків і основного капіталу. Метод розподілу активів, відомий також як метод конверсії коштів, дозволяє подолати обмеженість методу загального фонду коштів.

За цим методом розмір необхідних банку ліквідних коштів залежить від джерел залучення фондів. За допомогою цього методу робиться спроба розмежувати джерела засобів відповідно до норм обов'язкових резервів і швидкості їх обігу.

3) Збалансований підхід до управління фондами.

Цей підхід об'єднує в собі переваги раніше перерахованих методів, одночасно згладжуючи цілий перелік недоліків. Цей підхід спирається на наступні принципи:

- встановлення цілей банку та їх втілення на основі стратегій управління активами. Головною метою банківської установи вважається максимізація

вартості інвестицій його акціонерів, що зазвичай означає досягнення максимально можливої ринкової ціни акцій за прийняттого рівня ризику.

- керування активами та прийняття інших управлінських рішень.

- збільшення та збереження маржі банку або спреду (різниці) між доходами і витратами.

- встановлення пріоритетності для видачі прибуткових кредитів, які відповідають певним стандартам якості, перед залученням коштів, необхідних для обслуговування цих кредитів. Якщо обсяг депозитів недостатній, необхідні фонди повинні залучатися з найбільш дешевого готівкового джерела.

Таблиця 3.2

Переваги та недоліки методів управління активами банку

Метод управління активами	Переваги (+)	Недоліки (-)
Pool-Of-Funds Approach – метод загального фонду коштів	Простота використання у процесі прийняття управлінських рішень	Керівництво буде часто нехтувати зв'язками міжактивами і пасивами
Conversion Fund Approach - метод конверсії коштів	Зменшення частки ліквідних активів і вкладення додаткових коштів у позики та інвестиції, що веде до зростання норми прибутку	Метод припускає незалежність джерел коштів від шляхів їх використання, що не завжди є правильним.
Метод управління активами	Переваги (+)	Недоліки (-)
Збалансований підхід до управління фондами	Стратегія збалансованого управління є оптимальною за критерієм ефективності використання та якості отриманих результатів, оскільки дозволяє не тільки вирішувати поставлені стратегічні та оперативні завдання, а також додаткові (виконання обов'язкових економічних нормативів, упровадження нових банківських продуктів, податкових зобов'язань та ін.).	Для досягнення довгострокових і короткострокових цілей банк повинен контролювати розмір, строки, вартість активів
Управління за допомогою наукових методів	Дає помітні переваги банкам, котрі мають співробітників або консультантів, математична підготовка яких дозволяє його використовувати.	Основний недолік використання наукових методів управління стосується головним чином дрібних банків. Їх застосування вимагає наявності співробітників або консультантів з відповідною підготовкою, а також інформаційного обладнання з потужністю, достатньою для розрахунків за складними моделями

4. Управління за допомогою наукових методів. Цей метод ґрунтується на науковому підході до вирішення управлінських проблем з використанням сучасного математичного інструментарію для вивчення взаємодії елементів у складних системах. Цей підхід вимагає визначення цілей, встановлення зв'язків між різними елементами системи, ідентифікації змінних, що знаходяться під і поза контролем керівництва, прогнозування можливої поведінки неконтрольованих змінних і виявлення тих внутрішніх і зовнішніх обмежень, які регламентують дії керівництва.

Управління активами знаходиться на стику трьох ключових напрямків діяльності – підвищення прибутковості, зниження ризику та підтримка ліквідності. Більше того, основні напрямки діяльності можуть перебувати в суперечності, що обумовлює необхідність їх координації. Таким чином, управління активами – це скоординований процес управління балансом банку і прибутковістю для досягнення стратегічних цілей банку.

В цілому, практичну діяльність, пов'язану з управлінням активами, можна розділити на дві основні частини: фінансовий аналіз, що включає проведення необхідних фінансових розрахунків, і прийняття фінансових рішень. Прийняття фінансових рішень багато в чому залежить від досвіду та інтуїції осіб, що приймають рішення (ОПР), розуміння ними можливих наслідків різних варіантів і пов'язаних з ними фінансових ризиків та готовність прийняти на себе ризик при виборі конкретного варіанту дій. Що стосується фінансового аналізу з проведенням необхідних розрахунків, то його сутність, принципи і методи можна вважати науковим напрямком, заснованим як на теоретичних передумовах, так і на узагальненні накопиченого досвіду.

3. Системні підходи до сбалансованого управління активами і пасивами банку

Проблема грамотного управління активами і пасивами (УАП) у вітчизняних комерційних банках є однією із центральних у теорії фінансового менеджменту.

Управління активами і пасивами – це загальна концепція, яка полягає у скоординованому управлінні фінансовими потоками банку, у процесі якого шляхом узгодження управлінських рішень та забезпечення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається декілька цілей, таких як: підвищення прибутку; зниження ризиків; аналіз і контроль за ліквідністю; управління спредом та інші.

Ретроспективно прийнято розрізняти такі підходи до управління банком: через активи; через пасиви; через управління активами і пасивами (табл. 3.3).

Інтегрований підхід до УАП стосується практично всіх сфер фінансового управління банком: стратегічного планування, оперативного управління, у тому числі аналізу і контролю, управління прибутком і ризиками, формування фінансового інструментарію.

Зміст підходів до управління активами і пасивами

<i>Підходи</i>	<i>Сутніс ть</i>	<i>Недоліки</i>
Управління активами (до 1960-х рр.)	Сфера прийняття рішень керівництвом стосувалась лише розміщення активів і якими мають бути їхні умови	Не дозволяє максимізувати прибуток, оскільки банк відмовляється від управління залученими коштами і значна частина активів банку має знаходитися у високоліквідній формі для підтримки достатнього рівня ліквідності
Управління пасивами (1960-1970 рр.)	Встановлено контроль над джерелами залучення коштів банку, що дало змогу реструктурувати баланс у напрямі оптимізації витрат за залученими коштами, а в підсумку збільшити прибуток і капітал. Управління через пасиви не виключає паралельного управління активами, однак дані підходи розмежовані і застосовуються автономно	Кошти залучаються банком без урахування ефективності різних напрямів їхнього розміщення
Інтегрований підхід до управління активами і пасивами (з 1980-х рр.)	Спрямований на реалізацію системного підходу до управління банком через узгодження всіх напрямків фінансової діяльності, зокрема таких, як формування оптимального ресурсного потенціалу, співвідношення прибутковості і ризикованості, управління ліквідністю тощо	

Інтегрований підхід до управління активами і пасивами дає змогу вирішити проблему оптимізації співвідношення між прибутковістю і ризиком. У ході вирішення дилеми «прибуток–ризик» виділяють дві основні моделі управління, які формалізують обрану стратегію поведінки на ринку. Дані відображені на рис. 3.3.

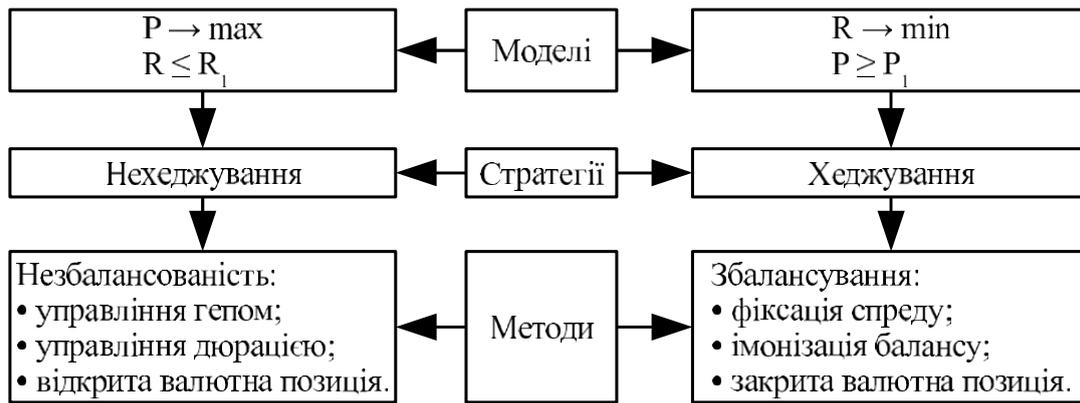

Рис. 3.3. Стратегії та моделі управління активами і пасивами банку

Перша модель дає змогу отримати оптимальний прибуток, хоча при цьому існує загроза збитків. Тобто, діяльність супроводжується підвищеним ризиком; друга модель працює на те, щоб до мінімуму знизити ризики та стабілізувати прибутки.

У процесі реалізації будь-якої із стратегій управління активами і пасивами використовуються дві групи методів, які відображені на рис. 3.4.

Методи управління структурою балансу досить громіздкі, важко реалізуються в практичній діяльності та потребують значного часу і витрат. На відміну від них, методи, що передбачають проведення позабалансових операцій з метою управління, характеризуються як зручні, гнучкі і мобільні, вони дають змогу швидко і раціонально реструктурувати баланс відповідно до кон'юнктури ринку.

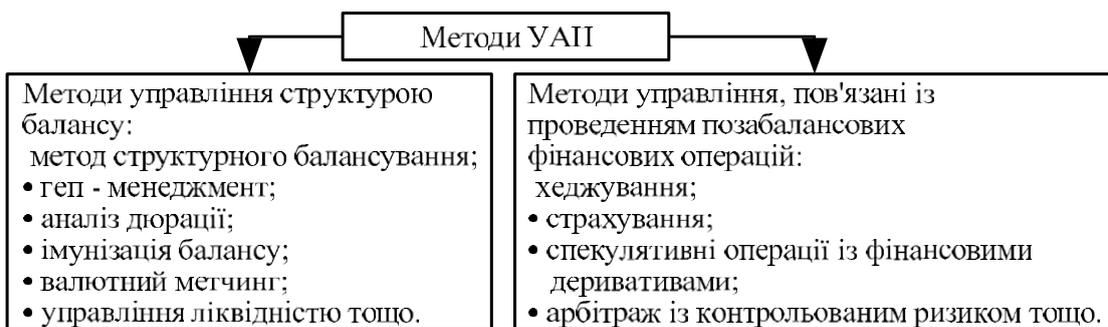

Рис. 3.4. Методи управління активами і пасивами

За допомогою методу структурного балансування портфелів активів і пасивів за строками і сумами банк фіксує спред і нейтралізує зміни процентних ставок. При цьому збалансована стратегія передбачає встановлення повної відповідності між сумами та термінами залучення і розміщення коштів. Така стратегія не максимізує, а стабілізує прибуток, мінімізуючи процентний ризик. Незбалансована стратегія надає потенційні можливості одержання підвищених прибутків за рахунок зміни процентних ставок. Згідно з незбалансованою стратегією управління, строки залучення пасивів мають бути меншими строків

їхнього розміщення, якщо прогноз свідчить про майбутнє зниження процентних ставок і навпаки.

До найбільш популярних методів управління структурою балансу, який використовують сьогодні банки, є управління дисбалансами (управління гепом) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Взаємозв'язок зміни загального рівня процентних ставок і рентабельності банку

Розрив	Ринкові процентні ставки	Прибуток
Позитивний	Зростають	Зростає
Позитивний	Падають	Падає
Від'ємний	Зростають	Падає
Від'ємний	Падають	Зростає

Послідовність геп-менеджменту охоплює такі етапи:

1. Визначення горизонту планування ризику зміни процентних ставок:
 - до 7 днів, 7–31 днів – короткострокові активи і пасиви;
 - 32–92, 93–183 – середньострокові активи і пасиви;
 - 84–365, більше 365 – довгострокові активи і пасиви.
2. Розбиття активів і пасивів банку на 2 категорії:
 - чутливі до змін процентних ставок (АЧП\ПЧП);
 - нечутливі до змін процентних ставок.
3. Кількісне визначення гепу дорівнює різниці між активами і пасивами до змін процентних ставок:
 - АЧП > ПЧП, то геп додатний;
 - АЧП < ПЧП, то геп від'ємний;
 - АЧП = ПЧП, то геп нульовий.
4. Контроль за ризиком зміни процентних ставок:
 - наступальна стратегія – зміна структури активів і пасивів банку з метою отримання вигоди від прогнозованої зміни процентних ставок;
 - оборонна стратегія – збалансування обсягів АЧП і ПЧП у межах планового горизонту.

Дюрація – це розрахунок середньозваженого строку погашення за активами і пасивами банку. Для розрахунку дюрації портфеля потрібно:

- визначити середньозважений строк погашення для кожного фінансового інструменту;
- зважити кожний розрахунковий показник за ринковою вартістю;
- знайти суму всіх здобутих показників, яка й становитиме середньозважений строк погашення портфеля загалом.

Підібравши склад і структуру портфелів так, щоб середній термін погашення портфеля активів приблизно збігався із середнім строком погашення портфеля зобов'язань, банк може захиститися від негативного впливу ризику зміни процентних ставок. Вартість активів має перевищувати вартість зобов'язань на розмір капіталу.

Методику «геп» доцільно використовувати на коротку перспективу, а за допомогою методики дюрації варто здійснювати відбір із декількох найкращих варіантів залучення і розміщення банківських ресурсів.

Таким чином, концепція УАП дає змогу сформувати оптимальну структуру балансу та захиститися від ризиків, спричинених значними коливаннями параметрів фінансових ринків. При цьому баланс розглядається не тільки як звітна форма, а й як генератор доходів і витрат банку, тобто як об'єкт активного управління, параметрами якого є прибутковість і рівень ризику.

Інтегральні показники управління активами і пасивами

Активний підхід до управління балансом передбачає формування спеціального аналітичного інструментарію та введення інтегральних показників, які характеризують співвідношення активів і зобов'язань за обсягами і строками. Дані відображені на рис. 3.5.

Упровадження методів УАП в банку здійснюється спеціальним комітетом при раді директорів – *Комітетом з управління активами і пасивами* (КУАП – ALCO), який безпосередньо підпорядковується правлінню банку. Його повноваження визначено положенням про КУАП та деталізовано у правилах, положеннях і процедурах, затверджених правлінням банку. До складу Комітету з управління активами і пасивами входять голова правління, заступники, які відповідають за управління активно-пасивними операціями, керівники відповідних підрозділів.

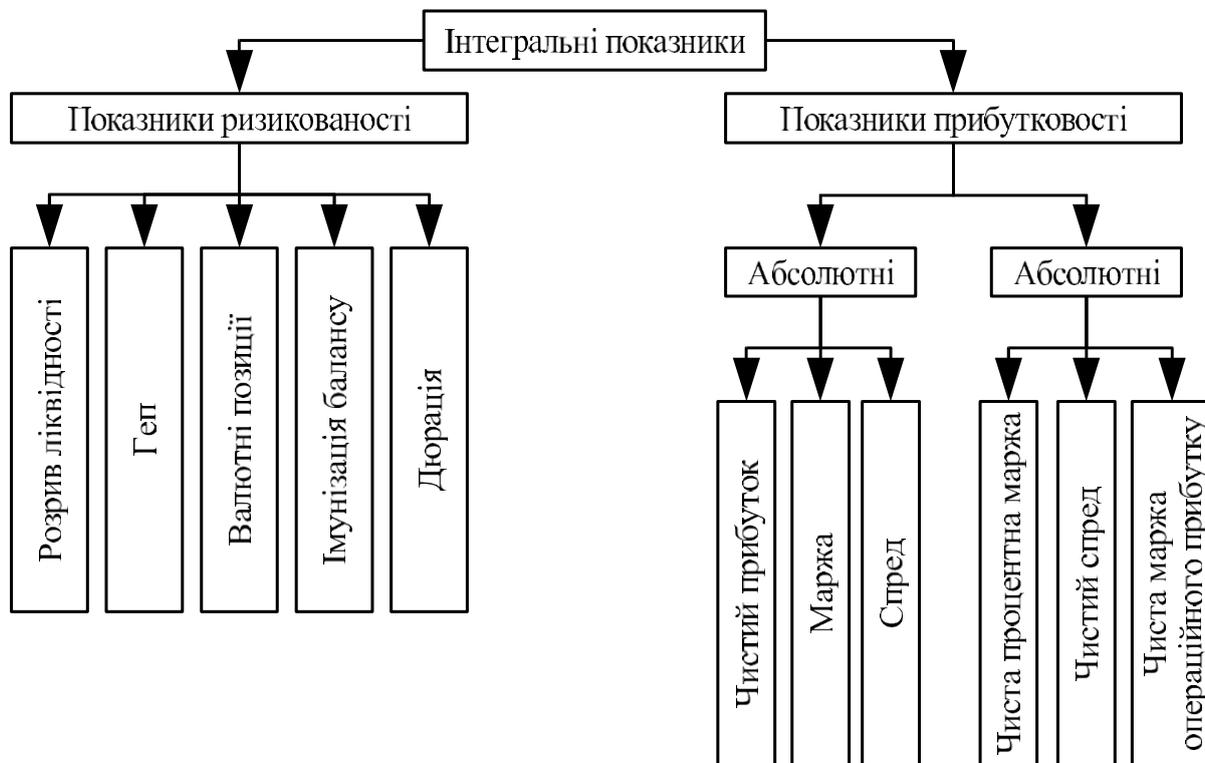

Рис. 3.5. Інтегральні показники управління активами і пасивами

Упровадження методів УАП в банку здійснюється спеціальним комітетом

при раді директорів – *Комітетом з управління активами і пасивами* (КУАП – ALCO), який безпосередньо підпорядковується правлінню банку. Його повноваження визначено положенням про КУАП та деталізовано у правилах, положеннях і процедурах, затверджених правлінням банку. До складу Комітету з управління активами і пасивами входять голова правління, заступники, які відповідають за управління активно-пасивними операціями, керівники відповідних підрозділів.

Основні завдання КУАП:

- визначення стратегії банку, розгляд і затвердження стратегічного та оперативного планів, бюджетів, змін до них, участь у розробці політики;
- аналіз тенденцій ринку щодо процентних ставок, встановлення процентних ставок за наданими та залученими кредитами;
- оцінювання тенденцій основних показників діяльності: прибутку, прибутковості активів, прибутковості капіталу, чистої процентної маржі, спреда тощо;
- аналіз вкладень та ресурсів із метою диверсифікації зобов'язань, запобігання надмірній концентрації активів, розгляд відповідних положень і лімітів;
- оцінювання загальнобанківської позиції щодо прийнятих ризиків;
- розподіл коштів на основі зваженого ризику, вибір засобів хеджування;
- підготовка висновків для правління банку; директив та наказів підпорядкованим підрозділам.

Казначейство (або департамент активних і пасивних операцій) банку займається фінансовими операціями на відкритих ринках – ринку грошей, ринку капіталів, ринку деривативів. Казначейство бере участь у формуванні зовнішньої та внутрішньої цінової політики банку через систему трансфертного ціноутворення воно впливає на ефективність стратегії управління активами і пасивами, водночас виявляючи високорентабельні чи, навпаки, збиткові банківські продукти.

Організаційно казначейство є відносно автономною структурою, що проводить фінансові операції як із власної ініціативи, так і за дорученням інших підрозділів банку.

Питання для обговорення

1. Визначити сутність поняття «управління активами» у широкому розумінні.
2. У чому суть поняття «вторинні резерви» банку?
3. Які активи належать до «вторинних резервів» банку?
4. Дайте характеристику основних груп банківських активів з точки зору їхньої ліквідності.

5. Охарактеризуйте організаційну структуру кредитування та назвіть функції її складових.
6. Дайте характеристику процесу банківського кредитування.
7. Охарактеризуйте спосіб ціноутворення банківського кредиту, відомого як «базова ставка плюс».
8. Охарактеризуйте спосіб ціноутворення банківського кредиту, відомого як «вартість плюс».
9. Охарактеризуйте спосіб ціноутворення банківського кредиту, відомого як «вартість–вигідність».
10. Дайте характеристику різних інвестиційних стратегій банку.
11. У чому суть сек'юритизації?
12. Зазначте причини розширення позабалансових операцій банку.
13. У чому суть поняття «управління активами-пасивами у банківському менеджменті»?
14. Назвіть принципи управління фінансовими потоками банку.
15. Які активи та пасиви є чутливими до змін у процентних ставках?
16. Зазначте переваги та недоліки збалансованої стратегії управління активами–пасивами.
17. Назвіть й охарактеризуйте методи управління активами і пасивами банку.
18. Охарактеризуйте поняття «дисбаланс».
19. Охарактеризуйте поняття «кумулятивний дисбаланс».
20. Як вплине підвищення/зниження ринкових процентних ставок на доходи банку за умови наявності у нього позитивного/негативного дисбалансу?
21. Назвіть абсолютні та відносні показники прибутковості банку.
22. Що означає абревіатура ALCO?
23. Назвіть функції та порядок діяльності ALCO?
24. Назвіть функції казначейства банку у процесі управління активами-пасивами.

Тестові завдання для самостійного контролю

1. За якої моделі управління комерційний банк вибирає таку стратегію поведінки на ринку як хеджування?
 - A. максимізація прибутку;
 - B. мінімізація ризику;
 - C. управління гепом;
 - D. за будь-якої моделі.
2. У який часовий період комерційні банки використовували такий підхід як управління активами ?
 - A. 1970–1980 рр.;
 - B. 1960–1970 рр.;
 - C. до 1960 р.;

D. з 1980 р. і до сьогодні.

3. Який із зазначених методів УАП не належить до методів управління структурою балансу?

- A. хеджування;
- B. геп-менеджмент;
- C. дюрація;
- D. валютний метчинг;

4. Який із зазначених методів УАП належить до методів, що передбачають проведення позабалансових операцій?

- A. страхування;
- B. управління ліквідністю;
- C. арбітраж з контрольованим ризиком;
- D. хеджування.

5. Якщо пасиви, чутливі до змін процентних ставок, більші за активи, чутливі до змін процентних ставок, то?

- A. геп додатний;
- B. геп від'ємний;
- C. варто впровадити метчинг;
- D. високий рівень ризику.

6. Розрахунок середньозваженого строку погашення за активами і пасивами банку – це:

- A. дюрація;
- B. геп;
- C. валютний метчинг;
- D. КУАП.

7. Балансування портфелів активів і пасивів банку за сумами – це:

- A. дюрація;
- B. геп;
- C. валютний метчинг;
- D. КУАП.

8. Який із зазначених інтегральних показників управління активами і пасивами належить до показників прибутковості?

- A. дюрація;
- B. геп;
- C. імунізація балансу;
- D. спред.

9. Які із зазначених банківських активів належать до доходних?

- A. кошти на кореспондентських рахунках у комерційних банках;
- B. міжбанківські кредити терміном до 7 днів;
- C. кредити населенню та організаціям;
- D. банкноти і монети в касі.

10. Які із зазначених банківських активів належать до вторинних резервів?

- A. кошти на кореспондентських рахунках у комерційних банках;
- B. міжбанківські кредити терміном до 7 днів;

- C. кредити населенню та організаціям;
- D. банкноти і монети в касі.

11. До якого виду банківського активу належать інвестиції в цінні папери?

- A. вторинні резерви;
- B. доходні активи;
- C. недоходні активи;
- D. не є активом.

12. До якого виду банківського активу належать вкладення в державні короткострокові цінні папери?

- A. вторинні резерви;
- B. доходні активи;
- C. недоходні активи;
- D. не є активом.

13. Найдовгостроковіші активи банку, без яких неможливе нормальне функціонування фінансово-кредитної установи, – це:

- A. первинні резерви;
- B. вторинні резерви;
- C. доходні активи;
- D. недоходні активи.

14. Що із зазначеного є складовою функції виконання кредиту та управління ним?

- A. розміщення матеріалів у картотеку банку;
- B. одержання формального звернення за позикою;
- C. залучення додаткового капіталу, забезпечення гарантій;
- D. одержання позики.

15. Який метод установа ставки за кредитом враховує вартість залучених коштів та всі витрати банку, пов'язані з наданням кредиту?

- A. надбавки;
- B. аналіз доходності клієнта;
- C. базова ставка плюс;
- D. вартість плюс.

16. Згідно з яким методом ставка за кредитом визначається як сума базової ставки і кредитного спреда?

- A. надбавки;
- B. аналіз доходності клієнта;
- C. базова ставка плюс;
- D. вартість плюс.

17. Згідно з якою системою нарахування відсотків за основу в році приймається 360 днів, а кількість днів у кожному місяці береться фактична?

- A. американською;
- B. англійською;
- C. європейською;
- D. французькою.

18. Який портфель цінних паперів комерційного банку формується

здебільшого з ощадних сертифікатів, облігацій, казначейських зобов'язань?

- A. росту;
- B. доходу;
- C. збалансований;
- D. спеціалізований.

Приклади розв'язання задач

Задача 1. Якого рівня прибутковості активів має досягти банк, аби забезпечити прибутковість капіталу на рівні 20%, якщо відношення акціонерного капіталу до активів становить 1) 1:25; 2) 1:10 ?

Розв'язання

$$ROA = ROE \cdot \frac{K}{A}$$

Звідси:

- 1) $ROA1 = 20 \cdot (1 : 25) = 0,8 (\%)$;
- 2) $ROA2 = 20 \cdot (1 : 10) = 2 (\%)$.

Отже, якщо ризик банку як відношення власних та залучених коштів знижується, то для підтримки стабільного рівня прибутковості капіталу необхідно підвищити показник ROA з 0,8% до 2%.

Задача 2. Перший Український Банк (ПУБ) отримав від Міжнародного Банку (МБ) кредит у євродоларах на 5 млн терміном на один рік. Кредит видано під плаваючу ставку, яка переглядається кожні 3 місяці і базується на 90-денній ставці LIBOR. Наступна дата перегляду ставки за кредитною угодою — 16 червня, є також датою поставки ф'ючерсного контракту на євродоларовий тримісячний депозит. 20 березня на засіданні Комітету з управління активами та пасивами ПУБ було проаналізовано прогноз зміни відсоткових ставок, згідно з яким 90-денні ставки LIBOR зростуть із поточного рівня 7,5% річних до 8,2% річних 16 червня. Комітет вирішує хеджувати відсотковий ризик за допомогою операцій з євродоларовими ф'ючерсними контрактами і віддає наказ співробітникові казначейства банку продати необхідну кількість контрактів. Наступного дня, 21 березня, менеджер зв'язується з брокером ф'ючерсної біржі, який повідомляє, що євродоларовий ф'ючерсний контракт на червень котирується на Міжнародній Лондонській біржі фінансових ф'ючерсів (LIFFE) з індексною ціною 92.50. Оскільки керівництво ПУБ чекає зростання 90-денної ставки на 70 базисних пунктів протягом наступних трьох місяців (а отже, падіння ціни червневих ф'ючерсів до рівня 91.80), то менеджер віддає наказ брокерові щодо продажу 5 ф'ючерсних контрактів на червень. Описати угоду.

Розв'язання

При ставці 7,5% річних виплата відсотків Міжнародному банку за 3 місяці становитиме, дол.:

Якщо ставки зростуть до 8,2%, то сума зобов'язань ПУБ з виплати відсотків зросте на суму 8750 дол.:

Сума 8750 дол. і являє собою втрати, яких може зазнати ПУБ через відсотковий ризик і яких прагне уникнути хеджуванням.

Кожний базисний пункт євродоларового ф'ючерсу коштує 25 дол. і тому 70 базисних пунктів зміни ціни ф'ючерсу коштуватимуть 1750 дол. ($25 \cdot 70 = 1750$) за один контракт. Для повного хеджування суми в 8750 дол. необхідно продати 5 контрактів ($8750 : 1750 = 5$).

Якщо прогноз виявився правильним, то в червні ПУБ укладе протилежну угоду і купить 5 контрактів за індексною ціною 91.80, аби закрити початкову позицію. Отже, банк одержить прибуток від проведення ф'ючерсних операцій в сумі 8750 дол. за 5 контрактів протягом кварталу, що й покриє додаткові витрати банку з виплати відсотків за кредит. Завдяки рішення про хеджування ризику ПУБ зміг одержати ефективну ставку 7,5% на наступний тримісячний період кредиту, починаючи з 16 червня.

Практичні завдання

Завдання 1. За даними балансу банку розрахувати норматив миттєвої ліквідності і охарактеризувати можливості банку.

Завдання 2. За даними балансу банку розрахувати норматив загальної ліквідності і охарактеризувати можливості банку щодо цього.

Завдання 3. За даними балансу банку розрахувати норматив співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку і дати його оцінку.

Завдання 4. За даними балансу банку розрахувати норматив максимального розміру наданих міжбанківських позик і дати оцінку, яка склалася.

Завдання 5. За даними балансу банку розрахувати норматив інвестування і охарактеризувати рівень його ділової активності.

Завдання 6. За даними балансу банку розрахувати коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери і асоційовані компанії та розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 7. За даними балансу банку визначити коефіцієнт кредитної активності та розкрити, що показує його рівень.

Завдання 8. За даними балансу банку розрахувати коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів: розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 9. За даними балансу банку обчислити коефіцієнт мультиплікатора капіталу (ступінь покриття активів) акціонерним капіталом і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 10. За даними балансу банку обчислити коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів (достатність капіталу) і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 11. За даними балансу банку визначити коефіцієнт інвестицій у дохідних активах і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 12. За даними балансу банку розрахувати коефіцієнт проблемних кредитів кредитного портфелю і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 13. 29. За даними балансу банку розрахувати коефіцієнт простроченої заборгованості за кредитами і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 14. За даними балансу банку обчислити коефіцієнт покриття простроченої заборгованості за кредитами власними коштами-нетто та розкрити, що характеризує його рівень.

Питання для самостійного опрацювання

1. Управління кредитною діяльністю банку
2. Показники оцінки якості кредитного портфеля банку
3. Методи управління проблемними кредитами
4. Методи управління інвестиційними операціями банку

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4.

ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Мета: дослідити теоретичні та прикладні аспекти управління ризиками діяльності банку; навести класифікацію банківських ризиків, проаналізувати специфіку управління кредитним ризиком банку; розглянути методи управління окремими видами ризиків в банку.

План лекції:

1. Класифікація банківських ризиків
2. Специфіка управління кредитним ризиком банку
3. Управління окремими видами ризиків

✦ Основні терміни і поняття ✦

Банківський ризик, кредитний ризик, операційний ризик. диверсифікація, хеджування, валютний ризик, ризик ліквідності

✦ Основні теоретичні положення

1. Класифікація банківських ризиків

Ризик є невід'ємною складовою функціонування будь-якого банку. Банківська справа загалом є ризиковою, але передбачений та знижений до мінімального рівня ризик дає змогу отримувати стабільний прибуток. Разом з тим, угоди з підвищеним рівнем ризику при їх сприятливому завершенні приносять банкам високі прибутки. Тому управління банківськими ризиками, пошук оптимального їх співвідношення розглядається як одна з найважливіших проблем банків.

Таких банківських ризиків, як кредитний, інфляційний, валютний, інвестиційний, відсотковий, ризик ліквідності, не може уникнути жоден банк. Ризики притаманні більшості банківських операцій, причому збільшення рівня ризику майже пропорційно впливає на можливість збільшення прибутку.

Оцінка прибутковості продуктів та підрозділів з урахуванням ризиків є базою щодо прийняття стратегічних управлінських рішень з розвитку та фінансування окремих напрямів банківської діяльності, формування переліку банківських продуктів, стимулювання якості та продуктивності праці персоналу банку.

Ризики в банківській діяльності – це загроза невиконання управлінських планів щодо ресурсної та дохідної частини операцій, тобто це ймовірність того, що відбудеться подія, яка негативно відобразиться на прибутку чи капіталі банку.

Фінансові ризики виникають унаслідок здійснення банками кредитної, депозитної, інвестиційної діяльності. Вони визначаються ймовірністю грошових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості та структурі активів і пасивів. Функціональні виникають при створенні будь-якого банківського продукту чи послуги, внаслідок неможливості своєчасно і в повному обсязі контролювати фінансово-господарську діяльність, збирати та аналізувати відповідну інформацію. До інших зовнішніх ризиків відносяться ризики, які не залежать від діяльності банку (політична ситуація в країні, соціально-економічне становище, форс-мажорні обставини).

Через існування великої кількості банківських ризиків виникає проблема вибору методів управління ними, а також необхідність забезпечити в кінцевому рахунку вирішення проблем з прийняття рішень про доцільність чи недоцільність укладання певних угод чи здійснення певних операцій та зниження їх ризикованості. Для цього існують певні методи управління банківськими ризиками. Класифікацію банківських ризиків наведено на рис.4.1.

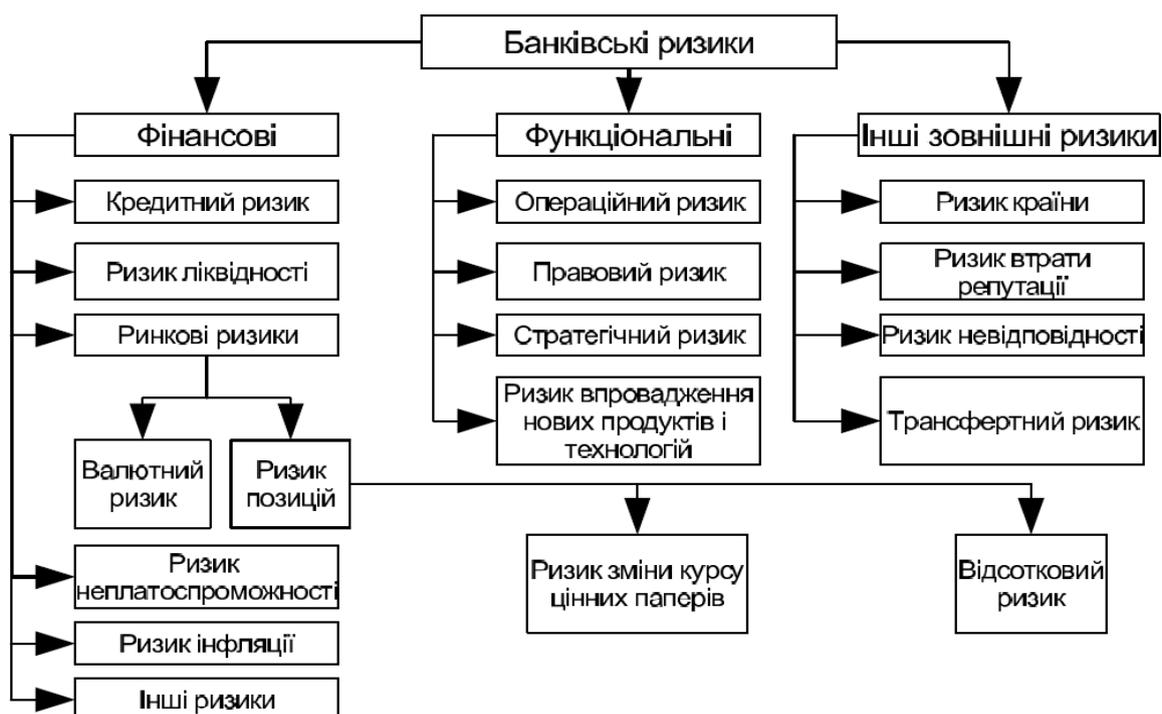

Рис. 4.1. Класифікація банківських ризиків

Управління ризиками – це проведення заходів, спрямованих на мінімізацію відповідних ризиків і пошук оптимального співвідношення між дохідністю і ризиком. Відповідно заходи містять оцінювання, прогноз і страхування відповідного ризику.

Методи управління банківськими ризиками поділяються на такі групи (рис.4.2):

1. Методи уникнення банківських ризиків, сутність яких полягає в ухиленні від ризикованої банківської діяльності. Методи уникнення можна застосовувати лише до внутрішніх банківських ризиків. Вони потребують відмови від певних видів банківської діяльності та, відповідно, призводять до втрати доходів від такої діяльності. Такі методи не є поширеними, оскільки, уникаючи ризику, банк позбавляє себе поточного та майбутнього прибутку.

2. Методи прийняття банківських ризиків, які включають такі підгрупи:

- методи зниження банківських ризиків. Для зниження банківського ризику використовуються методи вдосконалення організаційної структури, підвищення кваліфікації персоналу, вдосконалення технічних засобів, диверсифікації, лімітування, моніторингу та контролю;

- методи самостійного протистояння банківським ризикам. Методи самостійного протистояння банківським ризикам дають змогу покривати збитки за рахунок власних коштів. Якщо прибутку не вистачає для покриття збитків, банки створюють власні резервні фонди;

- методи передання (трансферту) банківських ризиків. Методи трансферту банківських ризиків полягають у розподілі ризиків між іншими учасниками ринку: банками, підприємствами, будівельними, страховими, інвестиційними, факторинговими та лізинговими компаніями, іншими фінансовими організаціями.

Рис. 4.2. Методи управління банківськими ризиками

Існують такі методи передання банківських ризиків, як страхування, хеджування, продаж активів та сек'юритизація, консорціуми та паралельні

кредити, договори гарантії та поруки, факторинг та лізинг.

Системи управління ризиками дають змогу керівництву банку виявити, локалізувати, виміряти й проконтролювати той чи інший вид ризику, і таким чином мінімізувати його вплив.

Основні етапи управління банківськими ризиками:

1. Локалізація ризику (його виявлення і класифікація).
2. Пошук джерел інформації для оцінювання рівня ризику.
3. Вибір критеріїв та методів для оцінювання ймовірності практичної реалізації ризику.
4. Визначення гранично допустимого рівня ризику.
5. Визначення видатків на прогнозований період.
6. Визначення напрямку і сум необхідних (доцільних) інвестицій.
7. Розроблення та вживання заходів щодо мінімізації ризиків.
8. Аналіз результатів, досягнутих в управлінні ризиком, і, за необхідності, корегування попередніх етапів схеми управління ризиками.

Комерційні банки мають здійснювати планування банківських ризиків. Для реалізації цього процесу необхідні чіткість стратегії розвитку банку, реальний бізнес-план, високий рівень координації підрозділів.

Етапи планування банківських ризиків:

1. Побудова бізнес-плану банку, визначення напрямків і результатів діяльності.
2. Визначення політики у сфері ризиків і «межі втрат».
3. Розрахунок ризиків за виділеними напрямками діяльності й зіставлення із запланованою «межею втрат».
4. Коригування бізнес-плану.

2. Специфіка управління кредитним ризиком банку

Кредитний ризик – імовірність майбутніх збитків банку, викликаних частковим або повним дефолтом боржника за своїми зобов'язаннями.

Кредитні ризики тією чи іншою мірою супроводжують всі активні (а не лише кредитні) операції банку, тому потреба в оцінці кредитного ризику виникає в банку постійно. До того ж власне кредитні операції супроводжуються не лише кредитним, а й іншими ризиками: відсотковим – за надання кредиту під плаваючу ставку, інфляційним – за видачі довгострокового кредиту під фіксовану ставку, валютним – за надання позички в іноземній валюті та ін. Отже, в процесі управління слід чітко відрізнити кредитний ризик, пов'язаний з неповерненням основної суми боргу та процентів, від інших видів ризику, бо до них застосовуються різні методи управління.

Проблема зниження кредитного ризику банку суттєво залежить від досконалості застосовуваних банком методів його оцінювання. Ці методи можуть бути уніфіковані лише до певної міри, адже кожен банк має власну клієнтуру, свій сегмент ринку, галузеву специфіку, конкретні можливості. Обрані банком методики мають максимально враховувати ці особливості та втілювати диференційований підхід до оцінки кредитного ризику, адже

показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших. Проте мінімальний рівень уніфікації методики оцінювання кредитного ризику є необхідним, адже це допомагає банкам розробити власну систему підтримки управлінських рішень з надання позичок і забезпечує заданий рівень якості кредитного портфеля банку.

Пошук оптимального співвідношення між уніфікацією та диференціацією у підходах до оцінки кредитного ризику здійснюється й у вітчизняній банківській практиці. Диференціація забезпечується через кредитну політику, яку кожен банк формує з огляду на свою стратегію та на власний розсуд, а уніфікація — через методику аналізу, розроблену НБУ для формування резерву під кредитні ризики. Практика свідчить, що і методика НБУ, і методи кредитного аналізу банків постійно переглядаються, уточнюються, вдосконалюються.

Національним Банком України встановлено нормативи кредитного ризику, обов'язкові для дотримання. Отже нормативи кредитного ризику (credit risk limits) – економічні нормативи, встановлені Національним банком України з метою зменшення банківських ризиків, та недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку. До них належать нормативи Н7, Н8, Н9, Н10.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Розмір кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента (групи пов'язаних контрагентів), до регулятивного капіталу банку. Значення нормативу Н7 складає не більше 25%.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Кредитний ризик, який прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів, вважають великим, якщо сума всіх вимог банку до цього контрагента (групи пов'язаних контрагентів) і всіх позабалансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, становить 10% і більше регулятивного капіталу банку.

Н8 визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів, з врахуванням всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цих контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н8 не повинно перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) встановлюється з метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку.

Норматив Н9 розраховують як співвідношення суми всіх зобов'язань цього інсайдера (групи пов'язаних інсайдерів) перед банком і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього інсайдера, та статутного капіталу банку. Нормативне значення коефіцієнта Н9 не повинно перевищувати 5%.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) встановлюється з метою обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів.

Норматив Н10 розраховується як співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і 100% суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів, та статутного капіталу банку. Нормативне значення коефіцієнта Н10 не повинно перевищувати 30%.

Імовірність реалізації кредитного ризику полягає у його точному розрахунку (оцінка кредитного ризику). У зв'язку з тим, що кредитний ризик має певні особливості, його оцінка проводиться на підставі не тільки кількісного, а й якісного аналізу.

Кількісний аналіз кредитного ризику полягає в оцінці кредитоспроможності позичальника і спирається на низку методів, серед яких коефіцієнтний метод, метод експертних оцінок, статистичні методи тощо.

Якісний аналіз кредитного ризику полягає в ідентифікації чинників ризику (виявленні його джерел) і вимагає від керівництва банку ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у цій сфері діяльності. Його доцільно здійснювати у двох аспектах:

- 1) визначення можливих джерел кредитного ризику, оцінка якісних показників кредитоспроможності позичальника та аналіз відповідності параметрів кредиту положенням кредитної угоди;

- 2) визначення суб'єктивної складової кредитного ризику, виявлення інтересів суб'єктів ризику тощо.

Положенням НБУ закріплено наступні принципи оцінювання кредитного ризику у банках БСУ.

Банк визначає кредитний ризик за активами з дотриманням таких принципів:

- 1) переваги сутності здійснюваних банком активних операцій над їх формою, який, зокрема, передбачає, що банк: забезпечує повну та адекватну оцінку кредитного ризику під час здійснення розрахунку розміру кредитного ризику за активом як на індивідуальній, так і на груповій основі; устанавлює для боржника/контрагента економічно обґрунтовані періодичність та розмір сплати ним боргу;

- 2) своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику, який, зокрема, передбачає, що під час оцінки кредитного ризику за активом банк ураховує: наявну інформацію про боржника/контрагента, у тому числі публічну; інформацію щодо зловживань і шахрайства; репутацію боржника/контрагента; якість менеджменту; відносини боржника/контрагента з іншими банками-кредиторами/контрагентами, у тому числі його кредитну історію; мету проведення боржником кредитної операції та її відповідність профілю його

господарської діяльності; ступінь взаємозв'язку банку з боржником/контрагентом, включаючи наявність розрахункового рахунку в банку, разові відносини тощо; макро- та мікроекономічні фактори, що впливають на фінансовий стан та/або бізнес-діяльність боржника/контрагента, поточний стан економіки, стан галузі, до якої належить боржник/контрагент, включаючи його спроможність виконувати свої зобов'язання перед банком, іншими банками-кредиторами/контрагентами, залежність діяльності боржника/контрагента від (специфічних) ринків постачання/збуту продукції/послуг, фактори ризику, пов'язані з об'єктом кредитування тощо; усю наявну інформацію, необхідну для здійснення банком адекватної оцінки кредитного ризику, у тому числі достовірну фінансову звітність боржника/контрагента; схильність боржника/контрагента до діяльності в нових, високоризикових сферах діяльності тощо; ступінь впливу групи юридичних осіб під спільним контролем або групи пов'язаних контрагентів на фінансовий стан боржника - юридичної особи; прогноз макро- та мікроекономічних факторів, ринкових умов, що впливають на майбутні умови діяльності боржника/контрагента та можуть погіршити його здатність виконувати свої зобов'язання перед банком, зокрема, очікувані: підвищення процентних ставок, збільшення рівня безробіття, зміни в правовому, економічному або технологічному середовищі функціонування боржника/контрагента, зниження попиту на товари/послуги боржника/контрагента;

3) адекватності оцінки розміру кредитного ризику, яка, зокрема, передбачає, що банк під час оцінки кредитного ризику за активом ураховує: надійність та стабільність платоспроможності боржника/контрагента, що, зокрема, підтверджується результатами аналізу його платоспроможності за останні кілька років, надійності та стабільності бізнесу; зіставлення розміру боргу боржника/контрагента, валюти та строків погашення боргу з обсягами його діяльності, очікуваними грошовими потоками, що генеруватимуться такою діяльністю, що, зокрема, підтверджується фінансовою звітністю/доходами боржника/контрагента, відповідними статистичними даними. Якщо валюта боргу відрізняється від валюти очікуваних грошових потоків для погашення боргу банк ураховує ризик перерахунку однієї валюти в іншу.

4) застосування банком способів (методів) зниження кредитного ризику, що об'єктивно, з дотриманням принципу обережності, забезпечують його мінімізацію. Зокрема, щодо отриманого банком забезпечення є об'єктивні докази існування (наявності); доступності; оцінки ринкової вартості; страхування; контролю банком за належністю стану, схоронністю, вибуттям/заміною забезпечення; можливістю відчуження забезпечення на користь банку.

Банк визначає кредитний ризик за активом починаючи з дня його визнання в бухгалтерському обліку до дня припинення такого визнання.

Банк визначає кредитний ризик за активами, що надані таким боржникам/контрагентам:

- підприємствам та організаціям, які відповідно до вимог законодавства України віднесені до категорії великих, середніх та малих підприємств;
- органам державної влади та органам місцевого самоврядування (далі - бюджетні установи);
- фізичним особам, у тому числі фізичним особам - суб'єктам господарювання;
- банкам;
- об'єднанням співвласників багатоквартирних будинків та житлово-будівельним кооперативам (далі - ОСББ та ЖБК).

Банк визначає кредитний ризик за такими видами активних операцій:

- кредити, надані юридичним та фізичним особам;
- кредити та вимоги до банків (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на кореспондентських рахунках, кошти в розрахунках);
- фінансова дебіторська заборгованість;
- дебіторська заборгованість за господарською діяльністю;
- боргові цінні папери (далі - цінні папери);
- акції та інші фінансові інвестиції (далі - цінні папери);
- похідні фінансові активи.

Банк здійснює розрахунок розміру кредитного ризику за активами на індивідуальній та груповій основі.

Згідно Положення банк здійснює розрахунок розміру кредитного ризику за активами на індивідуальній основі за такою формулою:

$$CR_{\text{інд}} = \max \{0; PD \times [EAD - (\sum_{i=1}^j (CV \cdot k)_i + RC)]\}, \quad (4.1)$$

яка ґрунтується на такій формулі:

$$CR_{\text{інд}} = PD_{\text{інд}} \times LGD_{\text{інд}} \times EAD_{\text{інд}}, \quad (4.2)$$

де $CR_{\text{інд}}$ - розмір кредитного ризику за активом на індивідуальній основі;
 $PD_{\text{інд}}$ - коефіцієнт імовірності дефолту боржника/контрагента за активом, визначений банком згідно з вимогами Положення; $LGD_{\text{інд}} = 1 - RR_{\text{інд}}$,

де $RR_{\text{інд}}$ - коефіцієнт, що відображає рівень повернення боргу за активом за рахунок реалізації забезпечення та інших надходжень.

$$RR_{\text{інд}} = (\sum_{i=1}^j (CV \cdot k)_i + RC) / EAD_{\text{інд}}, \quad (4.3)$$

$EAD_{\text{інд}}$ - експозиція під ризиком за активом на дату оцінки; CV_i - вартість і-го виду забезпечення, що береться до розрахунку кредитного ризику (у разі наявності кількох видів забезпечення за одним активом). Якщо забезпечення немає або не відповідає переліку, критеріям та принципам прийнятності до розрахунку береться значення CV , що дорівнює "0"; k_i - коефіцієнт ліквідності і-го виду забезпечення, що визначається банком; RC - інші надходження, зокрема страхове відшкодування, фінансова порука,

реалізація майна боржника/майнового поручителя, крім майна, уключеного до розрахунку значення CV.

Банк здійснює розрахунок розміру кредитного ризику за активами на груповій основі за такою формулою:

$$CR_{\text{груп}} = \sum_{m=1}^n EAD_m \times PD_{\text{груп}} \times LGD_{\text{груп}}, \quad (4.4),$$

де $CR_{\text{груп}}$ - розмір кредитного ризику за групою фінансових активів;

n - загальна кількість кредитів у групі фінансових активів;

m - порядковий номер кредиту в групі фінансових активів;

EAD - експозиція під ризиком на дату оцінки;

$PD_{\text{груп}}$ - коефіцієнт імовірності дефолту боржників/контрагентів, включених до групи фінансових активів, визначений банком згідно з вимогами цього Положення;

$LGD_{\text{груп}}$ - коефіцієнт, що відповідає рівню збитків за групою фінансових активів у разі дефолту.

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника - юридичної особи шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника.

Банк розраховує інтегральний показник із застосуванням логістичної моделі (далі - логістична модель) за такою формулою:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i \quad (4.5),$$

де Z - інтегральний показник; x_i - показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника - юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком діапазонів для кожного фінансового показника; β_i - коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників; β_0 - вільний член логістичної моделі, значення якого актуалізується Національним банком.

Величини x_i , β_0 , β_i щороку актуалізуються Національним банком на підставі даних фінансової звітності боржників - юридичних осіб. Банк для актуалізації логістичної моделі подає до Національного банку дані про класифікацію боржників - юридичних осіб, а також дані їх фінансової звітності, за формою та в строки, установлені Національним банком.

Послідовність управління кредитним ризиком:

1. Ідентифікація кредитного ризику: виявлення ризику в різних операціях та створення портфелів ризику.

2. Якісне та кількісне оцінювання ризику: розробка методик розрахунку рівнів ризику на основі виявлення причин неможливості чи небажання повертати залучені кошти та визначення методів зниження ризику.

3. Планування ризику як складової частини стратегії банку.

4. Лімітування ризику.

5. Створення системи процедур, спрямованих на підтримку запланованого

рівня ризику.

Методи, які доцільно використовувати з метою зниження кредитного ризику, можна поділити на зовнішні та внутрішні. Методи зниження кредитного ризику наведені на рис. 4.3.

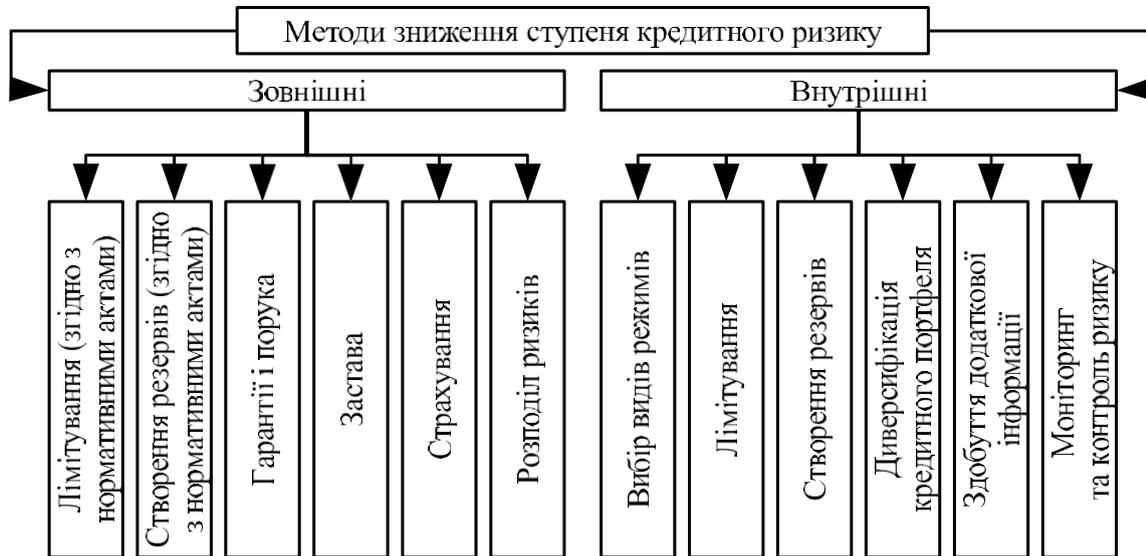

Рис. 4.3. Методи зниження кредитного ризику

Таким чином, управління кредитними ризиками передбачає створення механізму ідентифікації факторів ризику, аналізу і розрахунку їхньої величини, моніторингу поточного стану позичальників і контролю угоди.

Ще один спосіб захисту від кредитного ризику – продаж кредитів. Банк, виходячи з проведеного ним оцінювання кредитного портфеля, може продати певну частину наданих кредитів іншим інвесторам. Однією з поширених у деяких країнах форм продажу банками своїх вкладень є так звана сек'юритизація кредитів. При її здійсненні банк пропонує для продажу не самі кредити, а цінні папери, які були випущені під кредити. У міру того як позичальники сплачують дані активи (повертають суму боргу та нараховані відсотки), потік доходів спрямовується до власників цінних паперів.

3. Управління окремими видами банківських ризиків

Ризик незбалансованої ліквідності – це ризик втрат, обумовлений можливим невиконанням банком своїх зобов'язань, і полягає в тому, що у певний період часу при нестачі коштів необхідно буде терміново фінансувати деякі активи або за рахунок продажу інших активів, або за рахунок придбання додаткових ресурсів у несприятливих ринкових умовах.

Управління ризиком ліквідності здійснюється на основі балансових даних і інформації про фактори, які впливають на рівень ліквідності. До них належать зовнішні: економічна ситуація в країні, розвиток фінансових ринків і внутрішні: величина власного капіталу банку, якість активів і пасивів, збалансованість

активів і пасивів за строками і сумами, репутація банку.

Існують різні методи управління ризиком ліквідності:

- визначення нетто-ліквідної позиції банку;
- управління активами, пасивами, активами і пасивами одночасно (структурною ліквідністю);
- метод показників ліквідності.

Банки, як правило, використовують в своїй діяльності з управління ризиком ліквідності поєднання різних методів.

Управління ризиком ліквідності передбачає створення механізму контролю і прийняття рішень, що дозволяє уникнути дефіциту чи надлишку ліквідності, ліквідує «розриви» ліквідності і відхилення (якщо такі існують) фактичних показників від нормативних, дозволяє подолати кризу ліквідності у разі її виникнення. Механізм контролю і прийняття рішень з управління ліквідністю передбачає розподіл повноважень і відповідальності між підрозділами і колегіальними органами управління банку.

Казначейство банку аналізує ліквідність банку і має певні повноваження (у межах установлених лімітів) з прийняття рішень щодо залучення (розміщення) ліквідних коштів на фінансовому ринку в процесі управління ліквідною позицією банку.

Департамент ризиків формує висновок, який містить ідентифікацію факторів ризиків ліквідності, аналіз стану поточної, середньострокової і довгострокової ліквідності банку, пропозиції щодо її оптимізації; контролює виконання встановлених показників – нормативів ліквідності, а також відповідність процедур і дій підрозділів політиці банку з управління ліквідністю.

Комітет з управління активами і пасивами на основі наведених матеріалів затверджує політику управління ліквідністю банку, приймає рішення з управління ліквідною позицією банку у випадку розривів ліквідності й відхилення фактичних показників від нормативних, а також рішення щодо залучення/розміщення значних сум ліквідних коштів на фінансових ринках.

Значну частину в системі ризиків банківської діяльності становлять ринкові ризики. *Ринкові ризики* – це можливість негативної зміни вартості активів банку в результаті коливань валютних курсів, процентних ставок, цін на активи і пасиви. Вони вимірюються змінами у вартості відкритих позицій банку чи змінами дохідності. Ринкові ризики охоплюють:

- *валютний ризик* – імовірність настання негативної зміни вартості активів у зв'язку зі змінами курсу однієї валюти відносно іншої;

- *ризик позиції (відсотковий ризик і ризик зміни курсу цінних паперів)* – імовірні показники можливих збитків, які є результатом зміни процентних ставок і вартості активів зі зміною курсів цінних паперів.

Управління ринковими ризиками передбачає створення механізму ідентифікації факторів ризику, аналізу й розрахунку їх величини, моніторингу стану банку і контролю за лімітами.

Департамент ризиків, використовуючи різні методики оцінювання ринкових ризиків, наприклад, гар-аналіз (аналіз процентної і строкової

структури активів і пасивів і «розривів» ліквідності), Value-at-Risk (VaR – вартісна оцінка ризику, яка визначається як частина банківського портфеля, що може бути втрачена за певний період часу володіння з певною ймовірністю), імітації повного переліку можливих результатів погіршення ринкової ситуації, включаючи найгірший, та інші, готує пропозиції колегіальному органу управління банку щодо розміру лімітів, які обмежують прийняття банком ринкових ризиків, і контролює їхнього виконання. Органом колегіального управління є, як правило, Комітет управління активами і пасивами чи комітет управління ризиками та інші. Комітет управління активами і пасивами встановлює ліміти відкритої позиції по кожному фінансовому інструменту, ліміти VAR, результативні та інші ліміти, а також може затверджувати способи хеджування фінансових угод.

Методи управління ринковими ризиками наведені в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Методи управління ринковими ризиками

Ризики	Заходи щодо їхнього запобігання
Процентний ризик (ризик зміни процентних ставок)	<ul style="list-style-type: none"> - прогноз поведінки ринків (превентивна аналітика); - відповідність природи процентних ставок залучення і розміщення; - установлення процентних коридорів; - управління розривом (GAP) для утримання ризику в межах загальної політики банку; - розподіл ризику між позичальником і банком; - диверсифікація позичальників; - укладання строкових угод; - процентні ф'ючерсні контракти; - процентні опціони; - процентні свопи
Курсовий ризик на ринку цінних паперів	<ul style="list-style-type: none"> - моніторинг ринку цінних паперів; - безпосередня участь в управлінні підприємством – емітентом цінних паперів, акції чи облигації якого містяться в портфелі цінних паперів банку; - диверсифікація інвестиційного портфеля; - встановлення лімітів для інструментів, якими торгує банк; - ф'ючерсні контракти на купівлю-продаж цінних паперів (хеджування); - фондові опціони
Валютний ризик	<ul style="list-style-type: none"> - прогнозування динаміки валютного курсу; - управління відкритою валютною позицією; - робота з різними валютами (диверсифікація ризику); - встановлення персональних лімітів відкритої позиції на дилерів; - розподіл валютного ризику шляхом укладання угод типу форвард, своп, опціон (хеджування); - аналіз і прогнозування міжнародних валютних ризиків

У міжнародній банківській практиці найпоширенішим підходом до управління ціновими ризиками є хеджування. Під *хеджуванням* (від англ. hedge

– захищатися від можливих втрат, обмежуватися) розуміють діяльність, яка спрямована на створення захисту від можливих втрат у майбутньому.

У широкому розумінні хеджуванням вважають будь-які дії, що застосовуються з метою мінімізації чи уникнення ризиків, пов'язаних зі зміною ціни активу протягом певного періоду.

У вузькому (і частіше вживаному) розумінні під хеджуванням мають на увазі тільки проведення операцій із фінансовими інструментами строкового ринку з метою компенсації можливих втрат за балансовою позицією внаслідок несприятливих змін у ціні активу, що обліковується за цією позицією.

Позабалансова позиція утворюється внаслідок укладання фінансових угод, механізм дії яких дозволяє мінімізувати цінові ризики. Такими угодами є похідні фінансові інструменти або деривативи, вартість яких є похідною від вартості базового активу (валюта, цінні папери).

Операції з деривативами проводяться на строковому ринку (якщо період від дати укладання угоди до дати її виконання становить понад 2 робочих дні, то угоду називають строковою, а ринок – строковим чи форвардним). На строковому ринку угоди укладаються за форвардною ціною, яка відбиває очікування щодо майбутніх змін у ціні базового активу. Строковими контрактами передбачається також визначення і контрактної ціни, за якою відбувається реальна операція в майбутньому. Це дозволяє обом учасникам стати незалежними від коливань ринкових цін протягом періоду від дати укладання угоди до дати її виконання.

На строковому ринку здійснюються як операції хеджування, так і операції спекулятивного характеру. Операція з деривативами класифікується як хеджування, коли банк має балансову позицію, за якою існує ризик фінансових втрат через зміну ринкових цін, а між ціною базового активу, що обліковується за цією балансовою позицією, і ціною деривативу існує залежність, яка дає змогу істотно знизити загальний ціновий ризик. Якщо сума і строки позабалансової позиції збігаються з відповідними параметрами балансової позиції, то це дозволяє компенсувати втрати за однією з цих позицій прибутками за іншою.

У міжнародній практиці найпоширенішими видами деривативів є форвардні та ф'ючерсні контракти, опціони і своп-контракти, а найпопулярнішими видами базових фінансових інструментів – валюта, грошові кошти у формі кредитів і депозитів, цінні папери і фондові індекси.

З метою захисту від можливих втрат у майбутньому поряд із операціями хеджування на строкових фінансових ринках проводяться операції страхування.

На міжнародних фінансових ринках під *страхуванням* (від англійського слова insurance) розуміють діяльність, пов'язану з відшкодуванням можливих втрат, які бере на себе спеціалізована організація – страхова компанія за деяку наперед виплачену суму (страхову премію).

У фінансовій діяльності страхування може застосовуватись до кредитного ризику, ризику банкрутства, тоді як хеджування мінімізує виключно цінові ризики. Серед фінансових інструментів строкового ринку тільки опціони за механізмом дії відповідають змісту операцій страхування, оскільки базуються

на попередній виплаті опціонної премії та передбачають компенсацію фінансових втрат у разі несприятливої зміни ціни активу.

Таким чином, в умовах загальної тенденції зниження дохідності практично всіх фінансових інструментів, і, як наслідок, зниження рентабельності роботи банку, контроль за ризиками стає для банківських установ одним із основних джерел підтримки його рентабельності на відповідному рівні. Ефективним способом подолання чи мінімізації ризиків є їхнє регулювання. Кожний компонент банківських ризиків вимагає конкретної політики і характеристики параметрів. Таку політику і параметри ризиків має розробляти фінансово-аналітична служба банку.

Метою політики, яку проводить фінансово-аналітична служба, є організація чіткого процесу з ефективного управління банківськими ризиками через жорстке встановлення обмежень, лімітних параметрів для кожного типу ризиків, дотримання яких для всіх підрозділів банку є обов'язковим.

Основні функції фінансово-аналітичної служби банку:

- стратегічне і середньострокове фінансове планування (складання і виконання бюджетів);
- оперативне управління активами і пасивами;
- формування лімітної політики банку;
- створення єдиного інформаційно-аналітичного простору банку.

Питання для обговорення

1. Які основні види ризиків притаманні банківській діяльності?
2. У чому полягає управління банківськими ризиками?
3. Охарактеризуйте етапи управління банківськими ризиками.
4. Розкрийте методи управління кредитними ризиками банку.
5. Розкрийте методи управління ринковими ризиками банку.
6. Що таке ризик неліквідності банку і яким чином банк мінімізує його?
7. У чому полягає сутність хеджування банківських ризиків?
8. Зазначте основні відмінності операцій хеджування від страхування банківських ризиків.
9. Охарактеризуйте деривативні інструменти, які використовуються в процесі управління банківськими ризиками.
10. Розкрийте механізм використання форвардних угод для хеджування банківських ризиків.
11. Розкрийте механізм використання фінансових ф'ючерсів для хеджування банківських ризиків.
12. Розкрийте механізм використання своп-контрактів для хеджування банківських ризиків.

Тестові завдання для самостійного контролю

1. Які із зазначених видів ризику належать до функціональних?

- A. ризик втрати репутації;
 - B. кредитний;
 - C. ризик інфляції;
 - D. стратегічний.
2. Які із зазначених видів ризику належать до фінансових?
- A. валютний;
 - B. невідповідності;
 - C. правовий;
 - D. операційний.
3. Які із зазначених видів ризику належать до зовнішніх?
- A. валютний;
 - B. кредитний;
 - C. трансфертний;
 - D. зміни курсу цінних паперів.
4. До якого методу управління ризиками комерційного банку належить лімітування?
- A. зниження ступеня ризику;
 - B. утримання ризику;
 - C. уникнення ризику;
 - D. страхування ризику.
5. До якого методу управління ризиками комерційного банку належить відмова банку від ненадійних клієнтів?
- A. зниження ступеня ризику;
 - B. утримання ризику;
 - C. уникнення ризику;
 - D. страхування ризику.
6. До якого методу управління ризиками комерційного банку належить створення системи гарантій?
- A. зниження ступеня ризику;
 - B. утримання ризику;
 - C. уникнення ризику;
 - D. страхування ризику.

Практичні завдання

Завдання 1. За даними балансу банку “Імідж” відомі такі показники:

- загальні активи банку – 1200000 тис. грн;
 - зобов’язання банку – 900000 тис. грн;
 - фактична заборгованість за всіма великими кредитами – 850000 тис. грн;
 - сукупна заборгованість за позиками наданими одному позичальнику (юридичній особі) – 50000 тис. грн;
 - сума врахованих векселів цього позичальника – 4000 тис. грн;
 - позабалансові зобов’язання за всіма великими кредитами – 150000 тис. грн.
- Визначити максимальний розмір кредитного ризику на одного позичальника та

розрахувати норматив великих кредитних ризиків, якщо регулятивний капітал банку збігається з власним капіталом. Проаналізувати отримані результати.

Завдання 2. За наведеними у таблиці даними необхідно оцінити рівень диверсифікації кредитних вкладень банку “Імідж” щодо сум кредитів та кількості позичальників та зробити висновки про зміни портфельного кредитного ризику.

Показник	Період		Відхилення
	базовий	звітний	
Загальна кількість великих кредитів, шт	11	15	+3
Загальна сума за всіма великими кредитами, млн грн	70	95	+25
Загальна сума всіх кредитних вкладень, млн грн	165	210	+45
Середній розмір великого кредиту, млн грн	6,4	6,3	-0,1
Питома вага великих кредитів, %	42,4	45,2	+3,2
Регулятивний капітал банку, млн грн	170	180	+10

Вказати способи, які бажано застосовувати для забезпечення достатньої диверсифікації кредитного портфеля.

Завдання 3. Визначити обсяг класифікованих кредитів (КРкл) та рівня ризику (r) по установі банку. Вихідні дані для розрахунку наведені в таблиці.

Розрахунок обсягу класифікованих кредитів по установі

Показники	Обсяг заборгованості за кредитами, тис. грн						Середній рівень ризику, \bar{r}
	усього	у тому числі за ступенем ризику					
		«стандартні»	«під контролем»	«субстандартні»	«сумнівні»	«безнадійні»	
Коефіцієнти ризику, %	—	2	5	20	50	100	
КР	1956	1369	293	117	99	78	9,8
КРкл	192	27	15	23	49	78	

Завдання 4. Підприємство бере кредит під 10% річних для впровадження нових технологій. При цьому банківські експерти оцінюють, що ризик, пов'язаний з коливанням сподіваних прибутків, становить 5%. Необхідно з імовірністю 1/9 оцінити рівень сподіваних прибутків, щоб уникнути банкрутства. Формула: $m \geq rs + 3\sigma$, де m- рівень сподіваних прибутків; rs - кредит, взятий під відсоток; σ - ризик, пов'язаний з коливанням сподіваних прибутків.

Завдання 5. Використовуючи дані наведені в таблиці, розрахувати: індекси рівня ризику змінного, фіксованого складу та структурних зрушень.

Установи банку	Базовий період			Звітний період			Питома вага обсягу наданих кредитів	
	обсяг наданого кредиту КР0	обсяг класифікованих кредитів, КРкл0	рівень ризику за кредитами, r0	КР1	КРкл1	r1	d0	d0
А	1956	192	9,8	2400	173	7,2	0,3 31	0,3 62
Б	1375	234	17,0	1658	274	16,5	0,2 32	0,2 50
В	2587	517	20,0	2572	478	18,6	0,4 37	0,3 88
Разом	5918	943	15,93	6630	925	13,95	1,0 00	1,0 0

Факторний аналіз кредитного портфеля на предмет ризикованості в цілому. Наприклад, по установі банку маємо такі дані:

Показник	Базовий період	Звітний період
Обсяг кредитного портфеля (КП)	218	320
Обсяг класифікованих кредитів (КРкл)	36	40

Необхідно здійснити факторний аналіз динаміки коефіцієнта, який характеризує частку класифікованих кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля.

Завдання 6. Існують два інвестиційних проекти. Перший з імовірністю 0,6 забезпечує прибуток 15 тис. грн, але з імовірністю 0,4 можна втратити 5,5 тис. грн. Для другого проекту з імовірністю 0,8 можна отримати прибуток 10 тис. грн і з ймовірністю 0,2 — втратити 6 тис. грн. Який проект обрати?

Завдання 7. Розрахуйте дисперсію і стандартне відхилення фінансового результату, коефіцієнт варіації за умови таких даних: очікувана рентабельність власного капіталу 1-й варіант - 20% (імовірність - 0,25); 2-й варіант - 18% (імовірність - 0,5); 3-й варіант - 10% (імовірність - 0,25).

Завдання 8. Банк у межах трастових операцій планує сформувати портфель цінних паперів з двох видів акцій: А і Б. Очікувана норма прибутку від акцій виду А - 60 %, ризик цих акцій (середньоквадратичне відхилення) - 20 %. Для акцій виду Б відповідно очікувана норма прибутку - 40 %, ризик - 15 %. Коефіцієнт кореляції для цих акцій $\rho_{\alpha\beta}=0,35$.

1. Визначити очікувану норму прибутку та ризик портфеля цінних паперів, якщо акції виду А становлять 20 % вартості цього портфеля.

2. Визначити очікувану норму прибутку та ризик портфеля цінних паперів, якщо акції виду А становлять 80 % вартості портфеля.

3. Сформувати портфель цінних паперів, який забезпечить мінімальний

ризик.

Завдання 9. Нехай інвестор сформував портфель, 40% якого становлять державні (майже безризикові) акції, 25% капіталу він вклав у акції виду A1, для яких коефіцієнт $\beta_1 = 0,5$, решту 35% вклав у акції виду A2, для яких $\beta_2 = 1,2$. Необхідно обчислити коефіцієнт β портфеля.

Ситуаційні завдання

Завдання 1. Студенти діляться на 2 групи: 1) комерційний банк; 2) страхова компанія. Групи отримують інформацію про страховика і банківську установу. На основі отриманих даних та власних роздумів групи пропонують форми співпраці між страховиком і банком, обґрунтовують свій вибір, наводять переваги обраної форми співпраці.

Завдання 2. Студенти діляться на 4 групи: одна — комерційний банк, інші — страхові компанії. Кожна група, що є страховою компанією, одержує інформацію про страхову компанію, яку вона представляє. Банк отримує інформацію про всіх страховиків. Завдання для кожної групи-страхової компанії полягає в тому, щоб переконати банк обрати саме її для встановлення тісних партнерських відносин. Завдання групи-банку полягає в зваженому виборі страхової компанії для співпраці.

Завдання 3. Студенти діляться на групи, кожна з яких отримує інформацію про практику інтеграції певної страхової компанії та банку, яка відбувалася на українському чи зарубіжному ринку. Опрацювавши та проаналізувавши загальну інформацію, а також розрахувавши певні показники діяльності страховика і банку (на основі фінансової звітності), кожна група коментує досліджені інтеграційні процеси, робить висновок про їх доцільність і вплив на результативність діяльності учасників.

Питання для самостійного опрацювання

1. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банку.
2. Управління інвестиційними ризиками в банку.
3. Управління фінансовими неціновими ризиками банку.
4. Управління функціональними ризиками банку.
5. Контроль за банківськими ризиками

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5.

ТЕМА №5 УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ТА ПРИБУТКОВІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Мета: розглянути методи управління ліквідністю та дохідністю банку у контексті забезпечення його фінансової стійкості.

План лекції:

- 1. Теоретичні аспекти управління доходністю банку.**
- 2. Теоретичні аспекти управління ліквідністю банку.**
- 3. Методи забезпечення фінансової стійкості в контексті управління доходністю та ліквідністю банку**

‡ Основні терміни і поняття ‡

Доходність, прибутковість, рентабельність, маржа, серед, ліквідність, резерви, активи, фінансова стійкість

‡ Основні теоретичні положення

1. Теоретичні аспекти управління доходністю банку

Метою банківської діяльності є залучення клієнтури, розширення сфери збуту своїх послуг, завоювання ринку і, в кінцевому рахунку, - збільшення одержуваного прибутку. Прибуток - є кінцевим фінансовим результатом діяльності банку. Підвищення ефективності діяльності - головна мета, яку ставлять перед собою власники банків, інвестуючи кошти в банківських бізнес, а управління прибутковістю є одним з першочергових завдань банківського фінансового менеджменту, це зумовило відносно значні наукові напрацювання у цьому напрямку економічної науки.

Доходність комерційного банку – це сумарний позитивний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються всі його операційні витрати, формується прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток активних та пасивних операцій. У рамках будь-якої концепції банківського прибутку ключовими елементами при визначенні її величини є доходи й витрати.

Дохід - це збільшення активів або зменшення зобов'язань у звітному періоді, а доходи, отримані від основної та неосновної діяльності суб'єкта складають його сукупний дохід.

Доходи банку — це загальна сума грошових коштів, що надходять до банку в результаті здійснення активних операцій та надання інших банківських послуг. Доходи банку мають бути достатніми не тільки для покриття операційних витрат, а й для нарощення власного капіталу та виплати доходу акціонерам, що в кінцевому підсумку підвищує авторитет банку та поліпшує його конкурентну позицію на ринку (Рис.5.1.).

Згідно закону «Про банки та банківську діяльність» доходи банку — загальна сума коштів, отриманих банком від здійснення активних операцій. До них відносяться: отримані відсотки, доходи і комісія від наданих послуг, доходи від операцій з цінними паперами, валютою, золотом та інші доходи. Величина доходу залежить насамперед від обсягу кредитних вкладень та інвестицій банку, розміру відсоткової ставки за наданими кредитами та величини і структури активів банку.

Рис.5.1. Класифікація банківських доходів

Розглянемо основні джерела доходів комерційного банку (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Основні джерела доходів комерційного банку

Основними джерелами доходів більшості комерційних банків є:

1. Проценти, які стягуються з позичальника за користування позичками. Розмір процентної ставки визначається в процесі переговорів між банком і позичальником під час укладання кредитної угоди.

2. Доходи від проведення операції з іноземною валютою як у вигляді комісійних за виконання цих операцій, так і у вигляді курсової різниці. Ці доходи, як правило, значні.

3. Доходи від операцій з цінними паперами. Оскільки фондовий ринок України тільки починає формуватися, ці доходи банку поки що незначні.

4. Доходи від виконання для своїх клієнтів широкого спектра послуг, таких як: надання гарантій, розрахунково-касове обслуговування, трастові, консультаційні, аудиторські, лізингові, факторингові тощо.

Чим більшою є частка доходів, отриманих на регулярній основі, в загальному обсязі доходів, тим вища якість банківських доходів. Якщо значна частина доходів має випадковий характер, то це свідчить про низьку їх якість та нестабільність діяльності банку.

Доходи банку поділяють на дві основні категорії: процентні та непроцентні доходи. Процентні доходи становлять до 70% доходів банку і складаються з процентних доходів від надання кредитних послуг, доходів від інвестицій у цінні папери та інших процентних доходів. Вони, як правило, враховуються на дату очікуваного надходження, а не тоді, коли фактично надходять до банку. Процентні витрати теж враховуються тоді, коли мають сплачуватись, а не тоді, коли реально сплачуються.

До процентних доходів банку від надання кредитних послуг належать процентні доходи за кредитами суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам, доходи за коштами, розміщеними в інших банках та в центральному банку, процентні доходи за депозитами в інших банках та за кредитами, наданими іншим банківським установам. До процентних доходів за цінними паперами відносять процентні доходи за інвестиційними цінними паперами та за цінними паперами на продаж. Іншими процентними доходами вважають доходи від операцій з філіями та іншими установами банку, а також процентні доходи за позабалансовими операціями.

Кредитні операції більшості банків як за обсягом, так і за дохідністю значно перевищують операції з цінними паперами. Водночас вони містять в собі значну частину банківських ризиків, а саме кредитний, процентний та валютний ризики. Більшість банкрутств банків відбуваються саме через незадовільне управління кредитним ризиком та низьку якість кредитного портфеля.

Процентні доходи залежать від обсягу наданих кредитів та інвестицій у цінні папери, від ринкових процентних ставок, потреб економіки в позичковому капіталі та пропозиції вільних грошових ресурсів на кредитному ринку. Можливості потенційних позичальників щодо залучення коштів з інших джерел скорочують можливості банків у сфері кредитування, збільшують конкуренцію на ринку кредитних послуг і сприяють появі нових кредитних інструментів, привабливих для клієнтів з погляду їх високої якості та задовільної ціни.

Непроцентні доходи банку залежать від того, наскільки різноманітні за характером послуги надає комерційний банк. Основу непроцентних доходів будь-якого банку становлять комісійні доходи від кредитного та розрахунково-касового обслуговування клієнтів, комісійні від операцій з цінними паперами, валютою, комісійні доходи від падання банком трастових, факторингових, лізингових послуг, гарантій та поручительств, а також інші банківські та небанківські операційні доходи.

Інші банківські операційні доходи включають дивіденди, доходи від операційного лізингу та за операціями з іншими установами та філіями банку, штрафи і пені, отримані за банківськими операціями. До небанківських операційних доходів належать доходи, отримані від продажу основних засобів,

інших матеріальних і нематеріальних активів, штрафи та пені, отримані за господарськими операціями, інші небанківські операційні доходи.

Доходи банку можуть збільшитися в разі повернення позик, які вважались безнадійними, зменшення резервів за заборгованістю, повернення процентів і комісій, надлишково виплачених банком у попередньому році, повернення боргів, раніше списаних на збитки, інших непередбачених доходів.

Витрати банку — загальна сума витрат із залучення коштів клієнтів, оплата послуг, амортизаційні відрахування за основними фондами, витрати на утримання апарату управління банку та інші витрати. Витрати банку поділяються на відносно постійні та змінні. Відносно постійними витратами комерційного банку є: заробітна плата; придбання або виготовлення бланків і канцелярських товарів; утримання приміщень, охорони та протипожежної сигналізації; амортизаційні відрахування та інші. Змінними витратами банку є: виплата процентів по вкладах, депозитах і міжбанківському кредиту; витрати на рекламу; витрати на відрядження; - поштово-телеграфні витрати та інші.

Структуру доходів та витрат банку, згідно банківської фінансової звітності, наведено у табл. 5.1. та табл.5.2.

Таблиця 5.1

Структура операційних доходів комерційного банку за фінансовою звітністю

Класифікація	Найменування статті
Процентні доходи за:	Кредитами та заборгованістю клієнтів Борговими цінними паперами банку на продаж Цінними паперами в портфелі банку до погашення Коштами в інших банках Торговими борговими цінними паперами Іншими борговими цінними паперами Дебіторською заборгованістю за угодами репо - торгові цінні папери Кореспондентськими рахунками в інших банках Депозитами овернайт в інших банках Грошовими коштами та їх еквівалентами Заборгованістю з фінансового лізингу (оренди) Усього процентних доходів
Комісійні доходи:	Комісійні доходи за фінансовими інструментами, які не обліковуються за справедливою вартістю Розрахункові операції Касове обслуговування Інкасація Операції з цінними паперами Операції довірчого управління Комісійні доходи за фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю Усього комісійних доходів
Інші операційні доходи:	Дивіденди Дохід від вибуття основних засобів та нематеріальних активів Інші Усього операційних доходів

Дохідність банку залежить насамперед від оптимальної структури його балансу (активів та пасивів) та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу.

Таблиця 5.2

Структура операційних витрат комерційного банку за фінансовою звітністю

Класифікація	Найменування статті
Комісійні витрати:	Комісійні витрати за фінансовими інструментами, які не обліковуються за справедливою вартістю Розрахункові операції Касове обслуговування Інкасація Операції з цінними паперами Інші Комісійні витрати за фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю Усього комісійних витрат Чистий комісійних дохід/(витрати)
Інші операційні витрати:	Витрати на утримання персоналу Амортизація основних засобів Амортизація програмного забезпечення та інших нематеріальних активів Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів Витрати на оперативний лізинг (оренду) Професійні послуги Витрати на маркетинг та рекламу Витрати на охорону Сплата інших податків, окрім податку на прибуток Зменшення корисності довгострокових активів, утриманих для продажу Інші Усього інших операційних витрат

Важливими умовами забезпечення дохідності банку є оптимізація структури доходів і витрат, визначення мінімально допустимої маржі, виявлення тенденцій у дохідності кредитних операцій, планування оптимальної дохідної маржі для прогнозування орієнтованого рівня процентів за активними і пасивними операціями. Дохідність банківської діяльності залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком і його мінімізації. Для загальної оцінки рівня дохідності порівнюють: доходи; активи, що забезпечують доходи; прибутки; дохідність однієї гривні активів. Для оцінки дохідності банку використовують ряд коефіцієнтів.

У табл.5.3 відображено показники, що характеризують дохідність банку.

Рівень дохідності банк може підняти шляхом зміни структури активних операцій і співвідношення між позичковими та інвестиційними операціями на користь більш вигідних, а також через регулювання своєї короткострокової заборгованості й депозитних рахунків.

Оцінка рівня дохідності банку

Коефіцієнт	Чисельник	Знаменник	Оптимальне значення	Економічна характеристика
1	2	3	4	5
K ₁	Прибуток, Пр	Активи банку, А	1—4 %	Ефективність роботи активів
K ₂	Прибуток, Пр	Доходи банку, Д	8—20 %	Кількість отриманого прибутку з кожної гривні доходів
K ₃	Доходи, Д	Активи банку, А	14—22 %	Дохідність 1 грн активів
K ₄	Процентні доходи, Д _п	Активи банку, А	10—18 %	Рівень ефективності та ризикованості вкладень
K ₅	Процентна маржа, Д _п – В _п	Дохідні активи, А ^д	1—3 %	Ефективність роботи дохідних активів
K ₆	Процентна маржа, Д _п – В _п	Активи банку, А	1—4 %	Ефективність управління спредом
K ₇	Процентні доходи, Д _п	Процентні витрати, В _п	110—125 %	Покриття процентних витрат процентними доходами
K ₈	Непроцентні доходи, Д _н	Доходи банку, Д	5—15 %	Ефективність використання внутрішньобанківських резервів
K ₉	Непроцентні витрати, В _н	Доходи банку, Д	10—25 %	Якість управління затратами банку
K ₁₀	Процентні доходи, Д _п	Основний капітал банку, К _{осн}	1,2—1,7	Дохідність 1 грн основного капіталу банку
K ₁₁	Процентна маржа, Д _п – В _п	Основний капітал банку, К _{осн}	10—35 %	Величина доданої вартості та ефективність управління спредом
K ₁₂	Процентна маржа, Д _п – В _п	Доходи банку, Д	6—8 %	Ефективність процентної політики банку
K ₁₃	Непроцентні доходи, Д _н	Активи банку, А	1—3 %	Можливості використання внутрішньобанківських резервів

Продовження табл.5.3.

1	2	3	4	5
K ₁₄	Дохідні активи, А ^д	Активи банку, А	0,75—0,85	Частка дохідних активів (розглядається у взаємозв'язку з K ₁₅)
K ₁₅	Дохідні активи, А ^д	Платні пасиви, П ^п	> 1,0	Кількість дохідних активів на 1 грн платних пасивів (має пріоритет перед K ₁₄)
K ₁₆	Дохідні активи, А ^д	Основний та додатковий капітал банку, К	8—18 %	Величина дохідних активів на 1 грн власного капіталу
K ₁₇	Недохідні активи, А ^н	Капітал банку, К	0,5—2,0	Пріоритетність напрямів використання капіталу
K ₁₈	Процентні доходи, Д _п	Платні пасиви, П ^п	Визначає банк	Дохідність використання ресурсної бази банку
K ₁₉	Непроцентна маржа, Д _н – В _н	Процентна маржа, Д _п – В _п	48—67 %	Співвідношення процентного і непроцентного чистого доходу
K ₂₀	Доходи банку, Д	Середньооблікова чисельність працівників, Ч _{сер}	Визначає банк	Дохідність роботи персоналу

Потрібно раціонально й ефективно розміщувати кошти банку для забезпечення його фінансової стійкості. Виконання цієї умови дозволить позбавитися суперечностей між ліквідністю, надійністю із прибутковістю комерційного банку.

2. Економічна сутність поняття «ліквідність банку» та методи забезпечення її оптимального значення

Однією з умов ефективної роботи банку є забезпечення високого рівня надійності та мінімального ризику здійснюваних операцій, у основі чого лежить ліквідність банківської установи, її здатність безперервно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Специфікою комерційних банків є те, що вони використовують залучені кошти, які належать іншим суб'єктам ринку. Коли виникають проблеми з ліквідністю у банківському секторі, НБУ використовує власні інструменти, щоб стабілізувати ситуацію. Це звичайно приносить свої результати, але банку потрібно самостійно здійснювати стратегічне планування й управління ліквідністю на основі всебічного аналізу всіх факторів, які можуть впливати на можливість банку виконувати свої зобов'язання. Сучасні тенденції розвитку банків, що характеризуються суттєвими змінами в умовах їх

діяльності, такі як: загострення конкуренції, зниження рентабельності традиційних банківських операцій, збільшення у структурі послуг частки небанківських продуктів, погіршення якості активів, обумовлюють необхідність перегляду чинних підходів до нагляду за ліквідністю банківських установ та управління нею.

Поняття «ліквідність комерційного банку» означає можливість банку своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів.

Згрупуємо визначення поняття «ліквідність» окремими науковцями в таблиці 5.4.

Таблиця 5.4

Підходи до визначення категорії «ліквідність» банку

Автор, джерело	Визначення
І. Лис	Стверджує, що ліквідність одна із узагальнюючих якісних характеристик діяльності банку, що характеризує його надійність та здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх зобов'язань.
В.І.Міщенко, А.В.Сомик	Ліквідність банку за своїм призначенням має не лише забезпечити спроможність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати власні грошові зобов'язання, а й сприяти його розвитку на основі нарощування обсягів операцій відповідно до стратегії розвитку установи та попиту на ринку банківських послуг.
Крилова В., Набок Р.	Характеризує ліквідність як «...спроможність банку відповідати за своїми зобов'язаннями в термін і без втрат, тобто відображає спроможність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань перед клієнтами банку».
О. Деревська	Характеризує ліквідність як «...спроможність банку виконувати свої поточні фінансові зобов'язання».
О.І. Лаврушина	« Ліквідність – одна із узагальнюючих якісних характеристик діяльності банку, яка обумовлює його надійність. Ліквідність банку - здатність своєчасно без втрат виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами.
Л.О.Примостка	Під ліквідністю банку розуміє його здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах.

Таким чином, на нашу думку, ліквідність банку – це спроможність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, позичальниками і кредиторами своєчасно і у повному обсязі за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел з мінімальними витратами та здатність фінансувати зростання власних активів.

Ліквідність банку відіграє провідну роль в сукупності системних характеристик банківської діяльності, яка потребує вивчення, аналізу та ефективного управління. Від цієї характеристики залежить якість та повнота здійснюваних функцій та операцій з обслуговування клієнтів. Банківська

установа, яка має проблеми з ліквідністю втрачає свої позиції у рейтингу в порівнянні з іншими банками, а тому це ускладнює процес запозичення коштів із зовнішніх джерел, тобто банк втрачає потенційний прибуток.

Банк, який має надлишкову ліквідність, виявляє негативні тенденції менеджменту та його неспроможність ефективно розпоряджатися залученими ресурсами. Високоліквідними активами банку є кошти у вигляді готівки в касах та банкоматах, безготівкові кошти на рахунку в центральному банку, а також банківські метали, дорожні чеки, тобто ті активи, реалізація яких відбувається швидко. Активи, на реалізацію яких необхідно більше часу, є менш ліквідними.

Кожний комерційний банк повинен самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні на основі як аналізу її стану за конкретні періоди часу, так і прогнозування результатів діяльності і проведення в подальшому науково обґрунтованої економічної політики в області формування статутного капіталу, фондів спеціального призначення і резервів, залучення позикових коштів сторонніх організацій, здійснення активних кредитних операцій.

У науковій літературі досить часто розмежовують поняття «ліквідність активів банку», «ліквідність пасивів», «ліквідність балансу», «ліквідність банку». Проте, такий розподіл є не зовсім коректним, адже він може припускати, що ці поняття існують окремо одне від одного і не пов'язані між собою. Це не відповідає дійсності, адже ліквідність банку визначає ліквідність банківської системи і безпосередньо залежить від ліквідності його балансу, що формується ліквідністю активів та пасивів (рис. 5.3).

У сучасних економічних умовах банківську ліквідність можна розглядати також як багаторівневу систему категорій, яка об'єднує такі поняття, як:

- ліквідність банківської системи;
- ліквідність банку;
- ліквідність балансу банку (ліквідність активів, ліквідність пасивів).

Ліквідність банківської системи залежить від ліквідності банківських установ, Національного банку України і держави, а також розвитку міжбанківського ринку, що дає змогу вважати банківську систему цілісною. На ліквідність банківської системи також впливають зовнішній та внутрішній борг України, рівень інвестицій, динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості, законодавчо-нормативна база захисту кредиторів.

Ліквідність банку є запорукою його стійкості, оскільки банк, який володіє достатнім рівнем ліквідності, може з мінімальними затратами для себе виконувати такі функції:

- проводити платежі за дорученням клієнтів;
- повертати кредиторам (вкладникам) кошти як із настанням терміну погашення, так і достроково;
- сплачувати випущені цінні папери;
- відповідати за зобов'язаннями, які можуть відбутися в майбутньому, в тому числі за позабалансовими зобов'язаннями.

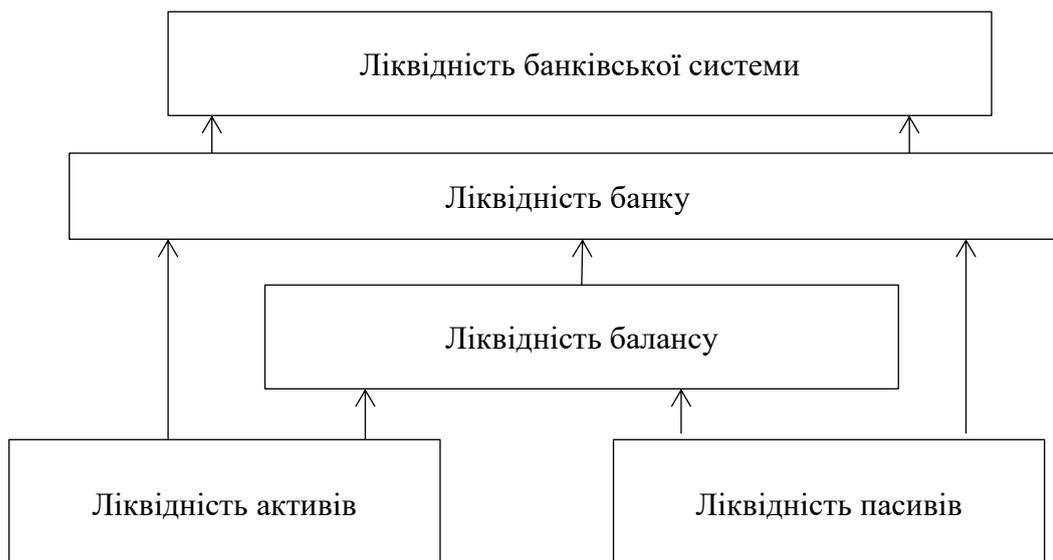

Рис. 5.3. Взаємозв'язок понять «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу», «ліквідність активів і пасивів»

Ліквідність банку тісно пов'язана з поняттям ліквідності балансу. Цей показник визначається співвідношенням вимог (статей активу) та зобов'язань (статей пасиву) на певний момент часу. Ліквідність балансу є співвідношенням окремих статей активу та пасиву балансу з метою порівняння їхніх значень зі значенням встановлених нормативів. Варто зазначити, що ліквідність балансу банку є основним фактором ліквідності самого банку. Тому немає підстав протиставляти ці поняття як несумісні. На ліквідність банківського балансу впливають певні фактори, серед яких можна виділити співвідношення строків залучення ресурсів та строків розміщення коштів, структуру активів, ступінь ризикованості активних операцій, структуру пасивів, якість управління ліквідністю банком.

Баланс банку вважається ліквідним, якщо його стан дає змогу за рахунок швидкої реалізації активів покривати термінові зобов'язання за пасивами. Можливість швидкого перетворення активів банку в грошову форму для виконання власних зобов'язань зумовлена багатьма чинниками, серед яких головний – відповідність термінів та обсягів розміщення фінансових ресурсів – термінам та обсягам їх залучення.

На основі балансу банку можна розрахувати показники ліквідності, з яких окремі регламентовані Національним банком України, а інші можуть бути визначені самостійно для потреб банку під час проведення аналізу його надійності. Ліквідність активів передбачає, що активи можуть бути безпосередньо використані для погашення боргових зобов'язань або трансформуватися в грошові та інші платіжні засоби, іншу грошову форму.

Під ліквідністю активів розуміють їхню здатність перетворюватися у грошову форму під час реалізації або внаслідок погашення зобов'язань позичальником. Ступінь ліквідності того чи іншого виду активів залежить від їхнього призначення. Ліквідність пасивів забезпечується наявністю їхніх

стабільних джерел, не чутливих до коливань відсоткових ставок. До ліквідних пасивів належать залишки на поточних рахунках постійних клієнтів банку, кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій, кошти, одержані від емісії довгострокових облігацій банку, тощо.

У міжнародній банківській практиці найбільш ліквідною частиною активів вважається касова готівка, під якою розуміються не тільки гроші в касі, але і кошти, що знаходяться на поточному рахунку цього кредитного інституту в Центральному банку.

Таким чином, критичний аналіз наукових підходів щодо трактування поняття «ліквідність банку» дозволив нам обґрунтувати доцільність його розгляду як спроможності банку забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, позичальниками і кредиторами своєчасно і у повному обсязі за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел з мінімальними витратами та здатність фінансувати зростання власних активів.

Управління ліквідністю банку – один із ключових елементів менеджменту банку. Це, в свою чергу, вимагає розроблення ефективних інструментів для її управління, які б дозволяли відслідковувати і нівелювати вплив на рівень ліквідності як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

На основі критичного аналізу наукових джерел проведена систематизація факторів впливу на ліквідність банку (рис. 5.4).

Прийняття управлінських рішень, а отже й процес управління ліквідністю, має ґрунтуватися на результатах аналізу.

Аналіз ліквідності банку – процес дослідження факторів, що змінюють рівень ліквідності банку в динаміці з метою виявлення відхилень від планових чи нормативних значень та визначення впливу отриманих відхилень на діяльність банку.

З одного боку, аналіз ліквідності банку є важливим складником механізму управління ліквідністю, успішність та обґрунтованість результатів якого створює підґрунтя для прийняття менеджментом банку правильних управлінських рішень. З іншого – це важливий складник аналізу банку, який дає змогу у поєднанні з іншими елементами аналізу доходити висновків про поточну та майбутню фінансову стійкість банку, ефективність та рівень ризику його діяльності, а також є підґрунтям для планування дій банку із залучення та розміщення ресурсів.

Завдання аналізу ліквідності банку:

- визначення фактичної ліквідності;
- оцінювання відповідності фактичних значень нормативів ліквідності вимогам, які встановлено НБУ;
- виявлення чинників, які викликали відхилення фактичних значень показників ліквідності від нормативних вимог;
- аналіз стабільності ресурсної бази банку;
- прогнозування потреби банку в ліквідних коштах;
- порівняльний аналіз вартості та доступності альтернативних джерел поповнення ліквідних коштів;
- аналіз різних напрямів розміщення надлишкових ліквідних коштів;

– інваріантний аналіз ліквідності банку за різних сценаріїв розвитку подій (як правило, оптимістичний, найбільш імовірний та песимістичний).

Ліквідність комерційного банку можна оцінити за допомогою:

- нормативів НБУ;
- коефіцієнтів.

Рис. 5.4. Класифікація факторів впливу на ліквідність банку

Національний банк у зв'язку із переходом банків до розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) скасував економічні нормативи миттєвої ліквідності (Н4) та поточної ліквідності (Н5) з вересня 2019 року.

Запроваджений у 2018 році норматив LCR установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів упродовж 30 днів з урахуванням стрес-сценарію. По суті він є більш жорстким, ніж нормативи Н4 та Н5, а тому немає практичної доцільності у подальших розрахунках цих чинних нормативів.

Банк розраховує коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) за такою формулою:

$$LCR = \text{ВЛА} / \text{чистий очікуваний відплив грошових коштів протягом 30 днів} \times 100\%, \quad (5.1)$$

де ВЛА - високоякісні ліквідні активи

Дотримання нормативів LCR є необхідною умовою нормальної діяльності банку, проте не повинно трактуватися як безспірне свідчення ефективного управління ліквідністю. Установлення мінімальних вимог не може вирішити широкого кола питань, пов'язаних із банківською ліквідністю.

Серед методів, які використовуються при оцінці ліквідності, виділяють методи внутрішньої та зовнішньої оцінки ліквідності (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Методи оцінки ліквідності банку

Метод	Суть методу	Застосування
1	2	3
Внутрішні		
Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу	Розрахунок співвідношення залишків ліквідних активів і зобов'язань банку, які відображаються в балансі	1. При управлінні ліквідністю у великих банках і банках, де відсутня можливість проводити аналіз платіжних потоків 2. При внутрішньому аналізі – органами контролю, рейтинговими агентствами
Аналіз грошових потоків	Розрахунок на дату, яка аналізується, всіх вхідних вихідних грошових потоків	1. При управлінні ліквідністю більшістю банків, здатних організувати в себе моніторинг і оцінку грошових потоків, що проводяться банком 2. При зовнішньому аналізі застосовується рідко, оскільки в офіційній звітності банку не має всієї необхідної інформації
Зовнішні		
Оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку	Розраховується обсяг ліквідних коштів, які потрібні банку в разі максимального зменшення зобов'язань банку	1. При управлінні ліквідністю середніми банками, які здійснюють велику кількість операцій, за неможливості використання методу аналізу платіжних потоків 2. При зовнішньому аналізі використовується також активно, як і коефіцієнтний метод

1	2	3
Оцінка зміни характеристик платоспроможності банку	Оцінюються сигнали з ринку, які свідчать про погіршення платоспроможності банку	1. При управлінні ліквідністю як самостійний метод використовується дуже рідко, лише як додатковий індикатор 2. При зовнішньому аналізі використовують переважно клієнти банку

До методів внутрішньої оцінки ліквідності належать: коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу та аналіз грошових потоків (як різновид – оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку).

До методів зовнішньої оцінки ліквідності належать: оцінка зміни характеристики платоспроможності банку та оцінка величини чистого вибуття зобов'язань банку.

Оцінка ліквідності банку на основі коефіцієнтів є найбільш доступною і поширеною. Суть цього методу полягає в розрахунку низки коефіцієнтів, що характеризують ліквідність балансу, стабільність зобов'язань банку і потреби банку в додаткових ліквідних коштах.

Різні коефіцієнти переважно розраховуються як співвідношення між обсягами активів і відповідних зобов'язань. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності у вигляді економічних нормативів входить до складу обов'язкової звітності банків і використовується регуляторами для контролю за рівнем ліквідності кредитних організацій.

Виділяють три основні групи коефіцієнтів:

1. Коефіцієнти для розрахунку обсягу і структури зобов'язань банку.

2. Коефіцієнти для визначення обсягу і структури ліквідних коштів, що знаходяться на балансі банку.

3. Коефіцієнти, що дають можливість визначити здатність виконання банком своїх зобов'язань за рахунок ліквідних активів.

Як правило, визначається один (або декілька) основних коефіцієнтів для оцінки ліквідності. Інші слугують додатковими (допоміжними), які допомагають детальніше дослідити той чи інший аспект оцінки ліквідності (табл. 5.6).

Ефективне управління ліквідністю банківської установи має бути спрямоване на посилення її фінансової стійкості та надійності в процесі подолання негативних наслідків фінансово-економічної кризи, а також на обґрунтовану оптимізацію цільового співвідношення «ліквідність-дохідність». Необхідність останньої, як відомо, пояснюється існуванням зворотної залежності між підтриманням високого рівня ліквідності та доходності активів банку, оскільки підвищення рівня ліквідності спричиняє падіння доходності активів.

Показники ліквідності балансу банку

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника	Орієнтовне значення
1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{мл} = \frac{Kк + Kкр}{Д}$	Показує можливість банку погасити коштами з каси і коррахунків зобов'язань за депозитами (<i>Д</i>)	Не менше 20%
2. Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{зл} = \frac{А}{З}$	Характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань (<i>З</i>) всіма активами (<i>А</i>)	Не менше 100%
3. Коефіцієнт відношення високоліквідних активів до робочих	$K_{вл} = \frac{Авл}{Ар}$	Характеризує частку високоліквідних активів (<i>Авл</i>) у робочих активах (<i>Ар</i>)	Не менше 20%
4. Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	$K_{рл} = \frac{Ад}{З}$	Характеризує забезпечення дохідними активами банку (<i>Ад</i>) його зобов'язань (<i>З</i>)	–
5. Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (з метою визначення незбалансованої ліквідності)	$K_c = \frac{КР}{Д}$	Розкриває наскільки видані кредити (<i>КР</i>) забезпечені всіма залученими депозитами (<i>Д</i>), тобто показує чи є незбалансована ліквідність	70-80%
6. Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	$K_{гзл} = \frac{Авл + Ам}{З}$	Розкриває здатність банку погасити зобов'язання (<i>З</i>) високоліквідними активами (<i>Авл</i>) і шляхом реалізації майна (<i>Ам</i>)	–

3. Методи забезпечення фінансової стійкості в контексті управління доходністю та ліквідністю банку

Аналіз існуючих методичних підходів до оцінки фінансової стійкості банків, що використовуються у вітчизняній та зарубіжній практиці, свідчить про існування суттєвих розбіжностей як у складових фінансової стійкості, так і в показниках, що використовуються для оцінки. Наразі існує потреба у науковому обґрунтуванні прийняття управлінських рішень у банківській сфері для підтримання фінансової стійкості банків та вдосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості комерційних банків в нестабільних умовах, знаходженні власних підходів, методів та моделей, які будуть задовольняти особливостям економіки України. Варто зазначити, що досі нема єдиного загальноприйнятого тлумачення поняття «фінансова стійкість» комерційного банку та чіткого, цілісного механізму управління останньою. У таблиці 5.7.

нами наведено визначення поняття «фінансова стійкість» різними дослідниками.

Таблиця 5.7

Категорія «фінансова стійкість» з погляду різних дослідників

Автор	Визначення
Васькович І.М.	Фінансова стійкість банківської системи — якісна і кількісна характеристика здатності системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів
Коваленко В.В.	Під фінансовою стійкістю банківської системи слід вважати її здатність у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання.
Вітлінський В.	Фінансова стійкість банку - критерій для суб'єктів банківського аналізу, але значно важливішим для них є перспективна фінансова стійкість банку. Перспективна фінансова стійкість - ймовірність того, що фінансові можливості банку протягом певного часу будуть відповідати критеріям
Водоп'янова Н.О.	Фінансова стійкість банку - певний стан структури активів та пасивів банку, що впливають на платоспроможність банку
Крейніна М.Н.	Фінансова стійкість банку — одна з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів
Масленченков Ю.С.	Фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні і прогностичній перспективі. Залежить від відповідності господарської діяльності нормативним узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових стійкості
Пантелєєв О.П. Халява С.П.	Фінансова стійкість банку — своєрідне перевищення доходів над витратами. Ознакою фінансової стійкості насамперед є стабільність джерел доходу банку
Міллер Р.І.	Фінансова стійкість банку — складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку
Склеповий І.Є. Шелудько Н.М.	Фінансова стійкість — це інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища
Шиллер Р.І.	Фінансова стійкість банку — виражає узагальнюючу результативність усіх складових його стійкості і вимірюється системою показників, насамперед, обсягом і структурою власних ресурсів, рівнем прибутковості, нормою прибутку на власний капітал, встановленими показниками ліквідності, мультиплікативною ефективністю власного капіталу, обсягом створеної доданої вартості тощо

Отже фінансова стійкість комерційного банку це - якісна характеристику його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та

оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і котрий здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування. Стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність комерційного банку ефективно працювати, досягати окреслених цілей, протидіючи різноманітним ризикам у процесі діяльності на ринку фінансових послуг, а також зберігати та поновлювати життєздатність в разі раптового її порушення.

Управління фінансовою стійкістю комерційних банків передбачає об'єктивне визначення її поточного й бажаного стану, скоординоване управління фінансовими ресурсами банківської установи, вибір таких управлінських рішень, котрі сприяли б забезпеченню фінансової стійкості.

Існуючі підходи до оцінки фінансової стійкості банку базуються на використанні таких основних методів: інтегральний, коефіцієнтний, рейтинговий і експертний. Який із них використовувати, залежить від суб'єктів, що проводять аналіз. Їх можна класифікувати, і в залежності від цієї класифікації, визначити, які саме методи та показники доцільно використовувати у тому чи іншому випадку.

Аналіз методів оцінки фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків свідчить про те, що багато внутрішніх банківських методик застосовуваних в Україні побудовані на основі коефіцієнтного аналізу. Дані методики передбачають: структурний аналіз для виявлення ризиків, викликаних особливостями структури активів, пасивів, позабалансовою позицією банку; оцінку рентабельності діяльності банку, а також його окремих операцій; оцінку достатності власного капіталу; аналіз кредитного ризику, ринкового ризику, ризику ліквідності.

Для досягнення об'єктивної оцінки фінансової стійкості банків у вітчизняній банківській практиці пропонуємо поєднувати два напрямки оцінки: 1) на макроекономічному рівні – зовнішня оцінка фінансової стійкості банківського сектору Національним банком України на основі розробленої цілісної системи оцінки та контролю за дотриманням встановлених економічних нормативів; 2) на рівні окремого банку – самооцінка на основі застосування внутрішньої системи оцінки фінансової стійкості, що містила б комплекс таких показників, які сповна відображали б усі аспекти та специфіку діяльності банку.

У табл. 5.8 наведено показники, що необхідні для розрахунку та оцінювання фінансової стійкості банку.

Виходячи із методики оцінювання фінансової стійкості банку, ми можемо констатувати, що для досягнення фінансової рівноваги банку повинен бути ліквідним. Ліквідність тісно пов'язана з прибутковістю банку. Зрозуміло, що питанням отримання прибутку відводять центральне місце у діяльності банку. З цього приводу К. Р. Макконелл та С. Л. Брю зазначили: “банкір має дві мети, що конфліктують між собою. Одна мета – прибуток комерційного банку, котрий, як й інші підприємства, прагне до прибутку, а з іншого боку – комерційний банк має прагнути до безпечності.

Таблиця 5.8

Фінансові показники, що характеризують загальну фінансову стійкість та ефективність діяльності банку

№ п/п	Найменування показника	Алгоритм визначення та економічний зміст показника
1	2	3
1	Індекс “чистого” капіталу	Розраховується як співвідношення суми балансового капіталу, позитивного сальдо неякісних активів, сформованих резервів під активні операції до чистих активів банку. Значення даного показника у певній мірі відображає рівень достатності капіталу банку.
2.	Імобілізація активів	Розраховується як співвідношення довгострокових вкладень, зокрема й основних засобів до балансового капіталу банку. Значення даного показника, з однієї сторони відображає рівень захищеності капіталу основними засобами банку, а з іншої, свідчить про величину імобілізації активів, що в загальному впливає на зниження рівня рентабельності активів банку.
3.	Коефіцієнт поточної ліквідності	Розраховується як співвідношення високоліквідних активів, державних цінних паперів до зобов’язань банку “до запитання”.
4.	Коефіцієнт короткострокової ліквідності	Визначається як співвідношення суми високоліквідних активів, державних цінних паперів, коштів залучених на міжбанківському ринку до чистих активів.
5.	Коефіцієнт співвідношення дохідних активів і платних пасивів	Якщо значення даного показника менше 1, то відповідно виникає ймовірність виникнення проблеми забезпечення такого рівня дохідності, який би був достатнім для виконання зобов’язань по платним пасивам у довгостроковому періоді.
6.	Коефіцієнт забезпеченості кредитів	Розраховується як співвідношення вартості отриманого та наданого забезпечення за кредитними операціями до загальної кредитної заборгованості банку (балансової та позабалансової).
7.	Коефіцієнт резервування під кредитні операції	Визначається як співвідношення сформованих резервів під кредитні операції до загального обсягу кредитного портфеля.
8.	Коефіцієнт балансової кредитної заборгованості	Розраховується як відношення кредитної заборгованості до загальної кредитної заборгованості – балансової та позабалансової.
9	Рентабельність активів	Розраховується як співвідношення чистого прибутку до загальних активів банку. Визначає рівень окупності чистим прибутком середньорічних загальних активів банку.
10.	Рентабельність балансового капіталу	Розраховується як співвідношення чистого прибутку та власного капіталу банку. Визначає рівень окупності чистим прибутком середньорічного власного капіталу банку.
11.	Дохідна маржа	Визначається як співвідношення чистого прибутку та доходу банку.
12.	Мультиплікатор капіталу	Розраховується як відношення чистих активів до балансового капіталу банку. Даний показник відображає загальний рівень фінансових ризиків банку.
13.	Чиста процентна маржа	Розраховується як співвідношення чистого процентного доходу і активів, що приносять дохід.
14.	Процентний спред	Розраховується як різниця між середнім рівнем відсотків, отриманих на дохідні активи, і середнім рівнем відсотків, сплачених за зобов’язаннями банку.
15.	“Фінансовий важіль”	Даний показник свідчить про ефективність використання банком залученого капіталу.

Для банків безпека значною мірою обумовлена ліквідністю, зокрема такими ліквідними активами, як готівка і надлишкові резерви. Досягнутий компроміс визначає відносний розмір активів, котрі дають дохід, щодо високоліквідних активів”. Зрозуміло, що найліквіднішим активом є готівка, вкладення в яку прибутку не дають, відповідно банк збільшує частку активів, що дають дохід, але відповідно зменшується частка високоліквідних активів. Тобто, маємо ситуацію, що є характерною для будь-якого економічного суб’єкта: бажання максимізувати прибуток та мінімізувати ризик, у той же час, дохідність будь якого активу прямо пропорційна ризику, і завжди доводиться обирати оптимальний варіант, зважаючи на ці два аспекти.

Високий рівень прибутковості пов’язаний із високоризиковими операціями, що впливає на зниження банківської ліквідності. Політика банку має полягати в тому, щоби досягти рівноваги (оптимального співвідношення) між ризиком та прибутком. Підвищення прибутковості банківських операцій, що не залежить від порушення вимог ліквідності, залежить від ретельного співвідношення граничних витрат за залученими коштами і доходів від кредитних та інвестиційних операцій.

Сучасні умови ведення банківського бізнесу потребують від менеджменту банку розроблення нових та ефективного застосування перевірених часом підходів до управління ліквідністю і прибутковістю, відповідних захисних заходів для зменшення негативного впливу на рівень останніх, зважаючи на швидкозмінність перебігу економічних процесів та необхідність постійної підтримки належного рівня фінансової стійкості банку. При цьому необхідно застосовувати системний підхід і забезпечувати комплексне управління ліквідністю та прибутковістю, зважаючи на тісний взаємозв’язок між ними.

Проте банки досі приділяють недостатньо уваги системному аналізу, діагностиці та прогнозуванню своєї діяльності й, відповідно, розробленню ефективних стратегій, зокрема стратегії управління ліквідністю й прибутковістю.

Розроблення стратегії – своєрідний пошук балансу між внутрішніми можливостями банку та зовнішніми чинниками впливу на його діяльність. Чітко визначена й оптимально обрана стратегія є визначальним фактором успіху банку .

Стратегія управління ліквідністю та прибутковістю комерційного банку має, бути представленою, на нашу думку, у вигляді окремого документа, котрий чітко визначав би основи банківського менеджменту щодо забезпечення належного рівня ліквідності та прибутковості. Стратегію управління ліквідністю та прибутковістю слід розглядати як процес реалізації певної послідовності заходів, а також завчасно підготовлених варіантів рішень на випадок суттєвих зовнішніх чи внутрішніх змін, котрі б у кінцевому підсумку забезпечували належний рівень ліквідності та отримання максимального прибутку.

Зважаючи на специфіку кожного банку, зокрема його величину, обсяги діяльності, особливості операцій, різноманітність клієнтури та репутацію,

стратегія управління ліквідністю і прибутковістю, яку обере банк також відрізнятиметься.

Визначимо загальні положення стратегії управління ліквідністю та прибутковістю комерційного банку.

1. Управління ліквідністю є сукупністю методів та прийомів генерування банком необхідної суми ліквідних коштів на визначений момент часу і за прийнятною ціною.

2. Управління ліквідністю визначають у короткотерміновому та довгостроковому періоді, зокрема в короткотерміновому періоді передбачає управління грошовими потоками банку для виконання зобов'язань банку, а в довготерміновому – необхідність забезпечення оптимальної структури балансу, враховуючи раціональне співвідношення між ліквідністю та прибутковістю. Варто зауважити, що у короткотерміновому періоді важливого значення набуває проблема належного прогнозування залишків на депозитах “до запитання”, оскільки вони становлять основну частку залучених ресурсів, є, з одного боку, найдешевшим ресурсом, а з іншого найнестабільнішим. А в довготерміновому періоді основним завданням є необхідність формування такого портфеля, який був би достатньою мірою диверсифікованим, прогнозованим та прийнятним за вартістю.

3. У процесі управління ліквідністю перед банком постає необхідність виконати ряд заходів, зокрема: визначити обсяг необхідних ліквідних коштів, обрати джерела та методи управління ліквідністю, оптимізувати обрані методи з точки зору мінімізації витрат і максимізації прибутку.

4. Стратегічним завданням, яке мають вирішувати банки в процесі управління ліквідністю, – це необхідність уникати як дефіциту, так і надлишку ліквідних коштів. Оскільки дефіцит призводить до виникнення ризику втрати ліквідності банку та всіх наслідків, що випливають із цього (порушення нормативних вимог, штрафні санкції, втрата платоспроможності, порушення фінансової стійкості, ймовірність банкрутства), а надлишок ліквідних коштів є наслідком нераціонального розміщення коштів банку і прямим чинником втрати його майбутнього прибутку. Саме тому з метою уникнення чи хоча б мінімізації ризику незбалансованої ліквідності, зміст якого впливає зі зазначеного, кожний банк зобов'язаний підтримувати оптимальне співвідношення між рівнем ліквідності та прибутковості, сукупність основних прийомів, методів і заходів, які повинні чітко формулюватися у стратегії управління ліквідністю та прибутковістю.

5. Управління прибутковістю передбачає необхідність забезпечення максимального прибутку та ринкової вартості банку, при дотриманні у той же час достатнього рівня ліквідності. З метою досягнення поставленого завдання банк має здійснювати систематичний та жорсткий контроль за вартістю залучених ресурсів, розміщення ресурсів за ставками, що відшкодували б їх вартість та достатню для утримання і розвитку банку відсоткову маржу, а також дотримувати систем лімітів, які обмежують рівень ризиків, що приймають.

Визначимо комплекс послідовних і практичних дій банківського менеджменту, які сукупно передбачають ефективне управління ліквідністю та прибутковістю банку.

6. Процес управління ліквідністю та прибутковістю слід починати з їх аналізу, оцінки, визначення потенційних можливостей зростання прибутковості та збереження оптимального рівня ліквідності. За результатами аналізу фактичних даних та прогнозування майбутнього стану банку розробляють фінансові плани. У плані мають бути чітко відображені цільові значення показників банківської ліквідності та прибутковості. Також варто зазначити проблемні операції, що супроводжуються підвищеним ризиком. Плани, що стають основою стратегії управління ліквідністю та прибутковістю, повинні не перешкоджати загальнообраній банківській стратегії, бути об'єктивними та реально оціненими.

Раціональне планування ліквідності варто базувати на: 1) вимірюванні ліквідної позиції як за “нагромадженою”, так і за “купленою” ліквідністю; 2) планах щодо підтримки ліквідності у випадку непередбачуваних обставин, які сформовані на основі стрес-тестів; 3) визначенні граничних меж відхилення ризику ліквідності.

7. Вимірювання ліквідної позиції банку. Зокрема, відомо ряд методів, спрямованих на визначення потреби в ліквідних коштах, серед них наступні: 1) метод структурування фондів, який передбачає забезпечення співвідношення між обсягом необхідних резервів ліквідності та заявок за кредитами з обсягом ліквідних активів; 2) метод коефіцієнтів, котрий передбачає розрахунок співвідношення обсягу активів різних видів та згрупованих належним чином пасивів; 3) метод джерел та використання коштів, передбачає розрахунок обсягу ліквідних активів на основі вивчення грошових потоків за всіма договорами та угодами банку.

Сучасні фахівці найбільш оптимальною й ефективною стратегією щодо управління ліквідністю та прибутковістю визначили стратегію збалансованого управління активами і пасивами. Основними перевагами даної стратегії є можливість максимізації прибутку за прийняттого рівня ризику, а також реалізація зваженого підходу до управління ліквідністю завдяки точнішому визначенню потреби у ліквідних коштах.

Відповідно до цієї стратегії, частину очікуваного попиту на ліквідність нагромаджують у формі швидкоореалізованих цінних паперів та депозитів у інших банках, а також завдяки попередньо укладеним угодам із іншими банками про відкриття кредитних ліній. Попит на ліквідні кошти задовольняють завдяки короткотерміновим позикам у партнерів. Коли ж виникає потреба у довготермінових ліквідних коштах, то її реалізують завдяки поверненню короткотермінових чи середньотермінових позик.

Реалізація даної стратегії дає змогу нівелювати недоліки двох попередніх стратегій та водночас максимально використати їх переваги. А саме, мінімізувати втрати від створення надмірних резервів ліквідності та мінімізувати відсотковий ризик при залученні ліквідних активів у момент розриву ліквідності. Основною проблемою, на розв'язання якої спрямована

стратегія збалансованого управління, – це необхідність досягти оптимального співвідношення між нагромадженою ліквідністю і залученими ліквідними коштами.

Стратегію збалансованого управління активами і пасивами, спрямовують окрім виконання завдань щодо підтримки банківської ліквідності та мінімізації ризику незбалансованої ліквідності, на оптимізацію банківської прибутковості. На прибутковість банку значно впливають: 1) співвідношення темпів зростання (зниження) доходів і витрат банку; 2) середня дохідність окремих активних операцій; 3) питома вага працюючих активів; 4) рух відсоткових ставок за активними і пасивними операціями; 5) структура кредитного портфеля.

Ефективне управління ліквідністю забезпечують можливістю банківського менеджменту швидко реагувати на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на банківську ліквідність. Банк має визначити основні параметри управління ліквідністю у різних ситуаціях, зокрема: 1) в умовах звичайної ділової активності; 2) в умовах кризової ситуації в банку; 3) в умовах загальної фінансової кризи, з метою мінімізації ризику незбалансованої ліквідності.

Варто зауважити, що критичну ситуацію зі своєю ліквідністю банк може врегулювати швидким продажем активів центральному банку (у формі державних цінних паперів) або реалізацією на вторинному ринку відповідних типів активів, залученням короткотермінових міжбанківських кредитів або відкриттям кредитних ліній. У даному випадку банк має чітко оцінити свою доступність до ринку, тобто яку суму фінансування він зможе отримати у відповідний момент (зокрема, й у несприятливій ситуації). Банк має налагодити відносини з ключовими постачальниками фінансування, забезпечивши “лінію захисту” у випадку виникнення проблем із ліквідністю.

Підтримку ж коштами центрального банку, у разі виникнення дисбалансу між залученими та розміщеними коштами через різні механізми рефінансування, варто використовувати лише за наявності об’єктивних причин. Для мінімізації ризику ліквідності банк має керуватися наступними принципами: 1) пріоритетність ліквідності перед прибутковістю, в т. ч. під час вибору напрямку розміщення коштів; 2) проведення на постійній основі аналізу потреб банку в ліквідних коштах, із метою уникнення надлишку чи дефіциту ліквідних коштів; 3) ретельно підходити до визначення своєї ліквідної позиції зокрема розраховувати її на щоденній основі, а також на 1–3 місяці наперед, що сприятиме виявленню суттєвих розривів у фінансуванні на майбутній період і дасть змогу вплинути на терміни погашення за операціями, щоби компенсувати розрив; 4) планування та прогнозування дій у випадку виникнення ризику незбалансованої ліквідності та кризової ситуації (наявність антикризового плану).

При діагностуванні факту недостатньої ефективності операцій менеджери банку мають спробувати змінити структуру ресурсів у бік дешевших джерел, насамперед основних депозитів. Взаємозв’язок між активами і пасивами, в контексті визначення співвідношення між витратами на залучення коштів та

доходами, які можна отримати від вкладення цих коштів у кредити, цінні папери й інші активи, має вирішальне значення для прибутковості банку.

У даному випадку перед банком постане проблема обмеженості обсягів дешевих пасивів. Тому банк має вдаватися до нецінових методів, зокрема: забезпечення високої якості банківських послуг, додатковий сервіс. Проте даний підхід призведе до зростання маржі, оскільки збільшаться додаткові витрати банку на висококваліфікований персонал та інформаційно - консультативні послуги .

Підвищувати відсоткові ставки за кредитами для забезпечення достатнього рівня відсоткової маржі банк може лише в тій ситуації, коли діючі відсоткові ставки значно нижчі від середніх. Окрім цього, даний підхід може призвести до того, що банк втратить надійних клієнтів та збільшиться частка високоризикових активів у кредитному портфелі. Саме тому найоптимальнішим підходом до підвищення рентабельності операцій є управління накладними витратами банку, спрямоване на зниження собівартості банківських операцій.

Питання для обговорення

1. Розтлумачте поняття ліквідності банку.
2. Розкрийте поняття ліквідної позиції банку.
3. Що означає поняття «розрив ліквідності»?
4. Визначте види розриву ліквідності.
5. Назвіть причини нестачі ліквідності у банку.
6. Розкрийте суть управління ліквідною позицією шляхом управління обов'язковими резервами.
7. Розкрийте сутність прибутку банку та основні засади управління ним
8. Охарактеризуйте мету та основні завдання управління прибутком банку.
9. Охарактеризуйте джерела та механізм формування прибутку банку.
10. Розкрийте сутність управління формуванням прибутку банку
11. Охарактеризуйте механізм розподілу прибутку банку.
12. Розкрийте сутність управління процесом розподілу прибутку банку
13. Пояснить значення управління прибутком банку у фінансовому менеджменті.
14. Охарактеризуйте методи управління прибутком банку.
15. Охарактеризуйте механізм управління прибутком банків.
16. Розкрийте сутність управління прибутковістю та ефективністю діяльності банку.
17. Охарактеризуйте основні показники, що впливають на прибутковість банківської установи.
18. Охарактеризуйте методи управління прибутковістю та ефективністю діяльності банку.

19. Пояснить значення стрес-тестування в системі управління прибутком банків.

20. Охарактеризуйте методологію стрес-тестування управління прибутком банків.

Тестові завдання

1. Ліквідність банківських активів означає:
 - A. спроможність банку розпоряджатися своїми активами;
 - B. можливість реалізації активів з метою перетворення їх на грошові кошти;
 - C. збалансованість окремих статей активу балансу банку;
 - D. збалансованість статей активу та пасиву балансу банку за строками.
2. Який з названих нижче факторів впливу на ліквідність банку є найбільш важливим?
 - A. наявність у банку значної частини позичкових коштів, що потребують негайного повернення;
 - B. чутливість банку до змін процентних ставок;
 - C. терміновість активів, тобто строк, на який вони розміщені;
 - D. рівень інфляції.
3. Що таке ліквідність комерційного банку?
 - A. здатність банку будь-коли сплачувати свої зобов'язання перед вкладниками в грошовій формі за їхніми вимогами;
 - B. достатність капіталу;
 - C. здатність банку задовольняти кредитні заявки клієнтів;
 - D. все вище зазначене.
4. Скільки на сьогодні існує нормативів ліквідності НБУ?
 - A. 1;
 - B. 2;
 - C. 3;
 - D. 4.
5. Для покриття збитків від яких операцій банк створює резерви?
 - A. активно-пасивних;
 - B. активних;
 - C. пасивних;
 - D. позабалансових.
6. Який принцип ліквідності забезпечує необхідність аналізування потреби в ліквідних коштах та прийняття рішення щодо їхнього розміщення з метою уникнення як дефіциту, так і профіциту ліквідності?
 - A. постійність аналізу потреби в ліквідних коштах;
 - B. пріоритетність ліквідності;
 - C. прогнозування та планування дій банку;
 - D. взаємозв'язок ризику ліквідності з іншими сферами діяльності.

7. Згідно з якою теорією управління банківською ліквідністю банк зберігає свою ліквідність до того часу, поки його активи знаходяться у короткострокових позиках?

- A. переміщення активів;
- B. очікуваного доходу;
- C. комерційних позик;
- D. управління пасивами.

8. Згідно з якою теорією управління банківською ліквідністю грошові потоки банку необхідно планувати на основі аналізу майбутніх доходів позичальника?

- A. переміщення активів;
- B. очікуваного доходу;
- C. комерційних позик;
- D. управління пасивами.

9. Основою якої теорії управління банківською ліквідністю є те, що відбувається купівля активів на ринку для забезпечення ліквідності?

- A. переміщення активів;
- B. очікуваного доходу;
- C. комерційних позик;
- D. управління пасивами.

10. Основою якої теорії управління банківською ліквідністю є те, що відбувається купівля активів на ринку для забезпечення ліквідності?

- A. переміщення активів;
- B. очікуваного доходу;
- C. комерційних позик;
- D. управління пасивами.

11. Який норматив ліквідності характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця?

- A. миттєвої ліквідності;
- B. поточної ліквідності;
- C. короткострокової ліквідності;
- D. довгострокової ліквідності.

12. Який норматив ліквідності характеризує мінімальний обсяг високоліквідних активів, необхідний для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня?

- A. миттєвої ліквідності;
- B. поточної ліквідності;
- C. короткострокової ліквідності;
- D. довгострокової ліквідності.

13. Які складові з наведеного переліку приносять банку доходи?

- A. вкладення капіталу в асоційовані компанії;
- B. кошти бюджету та позабюджетних фондів;
- C. кредити, надані фізичним особам;

- D. кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій;
- E. основні засоби та нематеріальні активи;
- F. цінні папери на продаж
14. Витрати банку поділяються на:
- A. сплачені проценти за залученими банком коштами і витрати за банківськими операціями;
- B. операційні та неопераційні витрати;
- C. комісійні та некомісійні витрати.
15. Чиста процентна маржа визначається як:
- A. різниця між процентними доходами та процентними витратами ;
- B. відношення різниці між процентними доходами та процентними витратами до активів банку;
- C. відношення непроцентного прибутку до активів банку.
16. За позитивного дисбалансу активів та пасивів прибуток буде зростати, якщо:
- A. ставки на ринку знизяться;
- B. ставки на ринку зростуть;
- C. ставки залишаться стабільними;
- D. точно визначити неможливо.
17. Як вплине на маржу банку зміна ринкової ставки проценту за наявності негативного дисбалансу активів та пасивів:
- A. маржа зросте;
- B. маржа знизиться;
- C. маржа не зміниться;
- D. точно визначити неможливо?
18. Показник чистого спреду розраховується як:
- A. відношення процентного прибутку до загальних активів;
- B. різниця між процентними доходами та процентними витратами;
- C. різниця між середньозваженими процентними ставками за активними та пасивними операціями.
19. Частка операційних витрат у банківських доходах – це відношення до чистого доходу:
- A. адміністративних витрат;
- B. відсоткових витрат за дисконтами і кредитами інших банків;
- C. витрат на утримання персоналу;
- D. витрат на утримання матеріальної бази банку.

Приклади розв'язання задач

Задача 1. Розрахувати очікувану норму дохідності дворічної облигації номінальною вартістю 1000 грн. зі щорічною виплатою доходу 15%, яка була придбана банком за ціною 950 грн.

Розв'язання:

$$\frac{150}{1+d} + \frac{150}{(1+d)^2} + \frac{1000}{(1+d)^2} = 950$$

Обчислення виконано за допомогою таблиць приведеної вартості та фіксованих рентних платежів.

Нехай дохідність цінного паперу до моменту погашення дорівнює 18%, тоді:

$$\frac{150}{1+0,18} + \frac{150}{(1+0,18)^2} + \frac{1000}{(1+0,18)^2} = 952,9 \text{ (грн)},$$

$$\text{або } 150 \cdot 1,566 + 1000 \cdot 0,718 = 952,9 \text{ (грн.)}.$$

Знайдена сума 953 грн. вища за поточну ціну облігації, тому реальна норма дохідності має бути вищою за 18%.

Виконаємо обчислення за умови, що $d = 20\%$:

$$\frac{150}{1+0,2} + \frac{150}{(1+0,2)^2} + \frac{1000}{(1+0,2)^2} = 923,2 \text{ (грн)},$$

$$\text{або } 150 \cdot 1,528 + 1000 \cdot 0,694 = 923,2 \text{ (грн.)}.$$

Сума 923,2 грн. нижча за поточну ціну облігації 950 грн., тому значення невідомої величини d міститься в межах від 18 до 20% і становить 18,2%:

$$18 + \frac{953-950}{953-923} \times 2 = 18 + 0,2 = 18,2$$

Отже, дворічна облігація з купоном 15%, придбана з дисконтом 50 грн., має очікуваний рівень дохідності до моменту погашення 18,2%

Задача 2. Оцінити зміну вартості чотирирічної облігації, яка нині продається за ціною 900 грн., якщо дюрація дорівнює 3,28 років, а прогноз свідчить про підвищення відсоткових ставок на ринку протягом поточного року з рівня 25 до 35%.

Розв'язання:

$$\begin{aligned} \Delta P &= -3,28 \times \left(\frac{0,1}{1+0,25} \right) \times 100 = -26,24 (\%) \\ \Delta P &= -3,28 \times \left(\frac{0,1}{1+0,25} \right) \times 900 = -236,16 \text{ (грн)} \end{aligned}$$

Отже, підвищення ринкових ставок на 10% призведе до зниження ціни облігації на 26,24% або на 236,16 грн., а ринкова вартість облігації буде становити 663,84 грн.

Задача 3. Інвестор вкладає 150 000 грн. на 1 рік до комерційного банку. При цьому очікувані темпи економічного зростання становлять 4,7%, очікувані темпи інфляції - 8%, а ризик неповернення коштів - 2,5%. Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

Розв'язання:

1. Через рік інвестору, з урахуванням реальної ставки, банк має виплатити 7050 грн процентного доходу за використання грошей протягом одного року:

$$150000 \cdot (1+0,047) = 157050 \text{ тис. грн}$$

157050-150000=7050 тис. грн

2. З урахуванням компенсації втрат від інфляційних процесів упродовж року виплати становитимуть 19614 тис.грн:

$157050 (1+0,08) = 169614$ тис.грн.

$169614-150000 = 19614$ тис. грн.

3. Номінальна безризикова ставка з урахуванням темпів економічного росту та рівня інфляції становить 13,076%

$r1 = [(169614: 150000) - 1]*100\% = 13,076\%$

4. Оскільки ризик неповернення коштів дорівнює 2,5%, то інвестор упевнений у поверненні коштів у сумі 146250 тис.грн.

$150000(1-0,025)=146250$ тис.грн.

Базова депозитна ставка, з урахуванням усіх чинників, становитиме 15,98%

$r2=[(169614: 146250) - 1]*100\% = 15,98\%$

Висновок: За даних умов менеджмент банку має запропонувати клієнтам депозитну ставку не нижчу за 15,98 %.

Практичні завдання

Завдання 1. За даними балансу банку розрахувати коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів: розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 2. За даними балансу банку обчислити коефіцієнт мультиплікатора капіталу (ступінь покриття активів) акціонерним капіталом і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 3. За даними звіту про фінансові результати та балансу банку розрахувати рентабельність активів та витрат банку і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 4. За даними звіту про фінансові результати та балансу банку обчислити рентабельність вищого й акціонерного капіталу і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 5. За даними звіту про фінансові результати і, виходячи із середньорічної чисельності працівників банку в кількості 99 осіб, розрахувати продуктивність їх праці за доходом і чистим прибутком і розкрити, що характеризують їх рівні.

Завдання 6. За даними балансу банку обчислити коефіцієнт участі власного капіталу в формуванні активів (достатність капіталу) і розкрити, що характеризує його рівень.

Завдання 7. Перед менеджерами банку поставлено завдання підвищити показник прибутковості капіталу до 15 %. Банк має активи в розмірі 20 000 тис. грн, а капітал становить 1700 тис. грн. Операційні витрати плануються в розмірі 570 тис. грн, податки – 105 тис. грн, непроцентні доходи – 90 тис. грн. Знайти процентний дохід, який забезпечив би бажаний рівень прибутковості капіталу.

Завдання 8. При плануванні розміру капіталу банку були прийняті такі

орієнтовні значення: активи – 300 000 тис. грн; прибутковість активів – 4 %; прибутковість капіталу – 20 %. Визначити орієнтовно необхідний розмір капіталу банку.

Завдання 9. У розпорядженні банку знаходиться депозитів на суму 10 млн грн, за які сплачується в середньому 15 % річних. Фахівці банку прогнозують, що у випадку, коли процентну ставку за депозитами підняти у середньому до 20 %, то це дасть змогу додатково залучити 10 млн грн. Визначити норму граничних витрат банку на залучення ресурсів.

Завдання 10. Банк намітив плани нарощування активів протягом наступного року без залучення капіталу із зовнішніх джерел. Аналітики банку прогнозують прибуток на активи у розмірі 1,5 %, ставку дивідендних виплат – 30 %, співвідношення капіталу до активів – 8 %. Розрахувати припустимий рівень зростання активів банку відповідно до прогнозів.

Завдання 11. За даними балансу банку (табл. 21) розрахувати показники прибутковості:

- чистий спред;
- процентну маржу;
- чисту процентну маржу.

Активи			Пасиви		
Показник	Сума, млн грн	Середня ставка,%	Показник	Сума, млн грн	Середня ставка,%
Кредити	770	24	Строкові депозити	225	21
Цінні папери	470	27	Депозити та кредити інших банків	550	16
Інші працюючі активи	225	26	Кошти до запитання	620	18
Непрацюючі активи	255		Капітал	325	
Усього	1720		Усього	1720	

Питання для самостійного опрацювання

1. Теорія комерційних позик, її недоліки.
2. Теорія переміщення активів, її переваги та недоліки.
3. Теорія очікуваного доходу, її переваги та недоліки.
4. Недоліки використання коефіцієнтного методу для оцінювання потреби банку у ліквідних коштах
5. Спосіб оцінювання потреби банку у ліквідних коштах, відомий як «метод джерел і напрямів використання коштів».
6. Спосіб оцінювання потреби банку у ліквідних коштах, відомий як «метод структури коштів».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6.

ТЕМА №6 АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ

Мета: ознайомитись із теоретичними аспектами антикризового управління банків; розкрити сутність та причини банківських криз; розглянути механізм антикризового управління та етапи проведення антикризового управління діяльністю комерційного банку.

План лекції:

1. Сутність, причини та класифікація банківських криз
2. Фактори банківських криз
3. Механізм антикризового управління діяльністю банками
4. Етапи проведення антикризового управління діяльністю банків

‡ Основні терміни і поняття ‡

Банківська криза, діагностика, стрес-тестування, антикризове управління

≡ Основні теоретичні положення

1. Сутність, причини та класифікація банківських криз

Сучасний стан розвитку комерційних банків характеризується бурхливими коливаннями, які, з одного боку, мають стимулюючий ефект, а з іншого – є причиною порушення стійкості та надійності банківської системи взагалі. В умовах нестійкої рівноваги ринкової економіки, такі порушення призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичної ситуації.

Банківська криза характеризується різким збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритих ринкових позицій, зменшенням реальної вартості банківських активів. Все це веде до масового погіршення платоспроможності банків та відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів. У порівнянні з економічними, банківські кризи мають певні специфічні особливості: переважно відсутність циклічності; велика ступінь залежності ймовірності виникнення банківської кризи від якості менеджменту – як на макро- так і на мікро рівнях; інші особливості, обумовлені специфікою діяльності комерційних банків.

Залежно від класифікаційної ознаки розрізняють багато видів банківських криз. Всі банківські кризи мають не тільки різну природу, причини походження і форми прояву, але й різні параметри і характеризуються різними наслідками для окремого банку, всього банківського сектора чи економіки в цілому.

Залежно від масштабу та ступеня дестабілізуючого впливу на економіку банківські кризи можна поділити на три типи:

які діють на мікроекономічному рівні . При такій кризі, банкрутство обмеженого числа банків не поширюється на всю фінансову систему і не викликає великомасштабного макроекономічного спаду;
розповсюджуються на макроекономічний рівень, впливають на потенціал економічного зростання, фінансову та промислову структуру;
характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, яка призводить до високої інфляції та демонетизації економіки

Крім трьох основних типів банківських криз можна виділити ряд більш конкретних форм їх прояву

Надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому, як правило, служить фактором, що провокує банківські кризи. Оборотною стороною кредитної експансії є погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, збільшення кредитного ризику.

Одночасно прискорене зростання кредиту ускладнює моніторинг регулюючими органами якості кредитного портфеля банків у результаті його швидкого зміни. Виникнення такої кризи обумовлено великою кількістю кредитних ресурсів, що знаходяться у розпорядженні банку. Намагаючись їх розмістити банки знижують вимоги до позичальників, що призводить до видачі заздалегідь неякісних кредитів. Такий тип кризи найбільш розповсюджений серед комерційних банків. Кредитна експансія передувала банківській кризі у багатьох країнах в останні 20 років, включаючи Японію, країни Латинської Америки у 80-х роках, країни Південно-Східної Азії у 90-х роках. Досвід цих країн свідчить, що якщо зростання обсягів наданих кредитів, перевищує темпи зростання ВВП, то це може вважатися попереджувальним сигналом загрози виникнення банківської кризи.; боргові фінансові або інфляційні банківські кризи, викликані зростанням рівня заборгованості або ростом інфляції, що з часом можуть перетікати у загальноекономічні кризи. Вплив інфляції на банківських сектор виражається через:

- процентні ставки,
- ослаблення стимулів для заощаджень і звуження депозитної бази,
- втечу національних капіталів за кордон,
- зміну структури активних і пасивних операцій.

У більшості країн у період високих темпів зростання цін банки значно скорочували терміни кредитних угод, переорієнтовуючись на позичальників з високою швидкістю обороту капіталу. Оскільки однією з фундаментальних функцій банків є перетворення поточних заощаджень в довгострокові інвестиції, різке скорочення строків кредитних угод значною мірою підриває стійкість банків, роблячи їх більш вразливими до коливань кон'юнктури.

Також розрізняють банківські *кризи юридичних норм* та банківські *кризи перехідних економічних систем*. В кінцевому рахунку ринкові реформи повинні сприяти оздоровленню та розвитку банківських систем. Однак у короткостроковому і середньостроковому плані реформи можуть провокувати та/або посилювати кризові процеси в банківській системі.

Лібералізація цін у країнах з перехідною економікою спочатку призводила до високої інфляції. Приватизація переклала тягар старих боргів

підприємств на банки. Комерційні банки країн Латинської Америки, Африки і Східної Європи постраждали від поспішної лібералізації зовнішньої торгівлі, яка виявила неефективність захищених раніше протекціоністськими заходами підприємств і призвела до великих збитків у реальному секторі.

Лібералізація зовнішніх фінансових потоків збільшила залежність національної економіки від зовнішніх шоків, відкривши можливості для втечі національного та іноземного капіталу в періоди несприятливої економічної кон'юнктури в країні.

За ознакою походження кризи та її наслідків можна виділити наступні банківські кризи:

кон'юнктурні - кризи платоспроможності та ліквідності, які виникають в результаті конкурентної боротьби за частку на банківських ринках. При ранній діагностиці та успішній санації вони не переростають у стадію неспроможності; *боргові* кризи, викликані високою залежністю від груп акціонерів і клієнтів, а також обумовлені високим рівнем ризику кредитного та інвестиційного портфелів банку. Якщо вони розвиваються у великих універсальних банках, то за своїми наслідками становлять небезпеку масових неплатежів і загрозу кризи банківського сектора в цілому;

моральні, корпоративні кризи, викликані участю банків у переділі власності, лобіюванні економічних і політичних інтересів власників банку, коли банки виявляються втягнутими в запеклу боротьбу за переділ власності і влади на противагу інтересам своїх клієнтів, а також середньострокового і довгострокового розвитку банківської системи;

латентна криза, що представляє собою ситуацію, при якій значна частина банківських інститутів є неспроможними, але продовжують функціонувати (визначається терміном *bank distress*);

локальні кризи, викликані проблемами, що виникають в одній зі сфер банківської діяльності або на окремому її сегменті. При своєчасних заходах не переростає у системну банківську кризу;

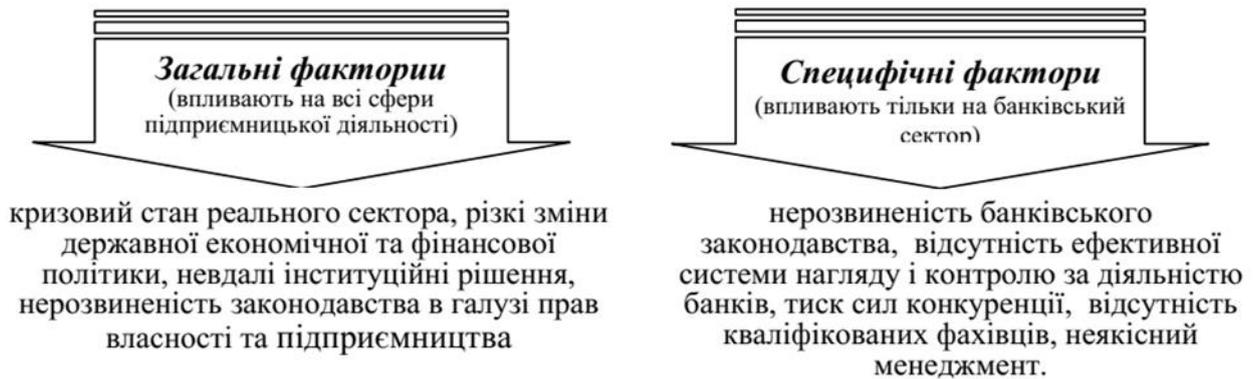
системні банківські кризи, викликані невирішеністю макроекономічних проблем, невірної грошово-кредитною політикою, фінансовою нестійкістю економічних суб'єктів, у тому числі і держави. За своїми наслідками подібна криза призводить до колапсу платіжної системи держави, неможливості здійснення платежів в економіці, припинення діяльності господарюючих суб'єктів і чинить руйнівну дію на всі соціально економічні процеси.

Для того щоб здійснювати управління кризою, необхідно розуміти фактори та причини, які обумовлюють їх виникнення.

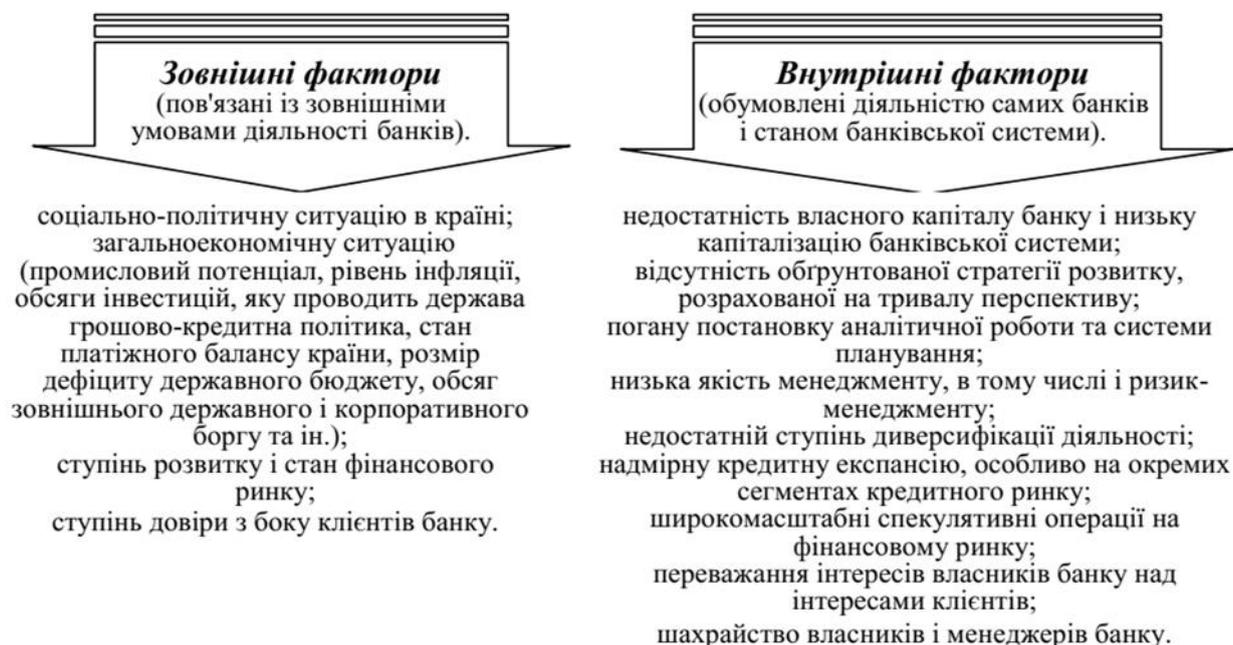
2. Фактори банківських криз

Фактори кризи обумовлені зміною зовнішніх і внутрішніх умов функціонування банків, природою їх діяльності та присутні внаслідок підвищених ризиків цієї діяльності. Їх можна класифікувати за такими ознаками (Рис. 6.1).

За ступенем впливу на діяльність банку

За сферою виникнення:

6.1. Фактори банківських криз

На думку фахівців, зовнішні фактори переважають кількісно і в меншій мірі піддаються управлінню. Сукупність зовнішніх факторів в однаковій мірі впливає на всі групи банків. Однак організації, які здатні зрозуміти і врахувати їх, можуть вчасно прийняти необхідні управлінські рішення, щоб знизити рівень ризику своєї діяльності. За умови кризового розвитку національної та світової економіки значення зовнішніх факторів зростає.

Причини кризи - це події чи явища, внаслідок яких виявляються фактори кризи. Вони роблять безпосередній вплив на початок і розвиток кризи і мають тимчасові рамки. Причини кризи також можна розділити на зовнішні (загальні для банківського сектора) і внутрішні (специфічні для окремого банку).

Найважливішими зовнішніми причинами, які можуть призвести до кризи всієї банківської системи можна віднести:

- макроекономічні дисбаланси (сильна диспропорційність галузей і сфер економіки);

- неадекватну макроекономічну політику держави;
- дефолт за державними зобов'язаннями, держателями яких є банки;
- різка зміна товарних цін і цін фінансових активів;
- стагнацію виробництва, зростання числа збиткових підприємств і зниження їх кредитних запозичень;
- зниження реальних доходів населення і невиконання ними своїх кредитних зобов'язань;
- високі ризики кредитування господарюючих суб'єктів і населення;
- різка зміна курсу національної валюти;
- дефіцит внутрішніх джерел формування ресурсної бази банків;
- зростання процентних ставок;
- світова фінансова криза;
- великий відтік іноземного капіталу з країни;
- підрив довіри до банків з боку клієнтів.

Внутрішні причини обумовлені:

- ризикованою політикою управління власним капіталом, активами і пасивами банку;
- недоліками в організації діяльності банку і використовуваних технологій;
- агресивної кредитної та інвестиційної політикою;
- незбалансованістю активів і пасивів;
- суто ситуативним, імпульсивним оперативним управлінням;
- погіршенням якості кредитного портфеля, зростанням простроченої заборгованості і наростанням обсягів неповернених кредитів;
- низьким рівнем диверсифікації активів;
- прийняттям банком на себе підвищених ризиків і слабким контролем за ними;
- відсутністю конкурентоспроможних банківських продуктів і послуг;
- низькою якістю обслуговування клієнтів;
- широкомасштабними спекулятивними операціями на фондовому і валютному ринках;
- незбалансованою ліквідністю, великою залежністю від ринку міжбанківських кредитів (ринку МБК);
- освоєнням нових ринків і технологій в відсутність досвіду і висококваліфікованих фахівців;
- значним підвищенням частки коштів нерезидентів в пасивах банку,
- зростанням залежності від процесів, що відбуваються на світових ринках капіталу;
- масовим відтоком грошових коштів з депозитів.

Знання факторів і причин виникнення банківських криз при наявності ефективного аналітичного апарату дозволяє зробити прогноз ймовірності

настання кризи. Це дає можливість вчасно вжити попереджувальних заходів, розробити антикризову програму і мінімізувати наслідки банківської кризи.

3. Механізм антикризового управління діяльністю банками

Економічне зростання в державі безпосередньо залежать від міцності банківської системи, її можливостей фінансувати та обслуговувати суб'єктів господарювання. Тому в сучасних умовах посткризового розвитку економіки України однією із основних проблем стає підтримка стабільності й надійності банків за рахунок розробки та впровадження дієвої системи антикризового управління, яка дає змогу передбачити та мінімізувати дію кризових явищ, тому в сучасних умовах розвитку банківської діяльності формування та впровадження ефективної системи антикризового управління є головною передумовою забезпечення фінансової стійкості банків. Антикризове управління банком – це управління, завданнями якого є створення умов для збереження фінансової стійкості та довіри до банків шляхом передбачення загроз кризових явищ, аналізу їх симптомів, розробки та впровадження ефективних заходів щодо зменшення негативних наслідків кризи та використання впливу її чинників для формування подальшої стратегії розвитку банків.

Механізм антикризового управління банками – це сукупність форм, методів, важелів та інструментів реалізації заходів антикризового управління на макро- макрорівнях, за допомогою яких досягається позитивний ефект та мінімізація впливу існуючих кризових явищ і загроз (рис. 6.2).

Представлені складові механізму антикризового управління діяльністю банків конкретизують інструментарій спрямованості управлінських рішень в рамках суб'єктно-об'єктних відносин.

На макроекономічному рівні основними суб'єктами антикризового управління банками визначено Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Верховну Раду України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, які здійснюють нормативне і законодавче регламентування банківської діяльності, її регулювання й нагляд, а також визнання банківських установ проблемними й нежиттєздатними. Об'єктом управління визначено кризові явища і процеси, характерні для фінансовоекономічної діяльності системи комерційних банків.

Основними формами антикризового управління на загальнодержавному рівні є: 1) державне антикризове управління, яке реалізується шляхом регулювання фінансово-економічних процесів з метою стабілізації грошово-кредитного ринку й банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів, забезпечення фінансової безпеки держави; 2) антикризове регулювання з боку НБУ як система антикризових правових й нормативних актів, спрямована на відновлення ліквідності й платоспроможності банківського сектора економіки та довіри до нього з обмеженнями щодо відтоку депозитів, зниження обсягів капіталу та якості активів на основі вдосконалення підходів до банківського регулювання і нагляду; 3) антикризове

управління проблемними й нежиттєздатними банками з боку ФГВФО, яке передбачає формування антикризових заходів щодо відшкодування депозитів у разі настання ситуації їх недоступності та розробки антикризових програм у разі віднесення банків до категорії «проблемних» або «нежиттєздатних».

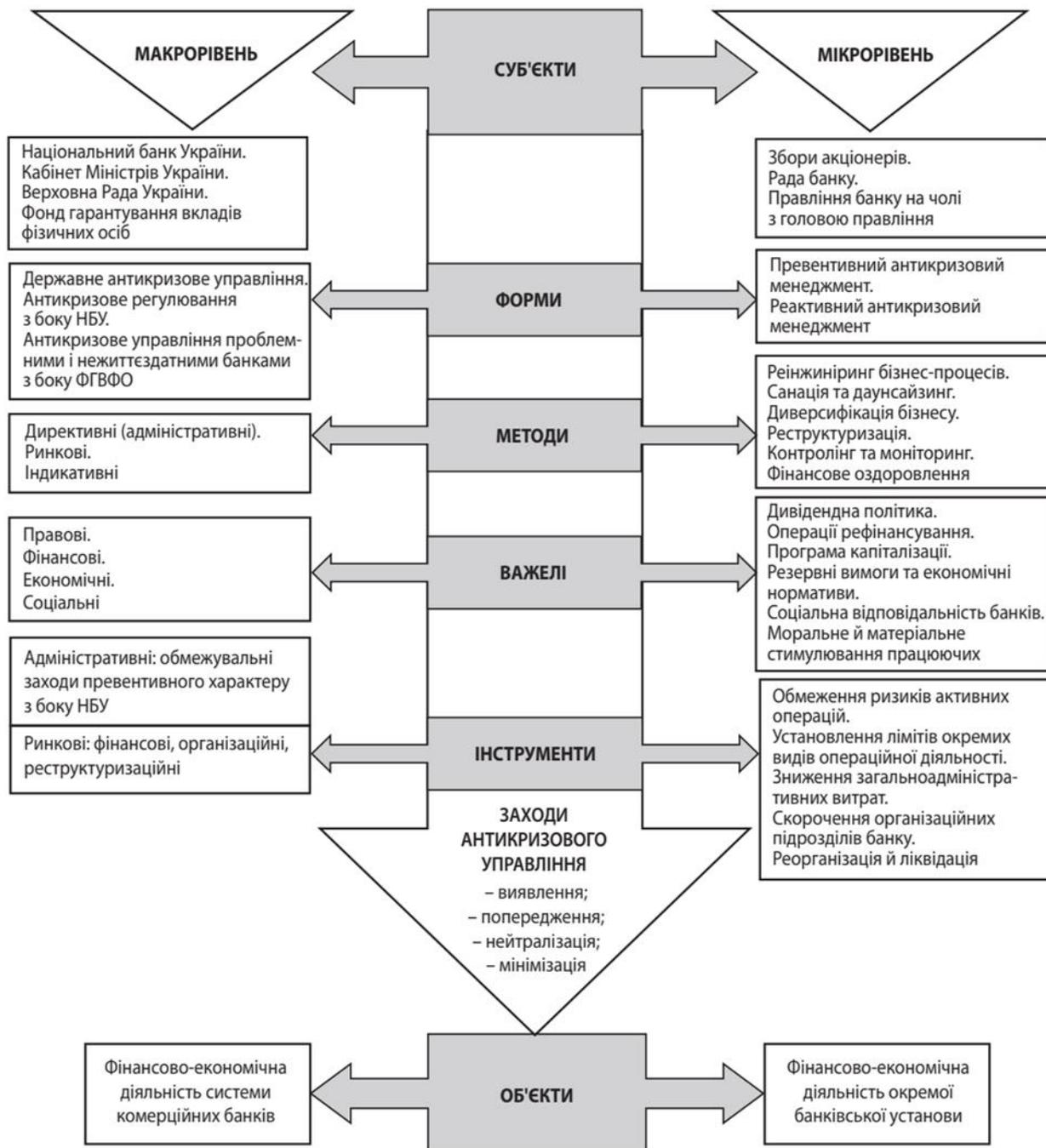

Рис.6.2.Складові механізми антикризового управління банком

Методи антикризового управління – це способи дії, спрямовані на забезпечення результативності антикризового управління. Їх доцільно конкретизувати в рамках директивних (адміністративних), ринкових та індикативних. Вибір директивних методів управління національною

економікою передбачає концентрацію влади в єдиному центрі. В іншому разі такий метод не може бути реалізований. Директивне управління потребує планування, жорсткої дисципліни і скоординованості дій органів управління, адже це пов'язано зі стримуванням здатності економіки до саморегуляції.

Тому відсутність координації між суб'єктами управління зумовлює появу хаосу у сфері управлінських рішень і дестабілізацію економіки.

Ринкові методи не передбачають прямих обмежень або лімітів, їх дія має непрямий характер і ґрунтується на економічній зацікавленості банків функціонувати в рамках визначених методів.

Застосування індикативних методів має рекомендаційно-орієнтуючий характер, базується на системі правових та економічних регуляторів і стимулює суб'єктів економічних відносин до здійснення фінансової діяльності у напрямках, які відповідають чітко визначеним цілям й пріоритетам розвитку.

Антикризові важелі – це прийоми дії та реалізації методів. Їх доцільно розглядати в контексті правових, фінансових, економічних й соціальних антикризових важелів.

Правові важелі – це нормативно-правове забезпечення питань антикризового управління, яке охоплює Закони України, постанови та положення Кабінету Міністрів, Верховної Ради, НБУ та ін. інституцій.

Фінансові важелі можна трактувати як сукупність фінансових засобів, які використовуються на загальнодержавному рівні для впливу на розвиток банківської системи і стан грошово-кредитного ринку з метою реалізації заходів фінансової політики держави. Такими антикризовими важелями в сучасних умовах виступають фінансові санкції та стимули, умови рефінансування та рекапіталізації за участю держави, ставки обов'язкового резервування коштів на коррахунках в НБУ, умови надання стабілізаційних кредитів тощо.

Економічні важелі – це комплекс антикризових засобів досягнення економічних цілей шляхом науково обґрунтованого державного впливу на відновлення економічних процесів на макроекономічному рівні та умов функціонування ринкової інфраструктури й розвитку підприємництва, активізації інноваційно-інвестиційного процесу, стимулювання ділової активності і протидії тіншовій економіці та шахрайству тощо.

Соціальні важелі – це гарантовані на державному рівні системи забезпечення соціального захисту населення в умовах настання кризових ситуацій та військових мобілізацій шляхом обґрунтування мінімальної заробітної плати, збереження робочих місць для учасників АТО, пенсійного забезпечення, захисту на випадок інвалідності й тимчасової непрацездатності, тощо.

Структуруючим елементом механізму є інструменти, які являють собою засоби антикризового управління для досягнення поставлених цілей і завдань. На макроекономічному рівні інструменти антикризового управління доцільно систематизувати як адміністративні та ринкові.

Адміністративні інструменти представлені як обмежувальні заходи превентивного характеру з боку НБУ, зокрема з обмеження банківської

конкуренції й запобігання системним кризовим явищам. Обмеження банківської конкуренції передбачає запровадження макроекономічного регулювання валютних операцій, обмеження валютних інтервенцій НБУ, регулювання процентних ставок, особливі умови функціонування санаційного й державних банків тощо. Антикризові заходи запобігання системним кризовим явищам охоплюють критеріальні ознаки визначення визнання системно важливих банківських установ за їх розмірами, фінансовими взаємовідносинами і напрямками діяльності й обмеження щодо дострокового вилучення депозитів та обсягів їх зняття, обов'язкове оподаткування доходів за депозитами тощо.

Ринкові інструменти антикризового управління доцільно розглядати в розрізі фінансових, організаційних, реструктуризаційних.

Фінансові інструменти пов'язані з наданням з боку НБУ кредитів рефінансування, надання фінансової допомоги та гарантійних відшкодувань за депозитами у разі настання їх недоступності.

Організаційні антикризові інструменти – це здійснення трансформаційних заходів у функціонуванні банківської системи, її організаційна перебудова на загальнодержавному, регіональному й локальному рівнях.

Реструктуризаційні антикризові інструменти – це комплекс заходів, спрямованих на структурну перебудову, зміну організаційно-правових форм функціонування та покращення фінансової стійкості банківської системи.

На мікроекономічному рівні суб'єктом антикризового управління визначено безпосередньо комерційний банк, керівний склад якого здійснює фінансово-економічний моніторинг діяльності, виявлення кризових явищ і ситуацій й розробку заходів із їх подолання. Відповідно об'єктом управління є кризові явища і процеси, які супроводжують фінансово економічну діяльність конкретної банківської установи.

До форм антикризового менеджменту на мікрорівні віднесено: 1) реактивну, яка базується на чітко визначених заходах, спрямованих на відновлення попереднього докризового стану; 2) превентивну (попереджувальну), яка забезпечує ідентифікацію й подолання існуючих викликів та загроз, їх випереджувальну нейтралізацію.

Реінжиніринг бізнес-процесів як основний метод антикризового управління передбачає впровадження новітніх бізнес-процесів і введення сучасних інформаційних продуктів й технологій з метою забезпечення фінансової стійкості й конкурентоспроможності.

Санація – це сукупність методів фінансового та організаційного характеру, спрямованих на нейтралізацію кризових явищ і ситуацій та фінансове оздоровлення банків, які перебувають у кризовому стані з метою відновлення їх платоспроможності й запобігання їх банкрутству та ліквідації. Даунсайзинг передбачає комплекс антикризових заходів, пов'язаних з оптимізацією організаційної структури банківських установ та їх філіальної мережі, скороченням адміністративно-управлінських витрат, пов'язаних із вивільненням кадрового складу.

Диверсифікація бізнесу базується на розосередженні фінансової, операційної та інвестиційної діяльності банків у портфельному, регіональному та галузевому сегментах.

Реструктуризація банку згідно з нормативно правовими актами НБУ – це комплекс організаційно господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на покращення фінансового стану, підвищення ліквідності та платоспроможності, зокрема шляхом реорганізації банку, повної або часткової зміни власника з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи-інвестора, яка не підлягає санації, що сприятиме фінансовому оздоровленню банку та дозволить задовольнити вимоги кредиторів.

Антикризовий контролінг – це сучасний метод забезпечення ефективного функціонування банку, спрямований на оптимізацію його прибутку й мінімізацію ризику із базуванням на загальних підходах до антикризового управління: діагностика фінансової кризи, цільові орієнтири антикризового управління, зміст й черговість антикризових заходів, оцінка їх ефективності, обґрунтування і прийняття рішень з антикризового менеджменту.

Антикризовий моніторинг банку – це спеціально організована система постійного відстеження стану кількісних і якісних параметрів діяльності банку, що передбачає: збір, систематизацію, обробку даних, формування результатів для використання раціонального інструментарію антикризового менеджменту.

Фінансове оздоровлення як метод антикризового управління має передбачати комплекс заходів окремого банку, спрямованих на поліпшення його фінансового стану, а також на усунення порушень, причин і умов, що призвели до погіршення його конкурентних позицій.

План фінансового оздоровлення банку має включати: аналіз причин погіршення фінансового стану, заходи щодо його покращення з визначенням кількісних та/або якісних показників діяльності банку та строки їх виконання й відповідального виконавця. Прогнозні кількісні показники повинні відображати: дотримання обов'язкових економічних нормативів та порядку формування й зберігання обов'язкових резервів, підвищення рівня капіталізації банку, зниження рівня розбалансованості активів і пасивів за строками, підвищення рівня ліквідності, погашення кредитів рефінансування, наданих Національним банком, покращення якості активів, розширення (покращення) ресурсної бази, зниження залежності від міжбанківських операцій, забезпечення прибуткової діяльності тощо. Прогнозні якісні показники передбачають оцінку ефективності роботи менеджменту, управління ризиками, зменшення адміністративно-господарських витрат, які фінансуються за рахунок балансового прибутку банку та інше залежно від проблем банку.

До важелів антикризового управління діяльністю банків на макрорівні доцільно віднести: дивідендну політику, операції рефінансування, програму капіталізації, резервні вимоги й економічні нормативи, соціальну відповідальність банків, моральне й матеріальне стимулювання працюючих.

Дивідендна політика в умовах наростання кризових явищ у діяльності банків повинна постійно переглядатись і носити обмежувальний характер щодо

виплати дивідендів акціонерам (засновникам банків) та орієнтуватись на потреби нарощення рівня капіталізації до визначених НБУ мінімальних вимог.

Операції рефінансування – це діяльність банку щодо запозичення фінансових ресурсів від НБУ й інших комерційних банків для подолання існуючих проблем і негативних явищ у його функціонуванні.

Програма капіталізації – це антикризовий важіль відновлення необхідного рівня капіталу за рахунок мобілізації внутрішніх й зовнішніх джерел: реінвестування прибутку, додаткової емісії акцій, залучення субординованого капіталу, продажу активів тощо.

У контексті реалізації антикризових заходів на мікрорівні банки повинні дотримуватись існуючих резервних вимог і економічних нормативів з метою уникнення штрафних санкцій за порушення вимог чинного банківського законодавства.

Соціальну відповідальність банків вважаємо одним із пріоритетів антикризового управління. Це обґрунтовано тим, що в умовах наростання дестабілізуючих чинників і проблемних аспектів функціонування банків гарантування доступності вкладів й збереження кадрового потенціалу залишатимуться важливими соціальними завданнями.

Моральне й матеріальне стимулювання – це антикризові важелі впливу шляхом забезпечення для працюючих підвищення кваліфікації у різноманітних видах банківського бізнесу та збереження матеріальних заохочень у несприятливих фінансово-економічних умовах функціонування банку.

Інструментами антикризового управління на рівні комерційного банку визначено обмеження ризиків активних операцій, встановлення лімітів окремих видів операційної діяльності, зниження загально адміністративних витрат, скорочення організаційних підрозділів банку, реорганізація й ліквідація, кожен з яких спрямований на відновлення позитивної динаміки фінансово-економічних показників діяльності банківської установи.

4. Етапи антикризового управління діяльністю банків

Антикризове управління має здійснюватись поетапно та передбачати послідовність дій, які ілюструє рис. 6.3.

Перший етап – діагностика кризових явищ і загрози банкрутства підприємства. На цьому етапі роботи шляхом використання спеціальних прийомів і методів дослідження необхідно:

1. Здійснити комплексний аналіз результатів господарсько-фінансової діяльності та фінансово – майнового становища підприємства, вивчити динаміку найважливіших обсягових (обсяг товарної продукції, доходів, витрат) та якісних показників (рентабельності, ліквідності, оборотності, фінансової стійкості підприємства).

2. Оцінити ритмічність і синхронність грошових потоків.

3. Розмір та періодичність виникнення дефіциту грошових коштів.

4. Визначити обсяг, структуру і час погашення зовнішніх фінансових зобов'язань.

5. Визначити основні причини виникнення та поглиблення кризи розвитку банківської установи.

6. Оцінити масштаб і можливі наслідки подальшого поглиблення кризових явищ, ймовірність і терміни виникнення ситуації банкрутства.

7. Визначити обсяг, структуру і час погашення зовнішніх фінансових зобов'язань.

8. Визначити основні причини виникнення та поглиблення кризи розвитку банківської установи.

9. Оцінити масштаб і можливі наслідки подальшого поглиблення кризових явищ, ймовірність і терміни виникнення ситуації банкрутства.

10. Здійснювати аналіз і прогнозування розвитку ринкової ситуації та визначення сприятливості зовнішнього середовища для подолання кризи.

11. Оцінити внутрішні можливості щодо локалізації та переборення кризових явищ.

Другий етап – визначення мети і завдань антикризового управління.

Третій етап – визначення суб'єкта антикризової діяльності. На цьому етапі роботи необхідно визначити суб'єкт, який бере на себе відповідальність за розробку і реалізацію антикризових процедур, встановити його повноваження стосовно розробки і впровадження антикризової програми.

Четвертий етап – оцінка часових обмежень процесу антикризового управління. Часовий лаг пояснюється існуючою процедурою порушення справи про банкрутство.

Якщо за відправну точку взяти день можливого невиконання зобов'язань перед і-м кредитором, то виникнення ситуації банкрутства може мати місце мінімум через 160 днів.

П'ятий етап – оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління.

Оцінюючи ресурсний потенціал необхідно звернути увагу на такі його характеристики як достатність, гнучкість і адаптованість, перспективність використання.

Шостий етап – розробка антикризової програми підприємства, яка уявляє собою детальний план заходів, що мають бути вжиті, послідовність, ресурси і відповідальність за їх виконання. Її зміст обумовлюється результатами проведеної діагностики, метою антикризового управління, його часовими та ресурсними обмеженнями.

Сьомий етап – впровадження антикризової програм і контроль за її виконанням. Система контролю має забезпечувати: відстеження динаміки зовнішніх проявів кризових явищ, причин і факторів розвитку кризи, інтегральних показників кризового стану; оцінку результатів вжитих антикризових заходів.

Восьмий етап – розробка і реалізація профілактичних заходів щодо запобігання повторення кризи. Метою цього етапу є створення або модернізація основних елементів системи протидії банкрутству на рівні підприємства.

Питання для обговорення

1. Розкрийте сутність поняття «банківська криза». Які особливості їм притаманні?
2. Охарактеризуйте закономірності виникнення банківських криз та особливості прояву.
3. За якими ознаками класифікуються банківські кризи?
4. Крім трьох основних типів банківських криз охарактеризуйте більш конкретні форми їх прояву.
5. Охарактеризуйте фактори та причини, які обумовлюють їх виникнення банківських криз.
6. Охарактеризуйте зовнішні та внутрішні причини виникнення криз.
7. Розкрийте сутність і зміст антикризового управління діяльністю комерційного банку.
8. Дайте визначення антикризового управління діяльністю банків.
9. Охарактеризуйте основні напрями антикризового управління.
10. Поясніть яке місце управління фінансовою стійкістю займає в системі антикризового управління банком.
11. Розкрийте сутність поняття «антикризова фінансова стійкість банків».
12. Охарактеризуйте мету антикризового управління фінансовою стійкістю банків.
13. На основі яких принципів і методів здійснюється антикризове управління фінансовою стійкістю.
14. Охарактеризуйте головну мету системи антикризового управління банківською установою та основні завданнями, які вирішуються
15. Які функції виконує антикризове управління?
16. Охарактеризуйте основні принципи організації системи антикризового управління банком.
17. Охарактеризуйте поетапно та передбачати послідовність дій в системі антикризового управління банком.
18. Охарактеризуйте напрями забезпечення антикризового управління банком, зокрема: управління ліквідністю та прибутковістю; підвищення рівня капіталізації; оптимізацію управління активами та зобов'язаннями; скорочення персоналу; ефективне функціонування організаційних підрозділів; формування позитивного іміджу; проведення стрес-тестування; забезпечення реорганізації неплатоспроможних банків; використання бенчмаркінгу та аутсорсингу.
19. Розкрийте сутність поняття «діагностика», її мету, об'єкт, предмет та завдання.
20. Охарактеризуйте основні види діагностики та мету їх проведення.

Тестові завдання

1. Процес управління в кризових ситуаціях полягає в:

- A. визначенні потенційних кризових ситуацій та прогнозування поведінки компанії;
 - B. передбаченні та розпізнаванні кризового явища;
 - C. своєчасного усунення можливих наслідків кризи.
2. Первинною зовнішньою ознакою кризи в банку є:
- A. формування стійкої тенденції руху поточних витрат до збільшення, а прибутку – до зменшення;
 - B. різке зростання втрати коштів за короткий проміжок часу;
 - C. значне скорочення прибутків банку протягом не менше як півроку
3. Антикризове управління банком передбачає проведення таких заходів:
- A. скорочення персоналу;
 - B. ефективне функціонування організаційних підрозділів;
 - C. формування позитивного іміджу;
 - D. всі відповіді – правильні.
4. Антикризове управління банком включає:
- A. проведення стрес-тестування; забезпечення
 - B. реорганізацію неплатоспроможних банків;
 - C. використання бенчмаркінгу та аутсорсингу.
 - D. всі відповіді – правильні.
5. Напрями забезпечення антикризового управління банком включають:
- A. управління ліквідністю та прибутковістю;
 - B. підвищення рівня капіталізації;
 - C. оптимізацію управління активами та зобов'язаннями;
 - D. всі відповіді – правильні.
6. Підставою для переведення банку в режим фінансового оздоровлення може бути:
- A. негативна рейтингова оцінка;
 - B. порушення норм банківського законодавства;
 - C. відсутність необхідного рівня капіталу;
 - D. порушення податкового законодавства;
 - E. віднесення банку до категорії проблемних.
7. Неплатоспроможні банки виводяться з ринку:
- A. Асоціацією українських банків;
 - B. Національним банком України;
 - C. Фондом гарантування вкладів фізичних осіб за рішенням НБУ;
 - D. Незалежною асоціацією банків України.
8. Стрес-тестування – це:
- A. подальше використання стандартів ЄС та міжнародного досвіду в діяльності української банківської системи, а також вдосконалення нагляду;
 - B. процес визначення рівня вразливості окремого банку до надзвичайних, але цілком ймовірних до настання подій;

- C. виділення окремої групи системно важливих банків, для якої встановлені більш жорсткі вимоги до нормативів капіталу та ліквідності, але які зможуть сподіватися на більш системну і якнайшвидшу стабілізаційну допомогу з боку НБУ в період криз;
 - D. забезпечення фінансової стійкості та макроекономічної стабільності банківського сектору та активізація банківської системи для стимулювання економічного зростання.
9. Бенчмаркінг – це:
- A. альтернативний метод стратегічного планування, у якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів.
 - B. залучення іншої компанії для здійснення діяльності або процесів, пов'язаних з виконанням банківських операцій, фінансових послуг або інших типових послуг, які в іншому випадку виконувалися б самою організацією;
 - C. мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування банками найбільш перспективних методів: аналізу дюрацій; методу сек'юритизації;
 - D. періодичного бек-тестування прогностичних даних щодо величини відсоткового ризику;
 - E. стрес-тестування для оцінки величини максимальних втрат від зміни процентних ставок за певний період;
 - F. немає вірної відповіді
10. Аутсорсинг – це:
- A. залучення іншої компанії для здійснення діяльності або процесів, пов'язаних з виконанням банківських операцій, фінансових послуг або інших типових послуг, які в іншому випадку виконувалися б самою організацією;
 - B. альтернативний метод стратегічного планування, у якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів;
 - C. мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування банками найбільш перспективних методів: аналізу дюрацій; сек'юритизації; періодичного бек-тестування прогностичних даних щодо величини відсоткового ризику; стрес-тестування для оцінки величини максимальних втрат від зміни процентних ставок за певний період;
 - D. немає вірної відповіді

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізувавши дані таблиці «Зобов'язання банків України», визначте які банки в Україні можна віднести до системоутворюючих згідно з визначенням НБУ. Побудуйте в програмі Excel відповідний графік динаміки показника, який є критерієм системності для виявлених Вами системоутворюючих банків. Про що свідчать дані цифри?

Завдання 2. Охарактеризуйте структуру банківської системи України станом на 1.01.2021 року, використовуючи статистичні матеріали офіційного сайту НБУ.

Завдання 3. На основі даних НБУ та Державного комітету статистики побудуйте в Excel графік співвідношення загального обсягу активів банківської системи до ВВП України протягом 2014-2020 років. Проаналізуйте динаміку даного показника. Що саме відображає даний індикатор? Які економічні фактори впливали на зміну співвідношення протягом заданого періоду?

Завдання 4. Використовуючи наведені дані, визначте суму активів, а також зобов'язань та капіталу банку: цінні папери власного боргу – 114; кореспондентські рахунки в інших банках – 33; міжбанківські кредити надані – 839; міжбанківські кредити отримані - 464; кореспондентські рахунки інших банків – 19; статутний капітал – 1500; строкові депозити клієнтів – 2029; нерозподілений прибуток – 232; цінні папери, придбані – 540; спеціальні фонди банку – 1364; депозити до запитання клієнтів – 3876; кореспондентський рахунок в центральному банку – 2146; кредити надані – 4978; каса – 147; кредити від центрального банку – 47; основні засоби – 962.

Питання для самостійного опрацювання

1. Діагностика кризи комерційного банку
2. Етапи проведення діагностики кризового стану банку
3. Види діагностики: фундаментальна, експрес-діагностика, стрес-тестування.
4. Методи діагностики: SWOT, PEST-аналіз, сценарний аналіз зовнішніх факторів впливу на виникнення банківських криз. Експертне оцінювання та оцінювання значущості зовнішніх факторів. Формування системи спостереження розвитку кризових явищ.
 - 5.1) описативні моделі; 2) нормативні моделі; 3) порівняльний аналіз;
 - 4) зовнішнє та внутрішнє рейтингове оцінювання; 5) системи раннього реагування; 6) мікроекономічне стрес-тестування; 7) параметричні моделі (Logit і Probit моделі); 8) непараметричні моделі (метод розпізнавання ознак, оболонковий аналіз, метод дерева рішень, метод нейронних мереж).
 6. Бінарний аналіз, метод прихованого рейтингу, інші нестатичні методи.
 7. Індикатори кризового стану.

ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Завдання №1

Теоретичні питання

1. Предмет і завдання банківського менеджменту
2. Основні види ризиків у банківській діяльності.
3. Фінансове планування в банках.

Задача

За даними балансу банку розрахувати показники прибутковості: 1) процентну маржу ПМ; 2) чистий спред ЧС; 3) чисту процентну маржу ЧПМ.

Активи			Пасиви		
Показник	Сума млн грн.	Середня ставка, %	Показник	Сума, млн грн.	Середня ставка, %
Кредити	890	20	Строкові депозити	345	23
Цінні папери	470	25	Депозити та кредити інших банків	900	20
Інші працюючі активи	200	22	Кошти до запитання	570	22
Непрацюючі активи	160	–	Капітал	305	–
Усього	1720	–		1720	–

Тестові завдання

1. Як називається різниця між активами і зобов'язаннями банку:
 - а) капітал;
 - б) регулятивний капітал;
 - в) власний капітал;
 - г) ринкова вартість капіталу.
2. До активів із ступенем ризику 0 % належать:
 - а) готівкові кошти;
 - б) банківські метали;
 - в) кошти в НБУ;
 - г) боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ.
3. Якщо власний капітал банку менше вкладень в основні засоби і нематеріальні активи та дебіторську заборгованість у складі інших активів, то:
 - а) кошти власного капіталу використовуються для підтримки ліквідності;
 - б) банк допускає використання платних залучених коштів для покриття власних потреб;
 - в) власні джерела коштів використовуються для фінансування кредитно-інвестиційного портфеля;
 - г) всі відповіді вірні.

Дати визначення термінам

- Аваль
- Ризик
- Форвард

Завдання №2

Теоретичні питання

1. Управління прибутковістю банку
2. Склад та функції банківського капіталу
3. Ефективність управління кредитним портфелем

Задача

Якого рівня прибутковості активів має досягти банк, аби забезпечити прибутковість капіталу на рівні 20%, якщо відношення акціонерного капіталу до активів становить 1) 1:15; 2) 1:20 ?

Тестові завдання.

1. Якщо динаміка зростання за статтею «основні засоби і нематеріальні активи» вища, ніж темпи зростання власного капіталу, то банк:

- а) відкриває або приєднує нові філії;
- б) запроваджує нові телекомунікаційні системи та оновлює операційне обладнання;
- в) зміцнює власний імідж на ринку;
- г) здійснює будівництво приміщень для власних потреб.

2. Рейтингова система оцінки фінансового стану банку CAMELS

призначена для:

- а) відкритого користування;
- б) с лужбового користування;
- в) професійного користування;
- г) міжбанківського інформування.

3. Спостереження за ходом реалізації фінансових завдань, встановлених планових фінансових показників та нормативів передбачає:

- а) фінансовий аналіз;
- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

Дати визначення термінам

Хеджування

Акредитив

Міжнародний рахунок лоро

Завдання №3

Теоретичні питання

1. Процес управління банківськими ризиками
2. Методи оцінювання потреби в ліквідних коштах
3. Особливості укладання форвардних контрактів

Задача

Перед менеджментом банку поставлено завдання підвищити показник прибутковості капіталу *ROE* до 14%. Банк має активи в розмірі 15 000 тис. грн., а капітал становить 2500 тис. грн. Операційні витрати плануються в розмірі 500 тис. грн., податки — 100 тис. грн., непроцентні доходи 50 тис. грн. Знайти процентний дохід, який забезпечив би бажаний рівень прибутковості капіталу.

Тестові завдання

1. Вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від планів, графіків, встановлених норм та нормативів — це:

- а) фінансове планування;
- б) фінансове регулювання;
- в) фінансовий аналіз;
- г) фінансовий контроль.

2. Визначення значень внутрішніх показників та нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій, передбачає:

- а) фінансовий аналіз;
- б) фінансовий контроль;
- в) фінансове регулювання;
- г) фінансове планування.

3. Результати перспективного аналізу використовуються:

- а) у процесі фінансового планування;
- б) у процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій;
- в) при виконанні контрольних функцій;
- г) у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

Дати визначення термінам

Офіційна облікова ставка

Кредитний ризик

Міжнародний рахунок ностро

Завдання №4

Теоретичні питання

1. Загальні принципи управління ліквідністю банку.
2. Методи хеджування ризиків
3. Особливості укладання ф'ючерсних контрактів

Задача

Розмір капіталу комерційного банку становить 6000 тис. грн., у тому числі основний капітал – 3000 тис. грн. Активи банку наведені в табл.

Назва активу	Сума, тис. грн.	Коефіцієнт ризику, %	Активи, зважені за ризиком, тис. грн.
Банкноти та монети в касі	83,4	0	–
Дорожні чеки	16,9	0	–
Кошти в НБУ	259,6	0	–
Боргові цінні папери центральних органів державного управління	20187	0	–
Боргові цінні папери місцевих органів влади	30,5	20	?
Кошти в інших банках	3549	50	?
Кредити, надані центральним органам державного управління	5130	10	?
Кредити, надані іншим клієнтам	45110	100	?
Векселі	1204	100	?
Основні фонди	6800	100	?
Гарантії, акредитиви, надані банком	4307	100	?
Зобов'язання з кредитування	2000	50	?
Усього	?	x	?

а) визначити відповідність нормативам достатності капіталу за Базельською угодою та вимогами НБУ;

б) якщо банк розширить свою кредитну діяльність і збільшить обсяг кредитування на 30% (крім кредитування центральних органів держуправління), то як це вплине на рівень достатності капіталу за інших рівних умов?

Тестові завдання

1. Функції капіталу банку:

а) захисна, оперативна, регулювальна;

б) капіталотворююча, трансформаційна, оперативна, регулювальна;

в) трансформаційна, регулювальна, емісійна;
г) капіталоутворююча, трансформаційна, захисна, оперативна,
регулювальна, емісійна.

2. Вимоги банку— це:

- а) активи;
- б) зобов'язання;
- в) капітал;
- г) позабалансові зобов'язання.

3. Депозити комерційного банку — це кошти, що розміщуються на:

- а) коррахунках банків;
- б) поточних рахунках клієнтів;
- в) бюджетних рахунках організацій;
- г) всі відповіді вірні.

Дати визначення термінам

Кореспондентський рахунок

Лодинг

Овердрафт

Завдання №5

Теоретичні питання

1. Види палнування банківської діяльності
2. Методи управління банківським капіталом
3. Формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку

Задача

Інвестор вкладає 200 000 грн. на 1 рік до комерційного банку. При цьому очікувані темпи економічного росту становлять 2,5%, очікувані темпи інфляції — 10%, а ризик неповернення коштів — 4%. Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

Тестові завдання

1. Мобілізація банком грошових коштів населення на вклади — це:
 - а) маркетингові зусилля банку у вивченні ринку ощадних послуг;
 - б) пропозиція асортименту ощадних рахунків;
 - в) залучення банком вільних коштів населення на депозитні рахунки;
 - г) всі відповіді вірні.
2. Приплив на рахунки банківських вкладів визначається як різниця між:
 - а) оборотами з надходження і видачі коштів з вкладу;
 - б) внеском вкладника та отриманими ним відсотками;
 - в) поповненням вкладу та залишком на вкладі.
3. Розміри ліміту операційної каси банку визначаються:
 - а) Управлінням НБУ;
 - б) фактичною потребою банку в готівці;
 - в) банком самостійно;
 - г) банком за згодою з територіальним управлінням НБУ.

Дати визначення термінам

Рефінансування

Кліринг

Кредитний портфель

Завдання №6

Теоретичні питання

1. Управління кредитними операціями банку
2. Стратегії формування портфеля цінних паперів банку
3. підходи до управління активами і пасивами банку

Задача

Чутливі активи та зобов'язання банку, згруповані за періодами переоцінювання, наведено в табл. Проаналізувати рівень відсоткового ризику, якщо ліміт ІВР встановлено на рівні 20%. Як вплине на прибуток банку зниження відсоткових ставок протягом наступного місяця на 1%?

Період	Чутливі активи	Чутливі пасиви	Геп («+», «-»)	Кумулятивний геп («+», «-»)	Індекс відсоткового ризику, %
	млн грн.				
Наступні 24 год	12	15	?	?	0,3
Від 24 год до 7 дн.	125	110	?	?	1,2
Від 7 дн. до 1 міс.	248	130	?	?	13
Від 1 міс. до 3 міс.	150	210	?	?	7
Від 3 міс. до 6 міс.	100	195	?	?	2,5
Від 6 міс. до 9 міс.	80	50	?	?	0,5
Від 9 міс. до 1 року	30	42	?	?	0,7
і т. д.
Усього працюючих активів	1000				

Тестові завдання

1. У якому випадку для банку не існує загрози процентного ризику:
 - а) якщо в банку позитивний дисбаланс за сумами;
 - б) якщо в банку негативний дисбаланс за сумами;
 - в) якщо в банку нульовий дисбаланс за сумами;
 - г) відповідь відсутня.
2. Для якого виду валютної позиції валютний ризик майже відсутній:
 - а) довгої відкритої валютної позиції;
 - б) короткої відкритої валютної позиції;
 - в) закритої валютної позиції;
 - г) вид валютної позиції не впливає на чутливість банку до валютногоризику.
3. Незбалансоване за строками управління активами і пасивами

обов'язковосупроводжується:

- а) зростанням ризиків;
- б) зростанням доходів;
- в) зниженням ризиків і зростанням доходів;
- г) усе залежить від кон'юнктури ринку.

Дати визначення термінам

Гарантія банківська

Форфейтер

Опціон

Завдання №7

Теоретичні питання

1. Особливості управління запозиченими коштами банку
2. Методи управління ризиком кредитного портфеля
3. Ефективність управління портфелем цінних паперів банку

Задача

Клієнт придбав у банку опціон CAP на умовну суму 200 млн дол. терміном на один рік, який базується на тримісячній ставці LIBOR. В угоді зафіксовано максимальну ставку CAP на рівні 20,0%. Кожні 3 місяці рівень ставок переглядається й проводяться відповідні розрахунки. Найближча довідкова дата — 01.05, наступна така дата — 01.08. Ці дати збігаються з датами перегляду ставок за кредитом, який був наданий клієнтові іншою стороною. Розрахувати суму платежу, що її банк виплатить клієнтові, коли на 01.05 тримісячна ставка LIBOR була зафіксована на рівні 10,5%.

Тестові завдання

1. За позитивного дисбалансу активів та пасивів прибуток буде зростати, якщо:

- а) ставки на ринку знизяться;
- б) ставки на ринку зростуть;
- в) ставки залишаться стабільними;
- г) точно визначити неможливо.

2. Метод визначення потреби банку в ліквідних коштах, за яким оцінюється різниця між залученням та використанням коштів в плановому періоді, - це:

- а) метод джерел та використання коштів;
- б) метод структури коштів;
- в) метод показників ліквідності;
- г) метод розподілу джерел фондів.

3. Мультиплікатор капіталу — це відношення активів до:

- а) статутного капіталу;
- б) власного капіталу банку;
- в) регулятивного капіталу;
- г) зобов'язань банку.

Дати визначення термінам

Відкрита позиція в якій-небудь валюті

Банк-кореспондент

Купонні облігації

Завдання №8

Теоретичні питання

1. Організація процесу управління активами і пасивами банку
2. Методи визначення дохідності портфеля цінних портфельів
3. Особливості опціонних угод

Задача

Банк видав кредит клієнтові в сумі 2 000 000 дол. США на 180 днів з 01.02 за плаваючою ставкою LIBOR. Ставка переглядається щомісяця. Передбачаючи зниження ставки LIBOR, банк одночасно запропонував клієнтові продати угоду FLOOR, в якій фіксувалася б ставка на рівні 7%. Клієнт погодився, і банк виплатив йому опціонну премію за угоду FLOOR. Протягом періоду дії угоди FLOOR ставки двічі фіксувалися на рівні, нижчому за рівень FLOOR: 01.03 — 7,3% і 01.06 — 7,1%. Обчислити суму виплат за угодою FLOOR.

Тестові завдання

1. Основний капітал банку це:-
 - а) статутного капіталу, який зареєстровано і сплачено;
 - б) розкритих резервів, що оприлюднені банком у фінансовій звітності;
 - в) резервів під стандартну заборгованість за наданими кредитами;
 - г) всі відповіді вірні.

Додатковий капітал банку складається з:

- а) резервів під стандартну заборгованість інших банків та клієнтів закредитними операціями;
- б) резервного фонду;
- в) переоцінки статутного капіталу на індекс девальвації гривні;
- г) результату від переоцінки основних засобів; прибутку поточного і минулого року;
- д) всі відповіді вірні.

3. Кошти на умовах субординованого боргу залучаються на строк:

- а) не менше 5 років;
- б) не більше 5 років;
- в) до 10 років;
- г) на будь-який термін.

Дати визначення термінам

Ліквідність банку

Стратегічний банківський менеджмент

Угода репо.

Завдання №9

Теоретичні питання

1. Сутність управління кредитним портфелем банку
2. Хеджування ризику за допомогою форвардних контрактів
3. Визначення ліквідної позиції банку

Задача

Визначити валютну позицію банку за доларами та німецькими маркєвро, використовуючи дані табл. Як вплине на прибуток банку зниження курсу долара та підвищення курсу євро?

Активи	Сума	Пасиви	Сума
Каса	25	Депозити	385
Кредити (у доларах)	350	Депозити (у доларах)	260
Кредити (у євро)	170	Депозити (у євро)	190
Кредити	550	МБК	80
Цінні папери (у доларах)	55	МБК (у доларах)	65
Цінні папери (у євро)	100	МБК (у євро)	120
Основні фонди	100	Капітал	250
Всього:	1 350		1 350

Тестові завдання

1. Розмір субординованого боргу у відношенні до основного капіталу має становити:
 - а) не більше 100 % ;
 - б) не менше 50 % ;
 - в) не більше 50 % ;
 - г) до 60 % .
2. Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, включаються до розрахунку капіталу за рішенням:
 - а) зборів акціонерів;
 - б) правління банку;
 - в) комісії НБУ;
 - г) Кабінету Міністрів.
3. Що означає «адекватність регулятивного капіталу»:
 - а) здатність банку своєчасно і в повному обсязі кредитувати заявки позичальників;
 - б) здатність банку повністю компенсувати вплив кредитного, валютного і відсоткового ризиків;
 - в) здатність своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями, що

впливають з характеру торговельних, кредитних, інвестиційних та інших операцій грошового характеру;

г) всі відповіді вірні.

Дати визначення термінам

Зобов'язання

Чистий серед

Диверсифікація

Завдання №10

Теоретичні питання

1. Основи управління гепом
2. Хеджування відсоткового ризику банку на основі своп-контрактів
3. Механізм реалізації стратегій управління ліквідністю банку

Задача

За даними табл. проаналізувати якість кредитного портфеля з погляду ризику, розрахувавши коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик, коефіцієнт покриття зважених класифікованих позик; коефіцієнт проблемних позик; коефіцієнт збитковості позик.

Показники	Попередній період	Звітний період	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
1. Загальна сума позик, тис. грн	200 200	122 740	?	?
2. Зважені класифіковані позики, тис. грн	20 438	17 729	?	?
3. Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик	?	?	?	?
4. Капітал банку, тис. грн	27 340	59 700	?	?
5. Коефіцієнт покриття зважених класифікованих позик	?	?	?	?
6. Позики з простроченою виплатою процентів та основної суми, тис. грн	26 630	30 720	?	?
7. Коефіцієнт проблемних позик	?	?	?	?
8. Збитки за позиками, тис. грн	9190	9480	7	?
9. Коефіцієнт збитковості позик	?	?	?	?

Тестові завдання

1. Для розрахунку адекватності регулятивного капіталу його активи поділяють на:

- а) 10 груп;
- б) 8 груп;
- в) 5 груп;
- г) 4 групи.

2. Норматив адекватності регулятивного капіталу на звітну дату має бути:

- а) не менше 10 %;.

- б) не більше 10%;
- в) не менше 4 % ;
- г) всі відповіді не вірні.

3. Банківський менеджмент вивчає:

- а) особливості управління ліквідністю банку;
- б) специфіку кадрової політики у банку;
- в) систему взаємовідносин між клієнтами і банком;
- г) правильна відповідь відсутня.

Дати визначення термінам

Чиста процентна маржа

Лімітування

Проблемний кредит

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. затв. МОНУ. 2-е вид., допов. і перероб. Київ : Кондор, 2011. 416 с.
2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки "Фінанси і кредит". Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2017/06/0040844.doc>
3. Варцаба В. І., Машіко К. С. Облік у банках (у таблицях і схемах) : навчальний посібник. Ужгород : Говерла, 2016. 184 с.
4. Вовчак О. Д., Руцишин Н. М. Банківська справа : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. рек. МОНУ. Львів : Новий світ - 2000, 2012. 560 с. (Вища освіта в Україні).
5. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку : підручник. Тернопіль : Економічна думка, 2017. 512 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi59/0043958.pdf>
6. Євтушенко Н. О. Банківські операції : метод. реком. до викон. курс. роб. для студ. освіт.-кваліф. рівня "бакалавр" напр. підгот. "Фінанси і кредит". Нікополь, 2015. 48 с.
7. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навчальний посібник рекомендовано МОН України. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 292 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0033448.pdf>
8. Живко З. Б., Просович О. П., Живко М. О., Копитко М. І., Семчук Ж. В. Банківська діяльність : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. рек. МОНУ. Київ : Алерта, 2012. 248 с.
9. Зверяков М. І., Коваленко В. В., Сергєєва О. С. Управління фінансовою стійкістю банків : підруч. Київ : ЦУЛ, 2016. 520 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0040348.pdf>
10. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності. Київ : КНЕУ, 2012. 477 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi41/0032342.pdf>
11. Зянько В. В., Коваль Н. О., Єпіфанова І. Ю. Банківський менеджмент : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Вінниця : ВНТУ, 2018. 126 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi59/0043858.pdf>
12. Ковальчук К. Ф., Вишнякова І. В., Савчук Л. М., Сокиринська І. Г. Банківські операції : навч. посіб. для студ. навч. закл. [напряму підгот. 6.030508-фінанси та кредит] рек. МОНУ. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 162 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0027667.pdf>
13. Копилюк О. І., Музичка О. М. Банківські операції : навч. посіб. для вищ. навч. закладів реком. МОНМСУ. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 536 с.
14. Косова Т. Д., Папаїка О. О., Арбузов С. Г., Циганов О. Р., Деєва Н. Е. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. реком. МОНУ / за ред.: Т.Д. Косової, О.О. Папаїки. Київ :

- Центр учбової літератури, 2011. 320 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0010505.pdf>
15. Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С. Банківська система : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [, які навч. за освіт.-проф. програм. бакалавра зі спец. 6.030508 "Фінанси і кредит"] реком. МОНУ / за заг. ред. С.А. Кузнецової. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
16. Кушнір С. О. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальності «Фінанси і кредит». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 111 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2015/01/0034023.docx>
17. Кушнір С. О. Центральний банк та грошово-кредитна політика : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 95 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2018/11/0042579.doc>
18. Левандівський О. Т., Деметер П. Е. Банківські операції : навч. посіб. рек. МОНУ. Київ : Знання, 2012. 464 с. (Вища освіти ХХІ століття).
Линенко А. В., Болдуєва О. В., Ярмош В. В. Банківські операції

Інформаційні ресурси:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Законодавство України URL: zakon.rada.gov.ua
3. Наукова бібліотека Запорізького національного університету. URL: <http://library.znu.edu.ua/>
4. Система електронного забезпечення навчання ЗНУ. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Основні показники діяльності банків України

(млн грн)

Назва показника	01.01.2021
1	13
Кількість діючих банків	73
з них: з іноземним капіталом	33
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23
АКТИВИ	
Активи	1 822 841
<i>Активи в іноземній валюті</i>	585 493
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	2 205 915
<i>з них: нерезиденти</i>	241 695
<i>Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) в іноземній валюті</i>	745 787
Готівкові кошти	73 174
Банківські метали	572
Кошти в Національному банку України	37 615
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	176 041
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	50 376
Кредити надані клієнтам	960 597
кредити, що надані органам державної влади	11 641
кредити, що надані суб'єктам господарювання	749 335
кредити, що надані фізичним особам	199 561
кредити, надані небанківським фінансовим установам	60
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	791 373
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	388 449
Пасиви	1 822 841
Капітал	209 460
<i>з нього: статутний капітал</i>	479 932
Зобов'язання банків	1 613 381
<i>Зобов'язання банків в іноземній валюті</i>	648 020
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	24 235
Кошти суб'єктів господарювання	646 491
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	681 892
Кошти небанківських фінансових установ	34 704
<i>Довідково:</i>	
Рентабельність активів, %	2,44
Рентабельність капіталу, %	19,22

Основні показники діяльності банків України

(млн грн)

Назва показника	01.01.2020
1	13
Кількість діючих банків	75
з них: з іноземним капіталом	35
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23
АКТИВИ	
Активи	1 493 298
<i>Активи в іноземній валюті</i>	492 157
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	1 981 594
<i>з них: нерезиденти</i>	222 423
<i>Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) в іноземній валюті</i>	717 708
Готівкові кошти	56 304
Банківські метали	369
Кошти в Національному банку України	76 126
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	118 237
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	34 995
Кредити надані клієнтам	1 033 430
кредити, що надані органам державної влади	4 724
кредити, що надані суб'єктам господарювання	821 936
кредити, що надані фізичним особам	206 737
кредити, надані небанківським фінансовим установам	33
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	539 466
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	492 229
Пасиви	1 493 298
Капітал	199 921
<i>з нього: статутний капітал</i>	470 712
Зобов'язання банків	1 293 377
<i>Зобов'язання банків в іноземній валюті</i>	568 621
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	23 912
Кошти суб'єктів господарювання	498 157
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	552 115
Кошти небанківських фінансових установ	26 885
<i>Довідково:</i>	
Рентабельність активів, %	4,26
Рентабельність капіталу, %	33,45

Основні показники діяльності банків України

(млн грн)

Назва показника	43 466
1	13
Кількість діючих банків	77
з них: з іноземним капіталом	37
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23
АКТИВИ	
Активи	1 359 703
<i>Активи в іноземній валюті</i>	494 623
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	1 910 614
<i>з них: нерезиденти</i>	175 197
<i>Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями) в іноземній валюті</i>	778 773
Готівкові кошти	46 941
Банківські метали	344
Кошти в Національному банку України	35 549
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86 748
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	33 699
Кредити надані клієнтам	1 118 860
кредити, що надані органам державної влади	2 865
кредити, що надані суб'єктам господарювання	919 071
кредити, що надані фізичним особам	196 859
кредити, надані небанківським фінансовим установам	66
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	480 615
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	556 445
Пасиви	1 359 703
Капітал	154 960
<i>з нього: статутний капітал</i>	465 532
Зобов'язання банків	1 204 743
<i>Зобов'язання банків в іноземній валюті</i>	587 940
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42 178
Кошти суб'єктів господарювання	406 367
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508 457
Кошти небанківських фінансових установ	23 794
<i>Довідково:</i>	
Рентабельність активів, %	1,69
Рентабельність капіталу, %	14,67

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"

Консолідований звіт про фінансовий стан станом за 31 грудня 2020 року

У мільйонах українських гривень	Прим.	31 грудня 2020	31 грудня 2019
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	6	49 911	45 894
Заборгованість банків	7	25 059	27 118
Кредити та аванси клієнтам	8	55 021	59 544
Інвестиційні цінні папери:			
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	100 750	84 680
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	119 196	66 602
- за амортизованою собівартістю	9	1 765	875
Поточні податкові активи	22	6 660	2 257
Інвестиційна нерухомість		2 933	3 379
Активи з права користування	10	1 738	1 703
Основні засоби та нематеріальні активи	11	5 982	4 850
Інші фінансові активи	12	3 467	2 228
Інші активи	13	8 901	9 285
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя		1 228	1 244
Активи, утримувані для продажу		32	-
ВСЬОГО АКТИВІВ		382 643	309 659
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Заборгованість перед НБУ		-	7 721
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями		19	201
Кошти клієнтів	14	312 568	240 457
Зобов'язання орендаря з лізингу	31	1 844	1 734
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	22	9	9
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	22	147	122
Інші фінансові зобов'язання	15	2 912	1 523
Резерви та нефінансові зобов'язання	16	12 087	3 266
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		329 586	255 033
КАПІТАЛ			
Акціонерний капітал	17	206 060	206 060
Емісійний дохід	17	23	23
Резерв переоцінки будівель	11	689	614
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів		(2 937)	(1 274)
Результат від операцій з акціонером		12 174	12 174
Резерв переоцінки валют		27	27
Накопичений дефіцит		(162 980)	(162 999)
Чисті активи, що належать акціонеру Банку		53 056	54 625
Частка неконтролюючих учасників		1	1
ВСЬОГО КАПІТАЛУ		53 057	54 626
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ		382 643	309 659

Затверджено до випуску та підписано 16 березня 2021 року.

Г. Ю. Самаріна
В.о. Голови Правління

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"

Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід за рік, що закінчився 31 грудня 2020 року

У мільйонах українських гривень	Прим.	2020 рік	2019 рік
Процентні доходи	18	33 563	33 841
Процентні витрати	18	(11 943)	(14 162)
Чистий процентний дохід		21 620	19 679
Відрахування до резерву на зменшення корисності	19	(1 771)	(4)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на зменшення корисності		19 849	19 675
Доходи за виплатами та комісійними	20	27 649	24 575
Витрати за виплатами та комісійними	20	(8 888)	(6 386)
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою та своп-контрактів		3 103	2 589
(Збитки мінус прибутки)/прибутки мінус збитки від переоцінки іноземної валюти		(7 460)	6 510
Прибутки мінус збитки від реалізації інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через інший сукупний дохід		8	8
Витрати щодо резерву під юридичні ризики	16	(8 577)	(387)
Прибутки мінус збитки/(збитки мінус прибутки) від переоцінки інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	16 045	(1 526)
Збитки/(прибутки) від уцінки будівель (що перевищують дооцінку) та переоцінки інвестиційної нерухомості		(256)	4
Зменшення корисності майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя		(119)	(134)
Частка збитку від асоційованої компанії		-	(117)
Адміністративні та інші операційні витрати	21	(18 087)	(14 502)
Інші чисті доходи		1 319	2 391
Прибуток до оподаткування		24 586	32 700
Витрати з податку на прибуток	22	(25)	(30)
Чистий прибуток за рік		24 561	32 670
Інші сукупні доходи/(витрати):			
<i>Статті, які будуть у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Фінансові інструменти, що визнаються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід:			
- Нереалізований (збиток)/прибуток від переоцінки		(1 649)	2 037
- Прибуток, що рекласифіковано до складу прибутків чи збитків		(8)	(8)
- Податковий ефект		(6)	-
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Будівлі:			
- Переоцінка будівель		139	(70)
- Податковий ефект		(25)	15
Інші сукупні (витрати)/доходи		(1 549)	1 974
ВСЬОГО СУКУПНИХ ДОХОДІВ ЗА РІК		23 012	34 644
Прибуток, що належить:			
Акціонеру Банку		24 561	32 670
Прибуток за рік		24 561	32 670
Всього сукупних доходи, що належать:			
Акціонеру Банку		23 012	34 644
Всього сукупні доходи		23 012	34 644

Затверджено до випуску та підписано 16 березня 2021 року.

Г. Ю. Самаріна
В.о. Голови Правління

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"
Консолідований звіт про фінансовий стан

У мільйонах українських гривень	Прим.	31 грудня 2019	31 грудня 2018
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	6	45 894	27 360
Заборгованість банків	7	27 118	-
Кредити та аванси клієнтам	8	59 544	50 140
Інвестиційні цінні папери:			
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	84 680	86 244
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	66 602	79 299
- за амортизованою собівартістю	9	875	14 577
Поточні податкові активи		2 257	184
Інвестиційна нерухомість		3 379	3 340
Активи з права користування	10	1 703	-
Основні засоби та нематеріальні активи	11	4 850	3 843
Інші фінансові активи	12	2 228	2 756
Інші активи	13	9 285	8 899
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя		1 244	1 361
Активи, утримувані для продажу	14	-	117
ВСЬОГО АКТИВІВ		309 659	278 120
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Заборгованість перед НБУ	15	7 721	9 817
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями		201	196
Кошти клієнтів	16	240 457	230 997
Зобов'язання орендаря з лізингу	32	1 734	-
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	24	9	6
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	24	122	137
Інші фінансові зобов'язання	17	1 523	2 257
Резерви та нефінансові зобов'язання	18	3 266	3 135
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		255 033	246 545
КАПІТАЛ			
Акціонерний капітал	19	206 060	206 060
Емісійний дохід	19	23	23
Резерв переоцінки будівель	11	614	722
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів		(1 274)	(3 303)
Результат від операцій з акціонером		12 174	12 174
Резерв переоцінки валют		27	27
Накопичений дефіцит		(162 999)	(184 129)
Чисті активи, що належать акціонеру Банку		54 625	31 574
Частка неконтролюючих учасників		1	1
ВСЬОГО КАПІТАЛУ		54 626	31 575
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ		309 659	278 120

Затверджено до випуску та підписано 29 квітня 2020 року.

Г. Кривханзл
Голова Правління

Г. Ю. Самаріна
Заступник Голови Правління
(з питань фінансів)

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер

Примітки, подані на сторінках 5-85 є невід'ємною частиною цієї консолідованої фінансової звітності.

1

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"

Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід

У мільйонах українських гривень	Прим.	2019 рік	2018 рік
Процентні доходи	20	33 841	30 754
Процентні витрати	20	(14 162)	(13 996)
Чистий процентний дохід		19 679	16 758
Відрахування до резерву на зменшення корисності	21	(4)	(6 089)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на зменшення корисності		19 675	10 669
Доходи за виплатами та комісійними	22	24 575	19 590
Витрати за виплатами та комісійними	22	(6 386)	(4 402)
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою та своп-контрактів		2 589	1 983
Прибутки мінус збитки від переоцінки іноземної валюти		6 510	1 145
Прибутки мінус збитки від реалізації інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через інший сукупний дохід		8	3
Збитки мінус прибутки від переоцінки інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через прибуток чи збиток (Прибутки)/збитки від оцінки будівель та інвестиційної нерухомості	9	(1 526)	(3 085)
Зменшення корисності майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя		4	(553)
Частка збитку від асоційованої компанії		(134)	(13)
Адміністративні та інші операційні витрати	23	(117)	-
Інші чисті доходи		(14 889)	(14 041)
		2 391	1 559
Прибуток до оподаткування		32 700	12 855
Витрати з податку на прибуток	24	(30)	(9)
Чистий прибуток за рік		32 670	12 846
Інші сукупні доходи(витрати):			
<i>Статті, які будуть у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Фінансові інструменти, що визнаються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід:			
- Нереалізований прибуток(збиток) від переоцінки		2 037	(1 872)
- Прибуток, що рекласифіковано до складу прибутків чи збитків		(8)	(3)
- Зміни у резерві під очікувані кредитні збитки		-	-
- Податковий ефект		-	-
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Будівлі:			
- Переоцінка будівель		(70)	2
- Податковий ефект		15	(1)
Інші сукупні доходи(витрати)		1 974	(1 874)
ВСЬОГО СУКУПНИХ ДОХОДІВ ЗА РІК		34 644	10 972
Прибуток, що належить:			
Акціонеру Банку		32 670	12 846
Прибуток за рік		32 670	12 846
Всього сукупних доходи, що належать:			
Акціонеру Банку		34 644	10 972
Всього сукупні доходи		34 644	10 972
Базисний та скоригований дохід на акцію щодо прибутку, який належить акціонеру Банку (у гривнях на акцію)	19	44,39	17,46

Затверджено до випуску та підписано 29 квітня 2020 року.

П. Крумханзл
Голова Правління

Г. Ю. Самаріна
Заступник Голови Правління
(з питань фінансів)

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"
Консолідований звіт про фінансовий стан

У мільйонах українських гривень	Прим.	31 грудня 2018	31 грудня 2017 (перераховано)	31 грудня 2016 (перераховано)
АКТИВИ				
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	7	27 360	25 300	30 159
Заборгованість банків		-	2 903	-
Кредити та аванси клієнтам	8	50 140	38 335	32 615
Інвестиційні цінні папери:				
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	86 244	-	-
- наявні для продажу	9	-	90 354	64 409
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	79 299	-	-
- утримуються до погашення	9	-	36 322	-
- за амортизованою собівартістю	9	14 577	-	-
Вбудовані похідні фінансові активи	9	-	34 336	27 044
Передоплата з поточного податку на прибуток	24	184	184	181
Інвестиції в асоційовану компанію		-	-	216
Інвестиційна нерухомість	10	3 340	3 648	691
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	11	3 843	3 376	3 472
Інші фінансові активи	12	2 756	2 981	2 679
Інші активи	13	8 899	8 815	9 585
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя		1 361	7 069	8 782
Активи, утримувані для продажу		117	117	-
ВСЬОГО АКТИВІВ		278 120	253 740	179 833
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ				
Заборгованість перед НБУ	14	9 817	12 394	18 047
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	15	196	234	2 667
Кошти клієнтів	16	230 997	212 131	180 651
Випущені боргові цінні папери		2	2	2
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	24	6	3	1
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	24	137	151	139
Інші фінансові зобов'язання	17	2 255	1 689	1 935
Резерви та нефінансові зобов'язання	18	3 135	3 299	2 552
Субординований борг		-	129	122
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		246 545	230 032	206 116
КАПІТАЛ				
Акціонерний капітал	19	206 060	206 060	50 695
Емісійний дохід	19	23	23	23
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	19	-	-	111 591
Резерв переоцінки приміщень	11	722	804	842
Нереалізований (збиток)/прибуток від інвестиційних цінних паперів		(3 303)	(479)	521
Результат від операцій з акціонером		12 174	12 174	9 934
Резерв переоцінки валют		27	27	29
Накопичений дефіцит		(184 129)	(194 902)	(199 919)
Чисті активи, що належать акціонеру Банку		31 574	23 707	(26 284)
Частка неконтролюючих учасників		1	1	1
ВСЬОГО КАПІТАЛУ		31 575	23 708	(26 283)
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ		278 120	253 740	179 833

Затверджено до випуску та підписано 23 квітня 2019 року

 І. Крумханза
 Голова Правління

 Г. Ю. Самаріна
 Заступник Голови Правління
 (з питань фінансів)

 В. В. Ярмоленко
 Головний бухгалтер

Примітки, подані на сторінках 5-106 є невід'ємною частиною цієї консолідованої фінансової звітності.

1

ГРУПА "ПРИВАТБАНК"

Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід

У мільйонах українських гривень	Прим.	2018 рік	2017 рік (перераховано)
Процентні доходи	20	30 754	24 485
Процентні витрати	20	(13 996)	(18 373)
Чистий процентний дохід		16 758	6 112
Відрахування до резерву на зменшення корисності	21	(6 089)	(7 379)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на зменшення корисності		10 669	(1 267)
Доходи за виплатами та комісійними	22	19 590	13 211
Витрати за виплатами та комісійними	22	(4 402)	(3 017)
Прибутки мінус збитки від вбудованих похідних фінансових інструментів	9	-	3 491
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою та своп-контрактів		1 983	1 084
Прибутки мінус збитки від переоцінки іноземної валюти		1 145	(2 501)
Прибутки мінус збитки від реалізації інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через інший сукупний дохід		3	-
Збитки мінус прибутки від переоцінки інвестиційних цінних паперів за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	(3 085)	-
(Збитки)/прибутки від оцінки приміщень та інвестиційної нерухомості		(553)	247
Зменшення корисності нематеріальних активів		-	(1)
Зменшення корисності майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя		(13)	(71)
Зменшення корисності інвестицій в асоційовану компанію		-	(51)
Частка збитку від асоційованої компанії		-	(46)
Адміністративні та інші операційні витрати	23	(14 041)	(12 240)
Інші доходи		1 570	1 607
Інші витрати		(11)	(14)
Прибуток до оподаткування		12 855	432
Витрати з податку на прибуток	24	(9)	(26)
Чистий прибуток за рік		12 846	406
Інші сукупні доходи(витрати):			
<i>Статті, які будуть у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Курсові різниці при перерахунку у валюту подання:			
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, що виникли протягом року		-	(2)
Фінансові інструменти, що визнаються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід:			
- Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів		(1 872)	(1 000)
- Прибуток, що рекласифіковано до складу прибутків чи збитків		(3)	-
- Зміни у резерві під очікувані кредитні збитки		-	-
- Податковий ефект		-	-
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>			
Приміщення:			
- Переоцінка приміщень		2	(22)
- Податковий ефект		(1)	4
Інші сукупні витрати		(1 874)	(1 020)
ВСЬОГО СУКУПНИХ ДОХОДІВ/(ВИТРАТ) ЗА РІК		10 972	(614)
Прибуток, що належить:			
Акціонеру Банку		12 846	406
Прибуток за рік		12 846	406
Всього сукупних доходи, що належать:			
Акціонеру Банку		10 972	(614)
Всього доходи(витрати)		10 972	(614)
Базисний та скоригований дохід на акцію щодо прибутку, який належить акціонеру Банку (у гривнях на акцію)	19	17,46	0,97

Затверджено до випуску та підписано 23 квітня 2019 року.

П. Крूमханзл
Голова Правління

Г. Ю. Самаріна
Заступник Голови Правління
(з питань фінансів)

В. В. Ярмоленко
Головний бухгалтер

Примітки, подані на сторінках 5-106 є невід'ємною частиною цієї консолідованої фінансової звітності.

2